

Mesikämmen, Topygin, Meister Petz

Lekseemi *karhu* suomen-, venäjän- ja saksankielisissä lehdissä. Erityistarkastelun kohteena lekseemin esiintyminen metaforisissa ilmauksissa

Elena Anmasser

Tampereen yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Käännöstiede (venäjä)

Pro gradu –tutkielma

Toukokuu 2008

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (venäjä)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

ANMASSER, ELENA: *Mesikämmen, Toptygin, Meister Petz*. Lekseemi *karhu* suomen-, venäjän- ja saksankielisissä lehdissä. Erityistarkastelun kohteena lekseemin esiintyminen metaforisissa ilmauksissa.

Pro gradu –tutkielma 64 s., liite 10 s., venäjänkielinen lyhennelmä 9 s.
Kevät 2008

Tutkielmassa tarkastellaan lekseemin *karhu* käyttöä lehtikirjoituksissa. Tutkitaan, miten lekseemiä käytetään lehtikielessä. Vertaillaan tutkimustulokset kielten kesken ja katsotaan, löytyisikö erikielisistä aineistoista yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia. Selvitetään keskeiset käsitteet, kuten kyseisten kulttuurien *karhukäsitys*, *maailmankuva* ja *metafora*. Erityistarkastelun kohteena on karhuun liittyvät metaforiset ilmaisut suomen-, venäjän-, ja saksankielisessä lehdistössä. Työssä on tarkasteltu karhu-metaforien käyttöaluetta ja käyttötapoja lehtikielessä sekä tutkittu yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kielten kesken.

Tämän tutkielman aineisto perustuu korpuksiin. Suomenkielinen tutkimusaineisto haettiin *Kielipankin* Suomen kielen tekstikokoelmasta, venäjänkielinen tutkimusaineisto saatiin *Venäjän kielen kansallisesta korpuksesta* ja saksankielinen vastaavasti *IDS Mannheim Cosmas II*-nimisestä tutkimus- ja analyysijärjestelmästä.

Aineiston tarkastelussa ilmeni, että lekseemin käyttö vaihtelee sitä mukaa, missä kielessä ja kulttuurissa liikutaan. Suomalaisissa lehtikirjoituksissa karhu esiintyy useimmiten ”omana itsenään”, siis eläimenä. Venäläiset lehdet kirjoittavat karhusta eläimenä monipuolisesti useassa eri yhteydessä. Saksankielisissä lehdissä karhusta kirjoitetaan eniten taiteen hahmona, esimerkiksi lasten piirretyissä, elokuvissa, teatterinäytelmissä, satukirjoissa. Karhua käytetään mielellään kuvaamaan ihmistä ja hänen luonnettaan. Suomalainen mieltää itsensä karhuksi, koska karhu on kotoisa eläin, vahva ja kestävä, joskin hieman juro. Venäläisille karhu edustaa ennen kaikkea voimaa ja saksankielisissä lehtikirjoituksissa karhuun liitetään lähes poikkeuksetta myönteisiä ominaisuuksia. Lekseemi *karhu* usein annetaan nimeksi tai nimitykseksi jollekin konkreettiselle esineelle tai organisaatiolle. Karhu voi olla rakennusalan yritys, olutmerkki, maakone, ulkotuli, maskotti, autorenkaat, hotellin tai palkinnon nimi. Venäläisille se symboloi ennen kaikkea *Yhtenäinen Venäjä* -puoluetta ja sen jäseniä, joita kutsutaan karhuiksi.

Tutkimusaineistosta löytyi kaikille kielille yhteisiä metaforia. Metafora *nylkeä karhu ennen kuin se on kaadettu* esiintyy kaikissa kolmessa kielessä, hieman muunneltuna, mutta sisällöltään samana. Metaforaa *Venäjän karhu* käytetään useimmiten kuvaamaan koko Venäjän valtiota ja muiden maiden suhtautumista siihen. Kolmas yhteinen metafora liittyy kuvaan karhusta *vaarallisena* ja *julmana*. Lisäksi aineistossa on metaforisia ilmaisuja, joille ei löydy vastaavia toisista kielistä ja jotka ovat ominaisia vain omalle kielelle ja kulttuurille. Suomenkielisissä esimerkeissä on yksi metaforinen ilmaisu yli muiden: *karhu* merkityksessä 'huomautus', 'maksukehotus', 'maksumuistutus'. Venäjänkielisen aineiston erityispiirre metaforisten ilmaisujen kohdalla on sananlaskujen ja sanontojen käyttö. Myös saksan kielessä on olemassa metaforia, jotka ovat ominaisia vain saksan kielelle. Tarkastelussa ilmeni, että metaforisia ilmaisuja käytetään useimmiten politiikassa.

Asiasanat: karhu, karhukäsitys, maailmankuva, metafora

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoite	2
1.3 Tutkielman rakenne	2
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN KEHYS	3
2.1 Karhun hahmo kulttuurissa.....	3
2.1.1 Karhu suomalaisessa kulttuurissa.....	3
2.1.2 Karhu venäläisessä kulttuurissa.....	6
2.1.3 Karhu saksalaisessa kulttuurissa	8
2.1.4 Karhu muualla maailmassa	9
2.2 Maailmankuva ja karhukäsitys.....	11
2.3 Metaforiset ilmaisut kielen yhtenä ilmiönä	15
2.3.1 Mitä on metafora?.....	15
2.3.2 Metaforan teorioista.....	17
2.3.3 Metaforan funktiot kielessä.....	19
2.3.4 Metaforat joukkoviestimissä	20
3 AINEISTON LÄHTEET JA TULOSTEN KÄSITTELY.....	22
3.1 Tekstikorpus aineiston lähteenä	22
3.1.1 Kansalliskorpuksista.....	23
3.1.2 Kielipankki – Suomen kielen tekstikokoelma.....	23
3.1.3 Venäjän kielen kansallinen korpus (Национальный корпус русского языка).....	23
3.1.4 IDS Mannheim Cosmas II.....	24
3.2 Aineistohaun kriteerit	24
3.3 Korpusten sisällöstä.....	25
3.4 Haun tulokset	26
3.4.1 Tutkimustulosten järjestämisestä.....	26

3.4.2 Tutkimustulokset	27
3.5 Esimerkkien merkintä semantiikan mukaan	28
3.6 Menetelmä	28
4 TULOSTEN TARKASTELUA.....	30
4.1 Tutkimustulosten yleispiirteitä.....	30
4.2 Erikielisten aineistojen vertailua	31
4.2.1 Katgoria B	31
4.2.2 Katgoria C	33
4.2.3 Katgoria D	37
4.2.4 Katgoria E.....	40
4.3 Metaforiset ilmaisut eri aineistoissa	43
4.3.1 Yleistä	43
4.3.2 Nylkeä karhu ennen kuin se on kaadettu	44
4.3.3 Venäjän karhu.....	48
4.3.4 Vaarallinen, julma karhu.....	52
4.3.5 Aineistojen kieli- ja kulttuurisidonnaiset metaforat	55
4.4 Yhteenveto	57
5 LOPPUSANAT.....	60
LÄHTEET	62
LIITE.....	64
Резюме	75

1 JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

Lehtiartikkelit ovat täynnä sanontoja, vertauksia ja metaforisia ilmaisuja, joita käytetään tyylikeinona esimerkiksi politiikkaa, talouselämää, urheilua ja kulttuuria koskevissa kirjoituksissa. Tällaisten ilmaisujen kirjo on hyvin laaja, mutta erityisen kiinnostavia (tutkielman laatijan mielestä) ovat sellaiset ilmaisut, joissa käytetään erilaisia eläimiä ihmisen luonteenpiirteiden ja toiminnan kuvaamiseksi. On mielenkiintoista huomata, että tällaisia metaforisia sanontoja esiintyy tavallista useammin ulko- ja sisäpolitiikkaa sekä urheilua käsittelevissä lehtikirjoituksissa. Näistä mielenkiintoisista havainnoista syntyi ajatus tutkia vähän tarkemmin sitä, miten eläimiin liittyviä metaforisia ilmaisuja käytetään lehtikielessä.

Koska lehtiartikkelien kirjoittajat käyttävät teksteissään hyvinkin erilaisia eläimiä ja näiden kaikkien tarkastelu vaatisi paljon isompia resursseja, on järkevää keskittyä yhteen eläimeen. Eläin, joka on vakiinnuttanut asemansa kulttuurin kaikilla alueilla, lehdistö mukaanlukien, on esimerkiksi karhu. Karhu on kulkenut ihmisen rinnalla niin kauan kun tämä on ollut olemassa; jo esihistorian luolaihmiset ovat saalistaneet karhua. Esi-isämme käyttivät karhun lihaa ravinnokseen, he valmistivat eläimen nahasta vaatteita, sen luista työkaluja ja metsästysaseita ja torahampaista ja kynsistä kaulakoruja. Karhua palvottiin ja myöhemmin se pääsi sekä suullisen perimätiedon että kirjoitetun kansanperinteen sankariksi. Vuosisatojen saatossa ihminen on kerännyt karhusta tietoa, havaintoja ja kokemuksia, joiden pohjalta hän on muodostanut käsityksensä sen luonteenomaisista piirteistä ja elintavoista. Havaintojensa pohjalta ihminen ikään kuin siirsi eläimen ominaisuudet ihmiseen ja alkoi käyttää niitä kuvaillessaan omaa luonnettaan ja toimintaansa.

Metaforisia ilmaisuja esiintyy joka kielessä, mutta koska tutkielman laatijan pääaine on venäjän käännöstiede ja laaja sivuaine saksan käännöstiede, oli luontevaa keskittää tutkimus suomenkieliseen, venäjänkieliseen ja saksankieliseen lehdistöön ja vertailla karhuun liittyvien metaforien käyttöä näiden kielten kesken. Tämä tutkimus voisi olla hyödyllinen niin kielten opetuksessa kuin myös kääntäjien ja tulkkien kouluttamisessa. Kielessä on olemassa sanoja, joiden kohdalla niiden tunteminen riittää, mutta on olemassa myös sanoja, joiden ymmärtämiseen tarvitaan niiden taustan tuntemus. On tunnettava se kulttuuri, jonka taustaa vasten ne tarkastellaan, ja se perinne, joka on niitä sanoja muovannut. Jotta esimerkiksi karhuun liittyvät vertaukset ja metaforat pystytään oikein ymmärtämään ja siirtämään onnistuneesti toiseen kieleen, on tunnettava niiden syntyhistoria ja kulttuuriset tekijät, jotka ovat vaikuttaneet niiden muodostumiseen.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten lekseemi *karhu* esiintyy lehtikirjoituksissa ja erityisesti metaforisissa ilmaisuissa suomen-, venäjän-, ja saksankielisessä lehdistössä. Kuinka paljon lekseemiä *karhu* käytetään tarkoittamaan itse eläintä ja missä muissa yhteyksissä sitä käytetään? Tutkimuksen tavoitteisiin kuuluu tutkimustulosten vertaileminen kielten kesken. Kun suomalainen, venäläinen ja saksalainen lehdistö kirjoittaa karhusta, mikä aihe on silloin kyseessä? Koska tämän tutkimuksen erityishuomio kiinnittyy karhuun liittyvien metaforisten ilmaisujen tarkasteluun, katsotaan, miten lehtikieli käyttää karhuun liittyviä metaforia. Tutkitaan, onko karhu-metaforilla eri kielissä yhteisiä piirteitä tai miten ne eroavat toisistaan. Tarkastellaan metaforien käyttöaluetta ja käyttötapoja ja verrataan niitä kielittäin.

1.3 Tutkielman rakenne

Tämä tutkielma koostuu viidestä kappaleesta. Johdannossa lukijalle esitellään tutkielman tausta ja tavoitteet. Toinen kappale sisältää tutkimuksen teoreettisen osan. Siinä tarkastellaan karhun kuvaa ja roolia suomalaisessa, saksalaisessa ja venäläisessä kulttuurissa. Selvitetään siis tutkimuksessa keskeinen kyseisten kulttuurien **karhukäsitys** sekä tutkimuksen kannalta tärkeät yleisemmät käsitteet **maailmankuva** ja **metafora**. Mitä on maailmankuva? Millainen on karhukäsitys eri kulttuurien maailmankuvassa? Mitä on metafora? Mitkä ovat sen funktiot kielessä ja miten metaforisia ilmaisuja käytetään sanomalehdissä?

Kolmannessa kappaleessa esitellään aineiston lähteet ja tulosten käsittelyyn liittyvät toimenpiteet. Kuvailtaan suomalainen, saksalainen ja venäläinen sähköinen tekstikorpus, josta saadaan tutkimusaineisto hakemalla lehtikirjoitusten osumat, joissa lekseemit *karhu/Bär/medved* esiintyvät. Lisäksi esitellään tutkimusmenetelmä ja saadut tutkimustulokset.

Neljäs kappale on tutkimusosa, jossa käydään läpi tutkimustulokset valittua tutkimusmenetelmää käyttäen. Tutkimusaineiston analyysissa tarkastellaan erikielisten korpusten tuloksia ensin yleisellä tasolla, sitten semanttisen luokittelun mukaan ja vertaillaan niitä keskenään. Erityis-tarkasteluun otetaan metaforiset ilmaisut, joita vertaillaan keskenään kielittäin ja katsotaan, löytyisikö erikielisistä aineistoista yhteisiä, kaikissa kielissä esiintyviä metafora ja jos löytyy, tarkastellaan niiden etymologiaa, rakennetta sekä käyttöaluetta- ja tapaa. Edelleen katsotaan, löytyisikö joka kielestä omia, vain sille kielelle ominaisia metaforia. Myös niiden tarkastelu palvelisi tätä tutkimusta. Viimeinen kappale sisältää lyhyeen yhteenvedon, jossa luodaan katsaus tutkimustuloksiin. Tutkielma sisältää myös 10-sivuisen liitteen, johon on koottu tutkimuksen kohteena olevien kielten aineistossa edustettuna olevat karhu-metaforat.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN KEHYS

2.1 Karhun hahmo kulttuurissa

Kukapa ei tietäisi, mikä eläin on tämä iso, pyöreä ruskeakarvainen metsän jättiläinen. Jo ulkonäön perusteella meille syntyy tietty kuva karhun ominaisuuksista ja luonteesta. Me näemme kömpelön ja jotenkin hellyttävän näköisen kontion, joka tallustaa laiskasti metsässä eikä tee karpäsellekään pahaa. Juuri eläimen kokoon ja muotoon liitetään yleensä positiiviset ominaisuudet. Karhu koetaan voimakkaana ja turvallisena. Omalla lempeällä ja turvallisuutta huokuvalla ”karhumaisuudellaan” eläin on valloittanut hyvin monien ihmisten sydämen ja päässyt lasten pehmolelujen ja uni-kavereiden kärkijoukkoon. Kuinka moni aikuinen muistelee lämmöllä lapsuutensa nallekarhua! Karhua pidetään hyväntahtoisena, joskus hieman hyväuskoisenakin eläimenä, jota on helppo höynäyttää. Tällaisissa tilanteissa petkuttajan roolissa häärii usein kettu, se ovela repolainen. Tästä asetelmasta löytyy runsaasti esimerkkejä varsinkin eläinsaduista ja kansanperinteestä.

Ruposen (2000) mukaan karhun koko ja ulkomuoto herättävät myös kielteisiä assosiaatioita: eläimeen liitetään myös julmuus ja pelottavuus. Se on symbolisoinut raakuutta, voimaa, rohkeutta ja kestävyyttä. Jokaisella kansalla (siis niillä leveyksillä, joilla karhua tavataan) on karhulle oma paikkansa ihmisen elämässä ja kulttuurissa. Myös ihmisen suhde tähän eläimeen on vuosituhansien aikana kehittynyt sellaiseksi kuin se nykyään on yhteisen historian ja yhteisten kokemusten muovaamana. Tässä kohtaa syntyy mielenkiintoinen havainto ihmisen karhukäsityksestä: kun useimmista eläimistä on olemassa yleensä yksi tietty käsitys (ovela kettu, pelokas jänis = jänishousu, paha susi, tyhmä lehmä jne.) karhukäsitys on monipuolinen. Kuten jo ylempänä tässä kappaleessa on mainittu, karhu voi olla kiltti ja julma, järkevä ja hyväuskoinen, vaarallinen petoeläin ja vaaraton halinalle. Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan tarkemmin karhun kuvaa ja roolia suomalaisessa, venäläisessä ja saksalaisessa kulttuurissa.

2.1.1 Karhu suomalaisessa kulttuurissa

Suomen kielen *karhu*-nimitys on johdos sanasta *karhea*. Näin eläimen turkin karheakarvaisuus heijastuu sen nimeen. Karhulla on useita nimityksiä, joita on syytä pitää eufemismeina. Kielitieteen ja fonetiikan termistön sanakirja (Hakulinen & Ojanen 1976) määrittelee eufemismin kiertoilmaisuksi, joka on korvattavaa sanaa lievempi ja kaunistelevampi (Hakulinen & Ojanen 1976: 48). Karhun toinen nimitys *kontio* on johdos verbistä *kontia*, jolla on tarkoitettu kömpimistä, ryömimistä, köntystämistä (vrt. nykyään tav. *konttia* ja *kontata*). Tähän nimitykseen heijastuu karhun ominaisuus – liikkumisen näennäinen kömpelyys. Sana *otso* juontuu itämurteissa

esiintyvistä sanan *otsa* asusta *ohta*, joka viittaa karhun leveäotsaisuuteen, ja nimestä *mesikämmen* näkyy karhun mieltymys hunajaan. Muita kiertoilmauksia ovat *jumalanvilja*, *metsän omena*, *metsän kuningas*, *kouki* ja *metsäläinen*. Karhu oli muinaissuomalaisille pyhä eläin ja sitä palvottiin. Karhukultissa eläimen nimen lausuminen oli kiellettyä, se oli tabu. Uskottiin, että karhun kutsuminen omalla nimellä tietäisi ikävyyksiä tai huonoa metsästysonea. Kiertoilmauksia käyttämällä muinaissuomalaiset ovat halunneet välttää kutsumasta suurta petoeläintä luokseen (Lehikoinen 2007: 88). Ehkä oudompia ovat Kalevalan käyttämät nimitykset *pitkävilla*, *rahankarva* ja *karvalallunen* (www.kaleva.fi/karhu)

Suomalainen on metsästännyt kunnioitettuinta ja suurinta petoeläintä melkein yhtä kauan kuin on itse ollut olemassa. Koska karhua pidettiin jumalallisena olentona, sitä tuli kohdella kunnioituksella. Karhun kaadon jälkeen sen kunniaksi järjestettiin juhlat eli karhunpeijaiset, joilla karhua pyydettiin palaamaan ihmisten ravinnoksi metsään. Joka eläinlajilla oli oma haltijansa eli ensimmäinen lajinsa edustaja, kantaäiti. Karhun kantaäiti oli Hongotar. Se samastui karhun niin sanottuun kallopuuhun, joka oli useimmiten mänty. Siihen nostettiin kaadetun karhun puhtaaksi kalattu kallo peijaisriiteissä. Muinaissuomalaisten keskuudessa karhu on ollut suosittu veistoseläin. Karhunpääät ovat koristaneet niin kivisiä nuijia kuin kirveitäkin (Lehikoinen 2007: 37). Karhun osia käytettiin ennustamisen apuvälineinä. Karhun kynnen uskottiin auttavan synnytyskipuihin, ja lastentaudeilta vältyttiin, kun nukuttiin karhun hammas tyynyn alla. Loitsunnassa käytettiin karhun kypäliä, otsaluita ja kurkkutorvia.

Suomalaisille hyvin tärkeänä eläimenä karhu on esiintynyt myös vaakunoissa jo *Juhana Herttuan* ajoilta lähtien (herttuavaakuna vuodelta 1557). Nykyään karhu löytyy mm. vuoden 1997 läänituudistuksessa luodun Länsi-Suomen läänin historiallisesta vaakunasta, Satakunnan vaakunasta ja monista kunnan vaakunoista, esimerkiksi Alavuuden, Alahärmän, Ilmajoen ja Kontiolahden vaakunoista (<http://narc.fi>).

Kansanperinteessä karhulla on ollut merkittävä asema. Karhuja on kautta aikojen käytetty kansan loitsuissa ja taruissa ja se esiintyy jo kansalliseepos *Kalevalan* runoissa; seuraavassa lyhyt katkelma peijaiskuvauksesta (Kalevala, 46. runo), jossa karhunkaataja uskottelee kaadetulle karhulle tämän kuoleman olleen vahinko:

*Otsoseni, ainoiseni,
Mesikämmen, kaunoiseni!
Elä suutu suottakana!
En minä sinua kaannut:
itse vierit vempelätä,
hairahit havun selältä,
puhki puiset kaatiosi,
halki haljakan havuisen.*

*Sykysiset säät lipeät,
päivät pilviset pimeät...*

Kansansadut ovat muovanneet kuvaa eläimestä, jolla on valtavat voimat, mutta joka ei käytä voimiaan väärin. Karhua kuvaillaan rauhalliseksi ja hyväntahtoiseksi jättiläiseksi. Karhu saa osansa myös vuosisatojen taakse juontavasta petovihasta. Myöhemmin karhu on vakiinnuttanut asemansa myös kirjallisuudessa; esimerkkeinä karhua teoksissaan käyttäneistä kirjailijoista mainittakoon Marja-Leena Mikkola (*Amalia, karhu*), Ritva Toivola (*Hunajakarhut, jääkarhut*), Jukka Parkkinen (*Karhukirjeitä kaamoksesta, Karhukirjeitä Karhumäestä, Karhukirjeitä kesäleiriltä*), Timo Parvela (*Keinulauta*), Ritva Toivola (*Konstan mehutaika*), Hannu Mäkelä (*Minä olen pikkupanda*) ja Arto Paasilinna (*Rovasti Huuskosen petomainen miespalvelija*). Paasilinnan romaani *Rovasti Huuskosen petomainen miespalvelija* on lienee tunnetuin teos, jossa karhulla on keskeinen rooli. Romaani kertoo rovasti Huuskosesta, joka saa seurakuntalaisiltaan viisikymmenvuotislahjaksi karhupennun. Karhusta Huuskonen kasvattaa palvelijan, joka seuranaan hän lähtee kiertämään maailmaa.

Kirjallisuuden lisäksi karhu on löytänyt tiensä myös elokuvataiteeseen. Se on esiintynyt niin näytelmäelokuvissa kuin piirretyissä. Joistakin elokuvahahmoista on tullut kaikkien lasten (ja aikuistenkin) rakastamia nalleja. Kukapa ei tuntisi *Uppo-Nallea, Ti-Ti Nallea, Rasmus Nallea* ja *Pikku Jussia*, puhumattakaan kansainvälisistä ”tähtinalleista”, kuten *Baloo, Karhuherra Paddington* ja tietysti *Nalle Puh*. Animaatioelokuvien lisäksi on myös tehty useita lastenlauluja nalleista ja karhuista (Ti-Ti Nalle).

Nyky-yhteiskunnassa karhua käytetään niin mainonnassa kuin yritysten ja urheiluseurojen nimissä. Hyvänä esimerkkinä eläimen mainosarvosta on Karhu-merkkisen oluen mainossanat: **Karhu – Täyttä olutta. Kesyttämätön Karhu on lajinsa vahvin. Se on kantavierteeltään täyteläinen, tuhti ja voimakkaan makuinen olut. Karhu on täyttä olutta.** (www.karhu.fi). Vuonna 1916 Kiteellä perustettu suksia ja muita hiihtovarusteita valmistava yritys otti nimekseen *Karhu* ja karhun myös logokseen. Lukuisat suomalaiset urheiluseurat ottavat nimeensä sanan *karhu*, esimerkkeinä tästä mainittakoon Porin Pyörä-Karhut Ry, Puntti-Karhut Ry, Kalevan Karhut, Peli-Karhut Ry jne.

Koska karhujen määrän Suomessa arvellaan olevan 1000 yksilöä, nousee Suomen suurin petoeläin myös lehtiotsikoihin ja välillä hyvin kuumina käyvien keskustelujen aiheeksi. Eläimestä kirjoitetaan erityisen paljon karhun metsästyskauden alkaessa, sen ilmestyessä lähelle ihmisasutusta tai tehdessä vahinkoa esimerkiksi raatelemalla lampaita tai nautakarjaa ja käymällä säännöllisesti mehiläistarhoissa hunajavarkaissa. Lehtien palstoilla kirjoitetaan karhuhavainnoista, kiistellään kaatolupien määrästä ja ns. city-karhujen vaarallisuudesta sekä kerrotaan tapahtuneista päällekkäustapauksista erilaisissa metsästystilanteissa.

2.1.2 Karhu venäläisessä kulttuurissa

Karhua tarkoittava sana on venäjäksi *medved'* (медведь), joka on itsessään eufemismi ja tulee kahden sanan sulautumasta *mjod* (мёд = hunaja/mesi) + *vedat'* (ведать/отведать = maistaa) → *medved'* "poedatelj meda" (vrt. *mesikämmen*). Etymologisten tutkimusten mukaan muinaislaavien kielessä karhun alkuperäisin nimi oli *ber* (vrt. englannin *Bear* ja saksan *Bär*). Tämä vanha kantasana on säilynyt karhunpesää tarkoittavassa sanassa *берлога* → *бер* + *лога* (ложе медведя = karhun sija). Venäjän kielestä löytyy karhulle lukuisia kiertoilmauksia kuten *Топтыгин* (Топтыгин), *босоногий старик* (paljasjalkainen ukko), *Михайло Потанович* (Mihailo Potapovitš), *Михайло Иванович* (Mihailo Ivanovitš), *лесной человек* (metsäihminen), *мишка* (miška). Viimeisin nimitys on deminutiivimuoto nimestä *Mihail*. Venäläisessä kulttuurissa isoa ja vahvaa miestä saatetaan nimittää karhuksi ja myös sukunimi *Медведев* on hyvin yleinen. Niin kuin muinaissuomalaisetkin, myös muinaisvenäläiset pitivät karhua pyhänä eläimenä ja sen nimen lausumiselle oli asetettu kieltö. Kiertoilmauksia käyttämällä muinaisvenäläiset ovat halunneet välttää kutsumasta petoa luokseen. Karhusta käytetään myös nimitystä *увалень* (köntys, kömpelys), mikä viittaa eläimen näennäisen kömpelöön liikkumistapaan. Koska karhu on Venäjän suurin petoeläin, siitä käytetään nimitystä *хозяин тайги* (taigan isäntä) tai *властелин леса* (metsän valtias).

Venäjällä karhulla on kansalliseläimen asema. Karhu on vuosituhansien ajan ollut tärkeä riistaeläin, jota on pelätty ja kunnioitettu. Muinaisvenäläiset metsästivät karhua sen nahan ja lihan vuoksi. Metsästyskulttuurin myötä kehittyivät metsästysriitit ja karhunpalvonta (Lipina 2006: 16). Toteemikultissa eläintä pidettiin suvun esi-isänä sekä maan hedelmällisyyden ja suvun jatkuvuuden symbolina. Se esiintyi myös koristeena tuon ajan vaatteissa, työkaluissa, metsästysaseissa ja käyttöesineissä. Muinaisajan kalmistojen sijaintipaikoilla on kaivettu esille taidokkaasti veistettyjä ja valettuja karhuhahmoja (Lipina 2006: 17).

Kristinuskon saapuessa Venäjälle pakanalliseksi julistetut luontouskonnot väistyivät taka-alalle tai hävisivät kokonaan. Silti karhun mytologinen asema ja merkitys säilyivät kansan keskuudessa. Karhun rooli kansanperinteessä korostuu kansansaduissa, joissa se kuvataan voimakkaaksi ja hyväntahtoiseksi, joskin hyväuskoiseksi ja tyhmähköksi eläimeksi. Esimerkkeinä voitaisiin mainita kansansadut ”*Колобок*” (Pyörönen leipä), ”*Медведь, волк и лиса*” (Karhu, susi ja kettu), ”*Машенька и медведь*” (Mašenka ja karhu) ja ”*Вершки и корешки*” (Lehdet ja juuret). Monessa sadussa karhu on hyväntahtoinen köntys, joka on helppo voittaa viekkauksella, mutta joissakin paha; esimerkiksi saduissa ”*Три медведя*” (Kolme karhua) ja ”*Медведь – липовая нога*” (Karhu lehmusjalka).

Tsaarien Venäjällä markkinoilla saattoi usein nähdä mustalaisia, jotka taluttivat ketjussa karhua. Karhu osasi tanssia ja teki temppuja markkinayleisön viihdyttämiseksi, ja mustalaiset ansaitsivat koulutetulla eläimellä rahaa. Nämä hovit ovat olleet hyvin suosittuja slaavien keskuudessa, ja karhujen kouluttamisella kansan huvittamiseksi on ollut pitkät perinteet. Monesta kaunokirjallisuuden teoksesta löytyy kuvauksia kansan huveista, joissa käytettiin karhuja. Näin A. Puškinin romaanissa ”Дубровский“ (Dubrovski) aatelismies Kirila Petrovitšin suurimpia huveja oli usuttaa karhunpoikasia koirien ja kissojen kimppuun tai härnätä karhua vierivällä tynnyrillä, jonka pinnasta törretti nauvoja. E erityisen hauskana Kirila Petrovitš piti temppua, jossa nälkäinen karhu ketjutettiin huoneen seinään kiinni niin että vain yksi nurkka jäi karhun ulottumattomiin. Paha aavistamaton vieras lykättiin ovesta sisään ja ovi pantiin lukkoon. Nälissään riehuva eläin yritti saada kiinni ihmisen, joka joutui värjöttämään nurkassaan jopa kolmekin tuntia. Muita karhuhuveja kuvaavia teoksia ovat mm. A. K. Tolstoin ”Князь Серебряный“ (kuvaus nuorukaisen painimisesta karhun kanssa) sekä L. Tolstoin ”Sota ja rauha” (kuvaus, jossa nuoriso satoi poliisin karhun selkään kiinni).

Venäläiset kirjailijat käyttivät mielellään karhun hahmoa teoksissaan. Hyvinä esimerkkeinä tästä voidaan mainita M. Saltykov-Štšedrinin ”Медведь на воеводстве” (Karhu maaherrana), N. Nekrasovin ”Генерал Топтыгин” (Kenraali Toptygin), J. Švartsin ”Обыкновенное чудо” (Tavallinen ihme), V. Biankin ”Лесные были и небылицы” (Metsän totta ja tarua) ja O. Somovin ”Сказка о медведе костоломе и об Иване, купцеком сыне“ (.....). M. Saltykov-Štšedrinin satiirisessa teoksessa ”Медведь на воеводстве” pääosassa on karhu Majuri Toptygin, vanha ja kokenut sotaurho, joka tahtoi vain taisteluja ja verilöylyjä: *Был он старый служака-зверь... Так что об чем бы с ним ни заговорили: об торговле ли, о промышленности ли, об науках ли - он все на одно поворачивал: "Кровопротиев... кровопротиев... вот чего нужно!* Hyvin negatiivisena hahmona karhusta kirjoittaa O. Somov teoksessaan ”Сказка о медведе костоломе и об Иване, купцеком сыне“. Tässä sadussa karhu on kauhistuttava lurjus, joka riehuu kylän lähetyvillä, raataa niin karjan kuin ihmisetkin, murtaa uhrin kallon, syö hänen aivonsa ja juo hänen verensä: *...жил-был в дремучих лесах во муромских страшный медведь, а звали его Костолом.*

Venäläiset kuvataiteilijat ovat usein käyttäneet karhua maalaustensa aiheena. 1800-luvulla A. Ober maalasi villieläimiä, mm. maalauksensa ”Белый медведь” (Jääkarhu). Yksi upeimmista karhuaiheisista maalauksista on I. Šiškinin vuonna 1889 maalaama ”Утро в сосновом бору” (Aamu männikössä). Maalauksessa karhuperhe temmeltää aamu-usvan verhoamassa männikössä rotkon äärellä. K.S.Vysotski maalasi 1800- ja 1900-lukujen taitteessa taulunsa ”Медведь-шатун” (Harhaileva karhu).

Venäläisessä heraldiikassa karhun hahmo on tyypillinen esimerkiksi Permin alueelle. Sen aluevaakunassa on kuvattu oikealle kävelevä hopeinen karhu, jonka selässä on kultainen Evankeliumi; vaakunan keskiosassa on hopearisti siunaamassa Evankeliumia. Kudymkarin kaupungin vaakunassa on karhun kuva sini-punaisella taustalla. Karhu on komin kansalliseepoksen sankari *Kudym-Osh* (<http://heraldry.hobby.ru/frame/adygeya.html>).

Myös nyky-yhteiskunnassa karhu on vahvasti läsnä: elokuvien ja piirrettyjen (*Медвежуть* jne.) sankarina, mainonnassa *Очаковское*-olutmerkin (*Otšakovskoje*) ja *Jacobs*-kahvin mainoksissa sekä yritysten nimissä (rakennusalan yritys *Медведь*, lämmitys- ja ilmastointilaitteita valmistava konserni *Медведь*, maito- ja lihatuotteita valmistava yritys *Белый медведь*). Se on antanut nimensä makeisille *Мишка* ja olutmerkille *Три медведя*. Karhu komeilee jopa *Yhtenäinen Venäjä*-puolueen symbolina; puolueen jäseniä nimitetäänkin karhuiksi (медведи).

2.1.3 Karhu saksalaisessa kulttuurissa

Kuten monet muutkin Pohjois-Euroopan muinaiskansat, myös muinaisgermaanit palvoivat karhua jumalana ja kaikkien eläinten kuninkaana. On olemassa todisteita siitä, että germaanit ovat harjoittaneet karhunpalvontamenoja jo paleoliittisella kaudella. He uskoivat, että rohkeimmat soturit syntyvät jälleen karhuna. Karhukultin mukaan karhu oli pyhä ja mystinen eläin ja sen nimen *Bär* lausuminen oli kiellettyä. Sen vuoksi germaanit käyttivät kiertoilmaisuja, kuten esimerkiksi *Petz*, *Betz*, *Bätz*. Vielä nykypäivänäkin karhusta käytetään nimitystä *Meister Petz*. Karhun saksankielinen nimi *Bär* (vrt. engl. *Bear*) on oletettu johdetun sanasta *braun* (ruskea). Myöhemmin karhu on esiintynyt vanhoissa myyteissä ja kertomuksissa, runoissa ja kansan saduissa.

Karhu on antanut nimensä monelle paikkakunnalle ja kaupungille. On olemassa *Bärental*, *Bärenwiese* tai *Bärenbach*. Joidenkin etymologisten tutkimusten mukaan myös sellaisten kaupunkien nimet kuin *Berliini* ja *Bern* juontavat juurensa sanasta *Bär*. Berliinin oletetaan tarkoittavan itse asiassa ”pientä karhua”: *Bär* + deminutiivisuffiksi *-lein / lin* = *Bärlein* → *Berlin*. Suomen ja Venäjän tavoin myös saksankielisissä maissa karhua on käytetty vaakunoissa, esimerkkeinä tästä voidaan mainita Berliinin kaupungin vaakuna, joka erään olettamuksen mukaan juontuu valloittajan ja Mark Brandenburgin perustajan *Albrecht I Karhun* ajoilta. Varmaa kuitenkin on, että ns. *Berliner Bär* (Berliinin karhu) on esiintynyt kaupungin vaakunassa ja leimassa jo vuodesta 1280. Sveitsissä on muutamia kantoneja (osavaltioita), joiden vaakunassa on karhun kuva. Niitä ovat mm. Bern ja Appenzell (www.bern.ch).

Karhu on sukunimi, karhuntassut (*Bärentatzen*) ovat makeita leivonnaisia, karhunsipuli (*Bärlauch*) on vanha lääkekasvi ja karhun jaloiksi (*Bärenfüße*) kutsuttiin ritarien metallikenkiä. Karhu

seikkailee lukuisissa lasten animaatioelokuvissa, elokuvissa (*Der Bär*) ja kirjoissa (Andreas Kielingin *Die Bernstein-Bärin von Worbis*, Theresa Hayn *Bäriige Geschichten aus Alaska*).

Saksankielisissä maissa karhu nauttii suurta suosiota. Koska tämä eläin esiintyy luonnossa enää hyvin harvoin, ihmisille se ei enää ole suurpeto ja villi eläin, vaan lempeä hahmo, kömpelö ja vaaraton nallekarhu. Karhua ei enää nähdä riistaeläimenä metsästykselliseltä kannalta, vaan lähinnä lasten pehmoleluna ja piirrettyjen suosittuna hahmona.

Pehmonalle on lienee lasten rakastetuin pehmolelu. Sen syntytarina alkoi vuonna 1902 Saksassa, kun tätinsä Margarete Steiffin perustamassa perheyrietyksessä työskentelevä lelusuunnittelija Richard Steiff haki ideaa uuden lelun luomiseen. Hän kävi katsomassa kiertävää Amerikan sirkusta, jossa näki esiintyviä karhuja. Näistä karhuista lähti ajatus luoda uudenlainen karhulelu, joka ei seisoi kaikilla neljällä jalalla, kuten oikea karhu, vaan kävelisi pystyasennossa ja jolla olisi liikkuvat raajat, niin kuin nukeilla. Richard esitteli ideansa tädilleen, joka piti ajatuksesta ja loppu onkin jo historiaa: pehmonalle päätyi suuren new yorakilaisen tavaratalon hyllyille ja siten lasten sydämiin.

Saksankielisissä maissa karhuun liitetään sellaisia ominaisuuksia kuin luonnollisuus, ystävällisyys, pehmeys, ilo, voima ja kestävyys. Näitä ominaisuuksia käytetään hyväksi mm. mainonnassa. Viimeistään silloin, kun Teddy-karhu saavutti huippusuosion kaikkialla, karhusta on tullut merkittävä mainoshahmo, joka on auttanut menestykseen sellaisia tuotteita kuin "*Bärenmarke*" (kahvikerma), "*Kuschelweich*" (huuhteluaine) tai *Gummibärchen* (Haribon nalle-karkit).

Monet palkinnot ovat saaneet nimensä karhun mukaan. Tunnettu esimerkki tästä on kansainvälisten *Berlinale*-elokuvajuhlien (*Internationale Filmfestspiele Berlin*) palkinnot *Kultainen karhu* ja *Hopeinen karhu* Berliinin kaupungin tunnuksen, karhun, mukaan. Lisäksi Saksassa merkittäville taiteilijoille jaetaan vuosittain kulttuuripalkinto *Berliner Bär* (Berliinin karhu).

2.1.4 Karhu muualla maailmassa

Karhuperinteen arvellaan saaneen alkunsa muinaisessa Euroopassa. Myöhemmin karhuperinne levittäytyi Keski-Euroopasta Skandinaviaan, Venäjälle, Kaukoitään, Aasiaan ja Pohjois-Amerikkaan. Panda-karhut nauttivat suurta ihailua ja huolenpitoa kotimaassaan Kiinassa. Myös Latinalaisessa Amerikassa ihmiset ovat kunnioittaneet ja jumaloineet karhua. Pohjois-Amerikan intiaanit ovat pitäneet karhun henkeä yhtenä kaikkein voimakkaimmista hengistä. Intiaanit käyttivät sitä yleisesti apuhenkensä transsitiloissa, unissa ja näyissä. Japanin alkuasukasheimo ainut on pitänyt yllä karhukulttiaan lähes näihin päiviin asti. Ainut harjoittivat karhurituaaleja säännöllisesti 1930-luvulle asti (www.kaleva.fi).

Suomalaisella, venäläisellä ja saksalaisella ”karhukulttuurilla” on olemassa yhdistävä tekijä - kansainväliset ”tähtinallet”, kuten *Baloo*, *Karhuherra Paddington* ja tietysti *Nalle Puh*. Nämä lasten piirrettyjen hahmot ovat syntymästään lähtien nauttineet valtavaa suosiota miltei koko maailmassa. Kukapa ei tuntisi näitä hellyttäviä ja leppoisia, hieman yksinkertaisiakin nalleja? Mutta mistä alkoi kansainvälisen pehmonallen tarina? Samaan aikaan kun Saksassa leluuunnittelija Richard Steiff loi täysin uudenlaisen karhulelun, Yhdysvalloissa oli syntymässä toinen tarina nallekarhusta. Pehmonallen toinen nimi on *Teddy bear* (Teddy- karhu). Tämän nimen se sai Yhdysvaltojen presidentin Theodore ”Teddy” Rooseveltin mukaan. Erään menestyksettömän metsästyspäivän päätteeksi presidentti Rooseveltille näytettiin emostaan eksynyt karhunpoikanen. Roosevelt ei raaskinut ampua puuhun sidottua avutonta ”päivän saalista”, vaan käski päästää sen vapaaksi. Tarina lähti kiertämään, siitä tehtiin pilapiirros erääseen lehteen ja erään makeiskaupan pitäjä Morris Michtom sai tästä inspiraation. Hän askarteli pienen karhunpoikasen ja sijoitti sen kauppansa näyteikkunaan. Viereen hän asetti lappusen, jossa luki ”Teddyn karhu”. Karhulelusta tuli valtava myyntimenestys ja vuoden kuluttua Michtom sulki makeiskauppansa. Hän perusti yrityksen *Ideal Novelty and Toy Co*, joka nykyään on yksi maailman suurimpia leluyrityksiä. Näin, toisistaan tietämättä, Michtom ja Steiff loivat tahoillaan ensimmäisen nallekarhun. Siitä, kuka keksi ensimmäisenä nallekarhun, on käyty pitkään kiistaa Saksan ja Yhdysvaltojen välillä.

Melkeinpä jokaisesta maasta löytyy omia karhuun liittyviä kirjoja, piirrettyjä, elokuvia jne. Joka maan ”karhukulttuurin” tarkastelu on tässä tutkielmassa mahdotonta, ja tarpeetontakin. Tehdään kuitenkin lyhyt katsaus karhukulttuuriin kansainvälisellä tasolla. Tässä yhteydessä kannattaa mainita englantilainen kirjailija R. Kipling, jonka suosituimmassa teoksessa ”Viidakkokirja” (1894) seikkailevat *Mowgli*, *Bagheera* ja tietysti *Baloo*-karhu. Kirjan pohjalta on tehty lukuisia lasten piirrettyjä elokuvia monissa maissa ja tietysti myös Walt Disney tarttui tähän viidakkoseikkailuaiheeseen. Toinen kansainvälinen ”tähtinalle” on *Nalle Puh* (engl. *Winnie-the-Pooh*). Tämän satuhahmon loi englantilainen kirjailija A. A. Milne. Hän kirjoitti Nalle Puhista kaksi kirjaa: *Winnie the Pooh* (1926) ja *The House at Pooh Corner* (1928). Kirjoista tuli menestys ja Nalle Puh on tullut tunnetuksi miltei koko maailmassa Disney-yhtiön piirroselokuvista, animaatioisarjoista ja sarjakuvista. Mielenkiintoinen yksityiskohta: Winnie the Pooh sai nimensä Lontoon eläintarhassa eläneen *Winnipeg*-karhun mukaan. Winnipeg oli kanadalainen mustakarhu, joka oli tullut Pohjois-Amerikasta Eurooppaan ensimmäisen maailmansodan aikana kanadalaisen rykmentin maskottina ja jäänyt sodan jälkeen Lontoon eläintarhaan. Nimensä se oli saanut samannimisestä Kanadan kaupungista.

Myös kansainvälinen filmitoiminta on tuottanut lukuisia karhuaiheisiä elokuvia tai sellaisia elokuvia, joissa karhu esiintyy. Seuraavassa muutama esimerkki (elokuvan/tv-sarjan nimi on alku-

peräiskielellä): *Der kleine Eisbär* (2001), *Bear in the Big Blue House* (1997, tv-sarja), *Brother Bear* (2003), *Un oso rojo* (2002), *Jack the Bear* (1993), *Little Bear* (1995), *Man vs. Wild* (2006, tv-sarja), *The Clan of the Cave Bear* (1986), *Drengen der ville gøre det umulige* (2002), *Gold Diggers: Le Secret de Bear Mountain* (1995), *A Bear Named Winnie* (2004), *Paddington Bear* (1976), *Old Bear Stories* (1993, tv-sarja), *The Bear* (1999), *Alistair MacLean's Bear Island* (1979).

2.2 Maailmankuva ja karhukäsitys

Termiä **karhukäsitys** käytetään tässä siitä käsityksestä ja niistä konnotaatioista, jotka tietyssä yhteisössä ja siinä esiintyvässä diskurssissa liitetään käsitteeseen 'karhu'. Millainen karhukäsitys suomalaisella on? Entä venäläisellä ja saksalaisella? Jokaisella kansalla ja jopa jokaisella ihmisellä on oma käsityksensä elottomasta ja elollisesta maailmasta eli oma maailmankuvansa. Maailmankuvan avulla ihminen hahmottaa maailmaa, se on kokonaisuus, jonka kautta hän muodostaa käsityksen maailmasta. Koko yhteiskunnan maailmankuvan muodostumiseen vaikuttavat monet tekijät, esimerkiksi kulttuuriset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset. Kun ihminen rakentaa oman maailmankuvansa, luomisprosessiin vaikuttavat edellisten lisäksi oma elämäkokemus ja yksilölliset tekijät. On olemassa monia käsityksiä maailmankuvasta, mm. tieteellinen, uskonnollinen, metafyyminen tai arkikokemukseen perustuva. Tämän tutkielman valossa kiinnostavaksi muodostuu kuitenkin maailmankuva kielen ja kulttuurin näkökulmasta. Tutkimuksen kannalta keskeistä on tarkastella karhukäsitystä suomen, venäjän ja saksan kielessä ja vertailla niitä keskenään. Eroaako suomalaisen maailmankuvassa karhukäsitys venäläisen karhukäsityksestä? Miten kieli ja kulttuuri vaikuttavat käsityksen muodostumiseen? Miten mahdolliset erot näkyvät kielessä?

Puolassa syntynyt ja nykyään Canberran yliopistossa (Australia) opettava lingvisti Anna Wierzbicka on tutkinut luonnollisten kielten semantiikkaa. Hän on tullut tunnetuksi ennen kaikkea ns. luonnollisen semanttisen metakielen (*Natural Semantic Metalanguage*)¹ kehittäjänä. Wierzbicka esitti oletuksen, että on olemassa joukko peruskäsitteitä (*concepts*), jotka esiintyvät kaikissa maailman kielissä. Näiden peruskäsitteiden avulla pystyttäisiin ymmärtämään ja selittämään muut semanttiset käsitteet:

To explain any meanings we need a set of presumed indefinables; and to explain meanings across language and cultural boundaries we need a set of presumed universals. We can

¹ NSM eli *luonnollinen semanttinen metakieli* on rakenteenkuvauskieli, jota käytetään kielitieteessä semanttiseen analyysiin, ts. kielellisten ilmausten merkityksen määrittelyyn.

understand ourselves to the extent to which we can rely on some concepts which are self-explanatory, and we can understand other languages and other cultures to the extent to which we can rely on shared concepts. To be able to elucidate the meanings encoded in other languages we need a 'natural' semantic metalanguage, which would be maximally universal and maximally self-explanatory (Wierzbicka 1992: 17).

Näihin peruskäsitteisiin päästääkseen hän hajotti tutkittavan ilmauksen pienempiin, yksinkertaisempiin merkitysyksikköihin ja ne vuorostaan vielä pienempiin niin kauan, kunnes jäljelle jäi pienempiin osiin jakautumattomia merkityksen perusyksiköitä, joita ei voitu enää analysoida. Näin syntyi 61 semanttista peruskäsitettä, "semanttista primitiiviä" (semantic primes), jotka Wierzbickan teorian mukaan löytyisivät jokaisesta ihmiskielestä:

(...) conceptual primitives can be found through in-depth analysis of any natural language, but also the sets of primitives identified in this way would "match", and in fact each such set is just one language-specific manifestation of a universal set of fundamental human concepts (Wierzbicka 1997: 25-26).

Tässä tutkimuksessa ei voida olettaa, että 'karhu' kuuluisi näihin peruskäsitteisiin, se ei ole tarpeeksi universaali. Maailmassa on monia kansoja ja kieliä, joissa karhu on tuntematon. Missä määrin kulttuuri vaikuttaa siihen, millaiseksi karhukäsitys kussakin kielessä muodostuu? Suomalaisella ja venäläisellä kulttuurilla karhukäsitys on luonnollinen, metsään ja luontoon liittyvä ja se näkyy välittömästi kiertoilmausten runsautena ja läheisyytenä karhun luonnolliseen elinympäristöön; verrataan vaikkapa suomenkielisiä eufemismejä *metsän omena*, *mesikämmen*, *metsäläinen* ja *metsän kuningas* ja vastaavasti venäjänkielisiä *медведь* (mesikämmen), *хозяин тайги* (taigan isäntä), *властелин леса* (metsän valtias) ja *лесной человек* (metsäihminen).

Wierzbickan mukaan kielen ja kulttuurin välillä on tiukka side: *There is a very close link between the life of a society and the lexicon of the language spoken by it* (Wierzbicka 1997: 1). Näin ollen sen, miten karhuun kussakin tutkimuksen kohteena olevassa kulttuurissa suhtaudutaan, tulisi heijastua myös ko. kulttuurin kieleen. Siis saksan kielestä ei löydy vastaavia nimityksiä, koska saksalainen karhukäsitys eroaa suomalaisesta ja venäläisestä? Karhua ei nähdä enää villieläimenä, vaan karhun käsitteeseen liitetään lähinnä nallekarhumaisia piirteitä (ks. tarkemmin kappaleessa 2.1.3).

Eräs havainnollinen tapa tarkastella karhukäsitystä suomalaisen, venäläisen ja saksalaisen maailmankuvassa on katsoa, millaisena karhu esiintyy visuaalisessa muodossa, eli millaisena se kuvataan tai piirretään. Ihminenhan yleensä kuvaa elollista ja elotonta maailmaa sellaisena kuin hän sen näkee, kokee ja ymmärtää. Jos hänen maailmankuvassaan karhu on leppoisa ja vaaraton nalle, hän myös kuvaa sen sellaiseksi, mutta jos karhu on vaarallinen peto ja saaliseläin, niin se kuvataan vastaavasti vaarallisena villieläimenä. Vanha sanonta kuuluu: yksi kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa – tähän nojaten tehdään lyhyt katsaus karhun kuvaamiseen suomalaisessa, venäläisessä ja

saksalaisessa kulttuurissa. Sitä varten internetistä haettiin kielittäin muutama kuva karhusta; mukana olivat sekä piirrokset että valokuvat. Tämän tutkielman lukija voi itse muodostaa käsityksen siitä, millaisena karhu eri kulttuureissa nähdään. Seuraavassa pieni otos karhun kuvista ja piirroksista:

Karhun esittäminen suomalaisessa kulttuurissa

Kuva 1. Uppo-Nalle

Kuva 2. Karhunkaato Topeliuksen *Maamme*-kirjassa

Kuva 3. Karhu luonnossa

Karhun kuvaaminen venäläisessä kulttuurissa

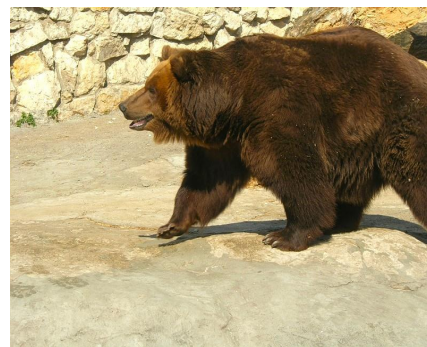
Kuva 4. Karhu satukirjan kanteessa

Kuva 5. Karhu satukirjan kanteessa

Kuva 6. Moskovan olympialaisten (1980) maskotti
Miška-karhu

Kuva 7. Ruskeakarhu venäläisessä
eläintarhassa

Karhun kuvaaminen saksalaisessa kulttuurissa

Kuva 8. Jääkarhunpoikanen ”Flocke”
Nürnbergin eläintarhassa

Kuva 9. Steiffin alkuperäinen pehmonalle

Kuva 10. Täytetty ongelmakarhu ”Bruno”
Münchenin museossa

Kuva 11. Karhu *Kuschelweich-*
huuhteluainemerkin logona

2.3 Metaforiset ilmaisut kielen yhtenä ilmiönä

Metafora on yksi tämän tutkielman tärkeimpiä avainsanoja. Seuraavissa kappaleissa esitetään, millaisia metaforan määritelmiä on olemassa, luodaan lyhyt katsaus metaforan teorioihin, tarkastellaan metaforan funktioita kielessä ja katsotaan, miten metaforisia ilmaisuja käytetään lehtikielessä.

2.3.1 Mitä on metafora?

Yleisen määritelmän mukaan metafora on kielikuva, jossa jokin sana tai ilmaus irrotetaan sen kirjaimellisesta merkityksestä kuvaamaan jotakin toista ilmiötä. Metafora on kreikkaa ja tarkoittaa siirtämistä, viemistä yli (*meta* 'yli' + *ferrein* 'kuljettaa, viedä'). Metaforassa tapahtuu merkityksen siirtoa, jossa yksi ilmiö siirretään tarkoittamaan aivan toista ilmiötä.

Metafora on yksi kielen kiehtovimpia ilmiöitä, sen monimuotoisuus ja monitahoisuus ovat kiinnostaneet kielitieteilijöitä ja kielestä kiinnostuneita jo antiikin ajoista lähtien. Jo antiikin kreikkalainen filosofi ja tiedemies Aristoteles on pohtinut metaforan käsitettä teoksissaan *Retoriikka* ja *Runousoppi* ja selittänyt sitä esimerkkien avulla. Häntä kiehtoi se, miten sanoman lähettäjä muodosti kielikuvia ja miten sanoman vastaanottaja ymmärsi niiden merkityksen. Edellytyksenä tällaisen kommunikoinnin onnistumiselle Aristoteles piti kielenkäyttäjän kognitiivista kykyä tunnistaa yhtäläisyyksiä kahden toisistaan eroavan semanttisen ilmiön välillä. Hänelle merkityksen siirto oli toisaalta metaforinen prosessi ja toisaalta siitä syntyvä kielellinen ilmiö: metafora on yhden sanan korvaaminen toisella. (Kohl 2007: 22) Samoja linjoja löytyy myös Quintilianuksen ajatuksista: ”Übertragen wird also ein Nomen oder Verbum von der Stelle, wo seine eigentliche Bedeutung liegt, auf die, wo eine eigentliche Bedeutung fehlt oder die übertragene besser ist als die eigentliche.“ (Kohl 2007: 22 < Quintilianus VIII). Siis substantiivi tai verbi siirtyy sen kirjaimellisen merkityksen sijasta sellaiseen sijaan, josta todellinen kirjaimellinen merkitys puuttuu tai johon siirretty merkitys sopii paremmin kuin sen oma varsinainen merkityksensä. Klassinen retoriikka on lyönyt leimansa metaforan käsitteen muovautumiseen. Sen mukaan metafora nähtiin lähinnä kielellisenä rakenteena, kielenkäytön erityisenä muotona. Lingvistiikan kannalta tällainen tarkastelu onkin olennaisin. Skirl & Schwarz-Friesel (2007) toteavat metaforan määritelmästä kielitieteissä näin:

„In der Sprachwissenschaft wird, (...) unter Metapher eine besondere Form des nicht-wörtlichen Gebrauchs eines Ausdrucks in einer bestimmten Kommunikationssituation verstanden. Dabei stehen der Gegenstand, der durch lexikalische Bedeutung des Ausdrucks erfasst wird, und der Gegenstand, auf den sich der Ausdruck bei metaphorischer Verwendung bezieht, (im Normalfall) in einer spezifischen Ähnlichkeits- oder Analogiebeziehung“ (Skirl & Schwarz-Friesel 2007: 4).

Siis kielitieteessä metaforalla tarkoitetaan kielen erityistä muotoa, joka ei käytä ilmausta kirjaimellisesti.

Ennen kuin siirrytään metaforateoriaan, muutama sana metaforien luokittelusta. Metaforien jaottelussa sanaluokkien mukaan puhutaan substantiivi-, adjektiivi- ja verbimetaforista. Periaatteessa kaikkia sanoja, joilla on deskriptiivinen leksikaalinen merkitys, voidaan käyttää metaforisesti, tosin substantiivimetafora on niistä helpoimmin tunnistettava ja parhaiten tutkittu. Edelleen metaforat jaetaan leksikalisoituneisiin ja uusiin. Leksikalisoitunut metafora kuuluu konventionaaliseen kielenkäyttöön, se on jo tallennettu kielen sanastoon. Kuollut metafora on sellainen nykykielen metafora, jota ei enää voida tunnistaa sellaiseksi. Lekseemiä ei enää käytetä sen alkuperäisessä merkityksessä, josta metaforinen käyttö sai alkunsa. Uudet metaforat jaetaan luoviin ja innovatiivisiin. Luovan metaforan tunnistaa siitä, että sen perustana on jokin tunnettu konseptuaalinen metafora, jota kielenkäyttäjä on muokannut vaihtamalla metaforan yhden aineksen

uuteen, epätavalliseen vaihtoehtoon. Innovatiiviset metaforat eivät perustu jo tunnettuihin metaforiin, vaan ovat täysin uusia tuoreita kielikuvia. Arkikielessämme käytämme hyvin usein luovia metaforia; ne ovat hyvin tunnistettavissa ja helposti ymmärrettävissä. Lisäksi ne herättävät huomiota ja ovat vahvoja ilmaislaitaan.

2.3.2 Metaforan teorioista

Ensimmäisiä metaforateorioita ilmestyi retoriikassa. Aristotelesta voidaan pitää ensimmäisen metaforateorian isänä. Teoksessaan *Retoriikka* hän kuvailee tiivistä yhteyttä vertauksen ja metaforan välillä ja pitää vertauksen ja metaforan eroa hyvin pienenä: vertaus on hänen mielestään yhtä kuin metafora. (tästä Aristoteleen metaforateoria sai nimen *vertausteoria*). Todellisen eron näiden kahden ilmiön välillä hän näkee kielellisessä muodossa. Aristoteleen mielestä vertaus on metaforan ”alamuoto”, eikä päinvastoin, niin kuin Quintilianus ja Cicero väittävät. (Skirl & Schwarz-Friesel 2007: 11). Teoriassaan Aristoteles määrittelee myös metaforan tehtävän kielessä. Hänen mukaan metaforan tehtävä on ”nostaa” puhuttu tai kirjoitettu ilmaus arkipäiväisen kielen yläpuolelle. Arkikieli on tavallista, mutta metafora antaa ilmaukselle hienostuneen sävyn ja ripauksen arvoituksellisuutta. Aristoteles pitää metaforan käyttöä sopivana retoriikalle ja runoudelle, mutta ei arkipäiväiselle tai tieteelliselle kielelle. Metaforan toisena tehtävänä hän näkee nimen antamisen jollekin ilmiölle, jolla ei ole omaa nimitystä ja jolla on samanlaisuutta jonkun toisen ilmiön kanssa, jolla on jo nimitys. (Emonds 1986: 41-42). Myös Quintilianus ja Cicero esittivät ajatuksen metaforan ja vertauksen välisestä hyvin tiiviistä yhteydestä. Heidän mielestään metafora on vertaus lyhennetyssä muodossa, siis vertaus ilman *kuin*-sanaa. Vertaa: *hän on ovela kuin kettu – hän on ovela kettu*.

Kielifilosofiassa metaforatutkimus sai uutta keskustelun aihetta anglo-amerikkalaisen analyttisen filosofin Max Blackin julkaistua kirjansa *Models and metaphors: Studies in language and philosophy* (1962). Kirjassaan hän on pohtinut tapoja, joilla metaforat ohjaavat ajatteluamme. Esimerkiksi metaforan *rakkaus on ruusutarha* tulkitsemme eri tavalla kuin metaforan *rakkaus on kangastus aavikossa*.

Uuden suunnan metaforatutkimukselle antoivat kielitieteilijät *George Lakoff* ja *Mark Johnson*. He loivat teorian konseptuaalisesta metaforasta (*Conceptual Metaphor Theory*), jonka mukaan metaforat voidaan ymmärtää vain mentaalisten, mielen rakenteiden kautta, joista ihmisellä on kokemusta. Lakoff ja Johnson julkaisivat vuonna 1980 kirjan *Metaphors We Live By*, jossa he esittävät ajatuksensa metaforien keskeisyydestä ihmisen toiminnassa ja ajattelun kehityksessä.

Teorian mukaan koko kielemme ja ajattelumme rakentuu monien perustavaa laatua olevien metaforien varaan. (Kohl 2007: 23)

Lakoffin ja Johnsonin näkemykset eroavat muista metaforateorioista siinä, että metaforatutkimuksen perinteessä metafora on nähty ainoastaan kielellisenä konstruktiona kun taas Lakoff & Johnson pitävät tärkeimpänä sen kognitiivista ulottuvuutta ja keskeistä roolia kielessämme ja toiminnassamme. He korostavat metaforien merkitystä arkikielellemme ja jokapäiväiselle ajattelullemme ja toiminnallemme:

”Metaphor is typically viewed as characteristic of language alone, a matter of words rather than thought or action. For this reason, most people think they can get along perfectly well without metaphor. We have found, on the contrary, that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature.” (Lakoff & Johnson 1980: 3)

Perinteisesti metaforaa on pidetty kielen ”eksoottisena” ilmiönä, sopivana runoudelle ja ylätyylin kielelle antamaan esteettisyyttä ja tehokkuutta puhutulle tai kirjoitetulle ilmaukselle. Arkikielessä sitä on pidetty tarpeettomana. Lakoff & Johnson näkevät sen toisin: *”Our conceptual system thus plays a central role in defining our everyday realities”* (Lakoff & Johnson 1980: 3). Metaforat ovat niin syvällä mentaalisisä rakenteissamme, ettemme enää huomaa niitä. Jokapäiväisessä toiminnassamme käytämme metoforisia ilmaisuja automaattisesti, sitä tiedostamatta. Yksi syy on, että metaforat ovat 'kuolleet' emmekä enää tunnista niiden alkuperää. Esimerkkinä jokapäiväisestä metaforiikasta, johon puhuja ei enää kiinnitä huomiota, Lakoff & Johnson esittävät väittelytilanteen, jossa piilevä metafora liittyy sodankäyntiin (vain osa esimerkkilauseista):

*His criticisms were **right on target**
Your claims are **indefensible**
He **shot down** all of my arguments*

*Hänen kritiikkinsä **osui kohteeseensa**
Et voi **puolustella** väitteitäsi
Hän **ampui alas** kaikki väitteeni*

Lakoff on pohtinut metaforan vaikutusta ihmismieleen. Hänen mielestään arkikielessämme ”elävät” metaforat vaikuttavat mm. mielipiteidemme muodostumiseen. Osallistuttuaan Bushin vastaiseen kampanjaan, hän luennoi republikaanien käyttämästä stereotyyppisestä kielestä. Lakoffin mielestä tällainen kielenkäyttö on tehokasta ja vaarallistakin, sillä yksinkertaistamalla sanomansa Bush voi saavuttaa suuret kuulijamäärät ja vaikuttaa heidän mielipiteisiinsä esimerkiksi seuraavaan tyyliin: ”me olemme tätä mieltä, he ovat eri mieltä. Me olemme oikeassa ja näin he ovat vihollisiamme” (Mihail Mihailov, suullisesti 24.4.2008). Tällainen poliittinen strategia uppoaa sellaisiin ihmisiin, jotka eivät yleensä kiinnostu asioiden asettamisesta kyseenalaisiksi ja omien mielipiteiden muodostamisesta. Vastaavanlainen poliittisten strategioiden kehityssuunta on havaittavissa esimerkiksi Venäjällä.

2.3.3 Metaforan funktiot kielessä

Kaikissa metaforateorioissa on tarkasteltu metaforan roolia ja tehtäviä kielessä. Klassisen retoriikan teoriassa metaforan rooli nähtiin kielen psykologisessa vaikutuksessa. Quintilianuksen mukaan metaforan tehtävänä oli vaikuttaa tunteisiin ja kuvailta selkeästi ilmiöitä, Cicero kirjoitti metaforan olevan kielen ja ajattelun jännittävää ja luovaa yhteispeliä. Lakoff & Johnson asettivat etualalle ennen kaikkea metaforan kognitiivisen roolin. Heidän mielestään metaforan tehtävä on jäsentää sisäistä ja ulkoista maailmaamme: ”*Metaphors [...] are among our principal vehicles for understanding. And they play a central role in the construction of social and political reality.*” (Kohl 2007: 64-65 < Lakoff & Johnson 2003.)

Nykykäsityksen mukaan metaforan funktiona pidetään ennen kaikkea sen välittäjäroolia kielen ja kognition välillä. Metaforan tehtävät ovat hyvin monitahoiset ja niitä on lähes yhtä paljon kuin kielenkin tehtäviä. Seuraavassa tehdään lyhyt katsaus tärkeimpiin niistä.

Metaforat kartuttavat sanavarastoa. Arkikielemme jokaista sanaa on periaatteessa mahdollista käyttää metaforisesti. Kohl (2007) esittää tästä muutaman esimerkin:

<i>hiiri</i> (eläin)	→	(tietokone-) <i>hiiri</i>
<i>lähde</i> (joen, puron)	→	<i>lähde</i> (sitaatin)
<i>tytär</i> (äidin)	→	<i>tytär</i> (-yhtiö)

Yleensä merkityksen siirto tapahtuu konkreettisesta asiasta abstraktiin asiaan. Varsinkin teknisten uutuuksien, uuden tieteellisten tiedon, yhteiskunnallisten ja taloustieteellisten instituutioiden ja struktuurien kohdalla metaforien tuotto on selvästi havaittavissa. Ajatellaan vaikkapa sanoja *online-kauppa*, *hintojen polkeminen* tai Tampereen yliopiston internetsivuilla oleva palvelu *netti-rekka*.

Metaforan avulla voidaan tehokkaasti kiinnittää huomio johonkin asiaan, tuoda esille puheen tai kirjoituksen tärkeät kohdat. Erityisen suuren metaforatiheyden voi havaita lehtikirjoitusten otsikoissa. Metaforat tuovat esteettisen sävyn runoihin ja juhlapuheisiin, ja niillä on tärkeä rooli viihteessä, varsinkin kun ajatellaan metaforan käyttöä kirjaimellisesti huumorimielessä. Seuraavassa tästä on oiva esimerkki: *Minulla putosi kivi sydämeltä – ja suoraan varpailleni.*

Metaforisten ilmaisujen avulla välitetään tunteita ja vaikutetaan niihin. Tunteet määräävät elämäämme, ihmissuhteissamme meidän on osattava ymmärtää tunteita ja välittää niitä. (Kohl

2007: 66-70). Taitava ihmismielen tuntija ja tunteiden tulkitseja voi saada suurta vaikutusvaltaa ihmisiin ja saada liikkeelle valtavat ihmismassat (esimerkkeinä tästä mainittakoon Gaius Julius Caesar, Aleksanteri Suuri, Tšingis-kaani, Napoleon Bonaparte, Mahatma Gandhi, V. I. Lenin, Adolf Hitler, Che Guevara, Martin Luther King ja Jasser Arafat). Metaforiikkaa on kautta aikojen käytetty palavissa puheissa tai psyykkisen olotilan kuvaamiseen. Kukapa ei tuntisi sellaisia metaforisia ilmaisuja kuin *menettää sydämensä jollekin*, *vetää matto jalkojen alta*, *kantaa ristinsä*, jollakin on *perhosia vatsassa* jne.

Metaforalla on monia kommunikatiivisia funktioita. Se auttaa ymmärtämään vaikeasti selitettävissä olevia asioita; metaforien avulla on mahdollista havainnollisesti ja konkreettisesti selittää monia abstrakteja ja vaikeatajuisia ilmiöitä. Se on hyödyllinen myös suostuttelukeinona, silloin kun on pyrkimyksenä saada vastaanottaja myöntymään johonkin puhujan ehdottamaan toimintaan. Hyvin valittu metafora voi saada asiasisällön vaikuttamaan paikkansa pitävältä ja hyväksyttävältä. (Skirl & Schwarz-Friesel 2007: 60 - 62)

2.3.4 Metaforat joukkoviestimissä

Joukkoviestintä on yksi nyky-yhteiskuntamme tärkeimpiä tekijöitä; joukkoviestimet (TV, radio ja lehdistö) välittävät meille monipuolista informaatiota ja viihdettä. Niiden kautta me saamme tietoa tapahtumista muissa maissa ja pääsemme osallistumaan keskusteluun yhteiskunnallisesti tärkeistä aiheista.

Joukkoviestimissä metaforisilla ilmauksilla on tärkeä rooli, niitä käytetään hyvin usein kuvaamaan yhteiskunnan mutkikkaita asiasisältöjä, joita muuten olisi työlästä ymmärtää. Metaforat yksinkertaistavat vaikeita kohtia lehtikirjoituksissa tai puhutussa kielessä ja esittävät ne selkeästi ja havainnollisesti radiokuulijalle, tv-katsojalle tai lukijalle. Joukkoviestimet käyttävät mielellään kuluttajille tuttuja konventionaalisia metaforia, koska ne ovat jo löytäneet ”paikkansa” kielessä ja niitä on helppo tunnistaa ja ymmärtää. Ajatellaan vaikkapa urheilua. Urheilu-uutisissa, urheilua koskevissa lehtikirjoituksissa ja tv-lähetyksissä useimmiten käytetään sotaan liittyvää metaforiikkaa. Joukkuetta, jota vastaan peli pelataan, kutsutaan *vastustajaksi*, ottelun päättyessä puhutaan joko *voitosta* tai *häviöstä* ja pelin aikana tapahtuvaa toimintaa kuvaillaan verbeillä *kukistaa*, *hyökätä* ja *puolustaa*. Hyvä esimerkki urheilussa käytettävistä sodankäyntiin liittyvistä metaforista on Tampereella kiertänyt vitsi kaupungin jääkiekkjoukkueista: *Tampereelta löytyi tapettu Ilves*. *Lyömäaseena oli käytetty Tapparaa* (lihavoidut sanat ovan kaupungin jääkiekko-seurojen nimet).

Metaforisia ilmaisuja käytetään hyvin usein politiikkaa koskevissa selostuksissa ja kirjoituksissa. Tällöin metaforan tehtävänä on välittää informaatio sillä tavalla, että poliittisesti relevantti tieto

tulee esille ymmärrettävästi ja havainnollisesti. Goatlyn (1997) mukaan uutislähetysissä metaforan tehtäviä ovat: ”(...) *filling lexical gaps, expressing emotions, decorating/disguising, foregrounding, informativeness*” (Goatly 1997: 300).

Sisä- ja ulkopoliitikka saattaa sisältää hyvin monimutkaisia asiayhteyksiä, joita tulee tarkastella globaaliselta kannalta. Metaforiikka auttaa kiinnittämään sanoman vastaanottajan huomion tärkeisiin näkökulmiin informaation monitahoisuudesta huolimatta. (Skirl & Schwarz-Friesel 2007: 72 - 80). Metaforat ovat erityisen suosittuja lehtikirjoitusten otsikoinnissa niiden ytimekkyyden vuoksi. Otsikot kiinnittävät itseensä lukijan huomion ja samalla tiivistävät artikkelin sisällön muutamaan sanaan. Seuraavassa esimerkkejä *Helsingin Sanomien Digilehdessä* julkaistujen kirjoitusten otsikoista:

Suomen vaivaton Nato-tie meni menojaan

EU haluaa Baltian-rahast yhteen hanaan

Vasemmistoliitto: Hallitus on kääntänyt selkänsä Venäjälle

Yhtä mielellään metaforia käyttää myös sensaatiolehdistö, jonka skandaalihakuisuudella sekä tunteisiin vetoavalla ja yliampuvalla selostustavalla on lähinnä viihdyttämisen eikä suinkaan tiedottamisen tehtävät. Sensaatiolehtien informatiivinen arvo on hyvin vähäistä ja niiden pääaiheet ovat mm. kuuluisuuksien maailma ja siihen liittyvät tapahtumat ja juorut. Metaforia käytetään viihdearvon kohottamiseksi, julkisuuden henkilöiden arvioimiseksi ja kohun nostamiseksi. *Katso-*lehden internetversio otsikoi kirjoituksensa näin:

Miehelle närhen munat

Pelimerkit pussiin!

Laura halkoo ilmaa

3 AINEISTON LÄHTEET JA TULOSTEN KÄSITTELY

3.1 *Tekstikorpus aineiston lähteenä*

Tämän tutkielman aineisto perustuu korpuksiin; se on peräisin kolmesta eri tekstikokoelmasta. Tekstikorpuksiin aineiston lähteenä päädyttiin muutamasta syystä, mutta ennen perustelujen luettelemista muutama sana korpuksista. Kuten Mihailov (2003) toteaa, korpusten käsitettä lingvistiikassa ei voida pitää uutena, sillä kielitieteelliset tutkimukset ovat aina vaatineet suuria määriä empiiristä tietoa: ”1800-luvun lopulle asti kielitiede oli etupäässä soveltavaa tiedettä ja yksi kielitieteilijöiden päätehtävistä oli kielioppiteosten ja sanakirjojen laatiminen”² (Mihailov 2003: 12).

Sanakirjoja laatiessa kielitieteilijät eivät voineet vain kirjoittaa ylös kaikki mieleen tulevat sanat – siksi laajojen kortistojen kokoamista on harrastettu jo ammoisista ajoista. Valtavien tekstikokoelmien kokoaminen ja analysoiminen tuli kuitenkin mahdolliseksi vasta tietokoneiden ilmestymisen myötä ja näin korpuslingvistiikan aikakauden katsotaan alkaneen 1960-luvulla, jolloin ensimmäinen tekstikorpus sähköisessä muodossa näki päivänvalon: *A Standard Corpus of Present-Day Edited American English, for use with Digital Computers*. Sen koko oli hieman yli miljoona juoksevaa sanaa (Mihailov 2003: 12 < Francis & Kučera 1964). Melkeinpä samaan aikaan myös toinen projekti sai päätöksen – Roberto Busa kokosi yhteen korpukseen keskiaikaisten filosofien kirjoitukset. Tekstikorpus sisälsi 10 600 000 juoksevaa sanaa ja mahdollisti sähköisten tekstikorpusten käytön ja tutkimuksen humanistisissa tieteissä. (Mihailov 2003: 13 < McEnery & Wilson 2001).

Korpuksiin perustuvan lähdeaineiston valintaan vaikutti muutama tekijä. Ensinnäkin tekstikorpusten avulla tutkimusaineisto saadaan koottua nopeasti ja vaivattomasti verrattuna muihin aineiston keruumenetelmiin. Toiseksi laajan, yli 2 000 esimerkkiä sisältävän aineiston kerääminen ”käsin” veisi mahdollottoman paljon aikaa, eikä hakutulosten edustavuudesta olisi mitään takeita. Koska tämän tutkielman aineistona olivat suomen-, venäjän ja saksankieliset lehtikirjoitukset, voi vain kuvitella kuinka hankalaa lehtien hakeminen ja niiden läpikäyminen olisi – ja sama työ kolmella kielellä! Kolmanneksi nykyaikaiset tekstikorpukset tarjoavat mahdollisuuden määrittellä oma osakorpus valittujen kriteerien mukaan. Eli korpuksesta on voitu hakea juuri sitä, mitä aineistoksi tarvittu. Korpukset sisälsivät laajan ja ”tasapainoisen” kokoelman erikokoisia ja- tyyllisiä

² Tästä eteenpäin, ellei muuten mainita, sitaattien käännökset ovat tutkielman laatijan.

lehtiä, joten aineistosta tuli kattava ja representatiivinen. Ym. perustelujen valossa on helppo ymmärtää, miksi korpuspohjainen tutkimustavan valinta tuntui luontevalta vaihtoehdolta.

3.1.1 Kansalliskorpuksista

Nykyään eri alojen tutkijoilla ja muilla kiinnostuneilla on tutkimusta varten käytössä lukuisia hyvin erityyppisiä korpuksia. Monesta maasta löytyy ”oma” korpus, kansalliskorpus. Suurimpien korpusten koko on jo yli 100 000 000 juoksevaa sanaa. Edelläkävijä-maat tässä suhteessa ovat Iso-Britannia ja USA (Mihailov 2003: 13). Euroopassa tällaisia kansalliskorpuksia ovat mm. ensimmäisenä koottu Ison-Britannian kansallinen korpus *British National Corpus*, Saksan *IDS Mannheim*, Ranskan *ABU (La Bibliothèque Universelle)*, Espanjan *Corpus del Español*, Italian *AVIP (Archivio di Varietà di Italiano Parlato)*, Puolan *Polish National Corpus*, *Český národní korpus*, Viron *Eesti kirjakeele korpus* ja monia muita.

Tätä tutkielmaa varten suomenkielinen tutkimusaineisto haettiin *Kielipankin* Suomen kielen tekstikokoelmasta, venäjänkielinen tutkimusaineisto saatiin *Venäjän kielen kansallisesta korpuksista* ja saksankielinen vastaavasti *IDS Mannheim Cosmas II*-nimisestä tutkimus- ja analyysijärjestelmästä. Seuraavissa kappaleissa lyhyt esittely em. korpuksista.

3.1.2 Kielipankki – Suomen kielen tekstikokoelma

CSC on opetusministeriön hallinnoima tieteen tietotekniikan keskus, jonka tietokoneille on asennettu Suomen laajin tieteellisten tietokantojen ja ohjelmistojen valikoima. Eräs CSC:n valikoimaan kuuluvista tietokannoista on Kielipankki. Sen tekstikokoelmat käsittävät 897 000 dokumenttia ja 246 miljoonaa juoksevaa sanaa. Kielipankkiin kuuluva FTC-tekstikokoelma (Finnish Language Text Collection) eli *Suomen kielen tekstikokoelma* sisältää suomenkielisiä tekstikokoelmia eli korpuksia alkaen 1990-luvulta. FTC:n viimeiseen versioon kuuluu 97 alakorpusta, 650 000 dokumenttia ja 180 miljoonaa juoksevaa sanaa. Kielipankin korpusten käyttö on maksutonta, mutta vaatii rekisteröitymistä. Tietokannan internetosoite on <http://www.csc.fi/kielipankki>.

3.1.3 Venäjän kielen kansallinen korpus (Национальный корпус русского языка)

Venäjän kielen kansallinen korpus on sähköiseen muotoon laadittu tekstikokoelma, joka esittelee kieltä sen tietyssä olemassaolon vaiheessa (tai vaiheissa), kielen ilmenemistä eri tyyli- ja kirjallisuudenlajeissa sekä eri varianteissa. Korpusta on alettu koota vuonna 2003 ja sen koko on tällä hetkellä 52 392 dokumenttia ja yli 149 miljoonaa juoksevaa sanaa. Pääsy korpuskokoelmiin on

vapaa, eikä käyttäjäksi rekisteröimistä tarvita. Korpuksen internetosoite on <http://www.ruscorpora.ru>.

3.1.4 IDS Mannheim Cosmas II

Mannheimin Saksan kielen instituutti (IDS = Institut für deutsche Sprache) tarjoaa lingvistiikan tutkimusta varten luodun tutkimus- ja analyysijärjestelmän *IDS Mannheim Cosmas II* (Corpus Search, Management and Analysis System). Se on uusi versio vuonna 2003 lakkautetusta *IDS Mannheim Cosmas I*-järjestelmästä. *IDS Mannheim Cosmas II* sisältää tekstikokoelmia tallennettuina sähköiseen muotoon. Järjestelmään kuuluu noin 190 korpusta ja sen koko on tällä hetkellä yli 2,2 miljardia juoksevaa sanaa. Korpusten käyttäjäksi pääsee rekisteröitymällä järjestelmän internetsivulla. Korpuskokoelmien käyttö on maksutonta. Tietokannan internetosoite on <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2>

3.2 Aineistohaun kriteerit

Koska tämän tutkielman tavoite on selvittää, miten lekseemi *karhu* esiintyy erikielissä sanomalehdissä, oli luonnollista koota kolmekielinen aineisto suunnilleen samankokoiseksi ja samojen kriteerien mukaan. On päädytty järjestämään hakutulokset kielittäin kolmeen Excel-taulukoon myöhempää analysointia varten.

Tulosten vertailukelpoisuuden kannalta oli tärkeää, etteivät kaikki kolme aineisto-osaa poikkea toisistaan kokonsa puolesta kovin merkittävästi. Saksankielisestä aineistosta tuli laajin ja tälle löytyy luonnollinen selitys: *IDS-Cosmas II*- korpuserjestelmän koko on paljon suurempi kuin esimerkiksi *Venäjän kielen kansallinen korpuksen* koko. Mannheimin saksan kielen instituutti (Institut für Deutsche Sprache in Mannheim) aloitti kokoamaan Cosmas-järjestelmän ensimmäistä versiota jo vuonna 1995 ja koska Venäjän kielen kansallista korpusta on alettu koota vasta vuonna 2003 ja työ on vielä kesken, on luonnollista, että korpuksen koko on pienempi suhteessa saksalaiseen tai suomalaiseen korpukseen.

Toinen tärkeä kriteeri oli se, että jokaisen kielen kohdalla aineisto sisältäisi ”tasapainoisen” valikoiman lehtiä. Tämä tarkoittaa sitä, että mukana tutkimusaineistossa olisi sekä lehtiä, joilla on laaja levikki että pienempiä lehtiä. Mahdollisuuksien mukaan lehtien tuli olla ko. maan eri osista, jotta saataisiin mahdollisimman kattava lehtitarjonta kussakin maassa. Saksaa puhutaan Saksan lisäksi Itävallassa ja Sveitsissä ja näin myös saksalaisen korpuksen kokoelmiin kuuluu Saksassa ilmestyvien lehtien lisäksi myös Itävallassa ja Sveitsissä ilmestyviä lehtiä. *IDS-Mannheim Cosmas*

II -korpusjärjestelmä on onnistunut erityisen hyvin kattavan ja tasapainoisen kolmea maata edustavan sanomalehtikorpuksen kokoamisessa.

Kolmas kriteeri oli lehtien ilmestymisvuosi. Koska tutkielmassa haluttiin tarkastella *karhun* esiintymistä tämän päivän lehdistökielellä, tutkimusaineistoksi päätettiin hyväksyä lähinnä viimeisten 10-15 vuoden aikana ilmestyneet lehtiartikkelit. Samassa yhteydessä täytyy kuitenkin mainita, ettei esimerkiksi venäjänkielisen aineiston kohdalla tätä kriteeriä voitu täyttää aineiston vähyyden vuoksi (korpuksen koko). Tarpeeksi ison esimerkkimäärän saamiseksi on jouduttu hyväksymään aineistoksi myös ilmestymisajankohdaltaan vanhempia lehtikirjoituksia.

3.3 Korpusten sisällöstä

Tutkimusaineistoa kerätessä on voitu panna merkille, että korpuksset eroavat toisistaan paitsi kokonsa myös sisältönsä puolesta. Näin Kielipankin korpus sisältää miltei poikkeuksetta vain sanomalehtiä, hyvin erityyppisiä ja suurimmaksi osaksi 1990-luvun lopulla ilmestyneitä. Kaunokirjallisuutta on korpuksessa hyvin niukasti. Venäjän kielen kansallista korpusta alettiin koota kaunokirjallisista teoksista ja vasta myöhemmässä vaiheessa siihen lisättiin sanoma- ja aikakauslehtiä. Tällä hetkellä korpuksesta löytyy paljon runsaasti aikakauslehtiä, kun taas Kielipankissa niitä on vähän. Saksalainen IDS Mannheimin korpus on laajin, ja siitä löytyy sekä sanomalehtiä että kaunokirjallisuutta. Korpusaineistot on kerätty paitsi Saksassa ilmestyvistä julkaisuista myös Itävallassa ja Sveitsissä ilmestyvistä painotuotteista.

Koska tutkielmassa tarkastellaan lekseemin *karhu* käyttöä lehtikirjoituksissa, tutkimusaineisto haettiin korpusten lehtikokoelmista. Seuraavaksi katsotaan, mitä lehtiä korpusten tekstikokoelmiin kuuluu. Venäjän kielen kansallinen korpus sisältää sekä sanomalehtiä että aikakauslehtiä. Sanomalehdistä mukana ovat mm. *Аргументы и факты*, *Вечерняя Москва*, *Известия*, *Столица*, *Трамвай*, *Российская газета*, *Независимая газета*, *Ежедневные новости*, *Коммерсантъ-Daily* ja *Калининградская правда*. Korpuksen aikakauslehtiin kuuluvat *Эксперт*, *Совершенно секретно*, *Московские новости*, *Знание – сила*,

Наука и жизнь, *Домовой*, *Боевое искусство планеты*, *Вокруг света*, *Мир & Дом*, *Homes & Gardens*, *За рулем*, *Лесное хозяйство*, *Народное творчество*, *Наши современники*, *Мир & Дом*, *Residence*, *Бизнес-журнал*, *Театральная жизнь*, *Еженедельный журнал*, *Звезда*, *Пятое измерение*, *Дело*, *Формула*, *Новый Мир*.

Suomenkielinen tutkimusaineisto haettiin Kielipankin tekstikokoelmiin kuuluvista sanomalehdistä; mukana olivat *Aamulehti*, *Kaleva*, *Helsingin Sanomat*, *Turun Sanomat*, *Demari*, *Iltalehti*, *Keskisuomalainen*, *Hämeen Sanomat* ja *Karjalainen*.

Saksan IDS Mannheim Cosmas II-korpukseen on tallennettu saksalaisia sanomalehtiä kuten *Berliner Morgenpost*, *Frankfurter Rundschau*, *Mannheimer Morgen* ja *Hamburger Morgenpost*, sveitsiläisiä lehtiä kuten *St. Galler Tagblatt* ja *Zürcher Tagesanzeiger* sekä itävaltalaisia sanomalehtiä *Vorarlberger Nachrichten*, *Die Presse*, *Salzburger Nachrichten*, *Tiroler Tageszeitung* ja *Neue Kronenzeitung*.

3.4 Haun tulokset

Korpuksista haettiin tutkimusaineisto määrättyllä haulla. Hakua varten luotiin oma alakorpus, jonka hakuasetuksia voi säätää tai muuttaa kesken hakuprosessin. Saaduista erikielisistä aineistoista voidaan todeta, että esimerkkimääriltään ne ovat aika lailla samaa luokkaa, niin kuin tavoitteeksi asetettiin.

Hakutuloksista jätettiin huomioimatta sellaiset esimerkit, joissa *karhu* on sukunimenä (Suomessa ja saksankielisissä maissa esiintyy sukunimi *Karhu* ja *vst. Bär*) ja joissa se on muuna sanaluokkana kuin substantiivina. Tutkittavista kielistä löytyy toki myös *karhu*-adjektiiveja (*karhunomainen*, *bärig*, *медвежий*), sanan johdoksia (*медведица*, *Bärenkind*, *karhuemo*, *karhunpoika*) tai esimerkiksi deminutiivisuffiksin avulla *karhu*-sanasta saatuja deminutiivimuotoja (*медвежонок*, *Bärli*, *Bärchen*), mutta näiden sanojen ottaminen tutkimuksen piiriin olisi liian hankalaa tässä mittakaavassa.

3.4.1 Tutkimustulosten järjestämisestä.

Saatu tutkimusaineisto siirrettiin Excel-taulukoon helpottamaan myöhempää käsittelyä ja analysointia. Taulukko jaettiin viiteen sarakkeeseen, poikkeuksena suomenkielinen aineisto, jonka taulukko on jaettu neljään sarakkeeseen (ks. seuraava kappale). Sarakkeet otsikoitiin seuraavasti:

1. sarake: Esimerkki → näyttää korpuksesta haetun esimerkin
2. sarake: Artikkelin nimi → näyttää lehtiartikkelin nimen
3. sarake: Sanomalehti → näyttää, mistä lehdestä esimerkki on peräisin
4. sarake: Semantiikka → näyttää *karhun* semanttisen merkityksen ko. esimerkissä
5. sarake: Modaalisuus → näyttää, onko lekseemillä *karhu* positiivinen, negatiivinen vai neutraali ”lataus”

Esimerkkien semanttinen merkitys määriteltiin kuuden kategorian avulla (ks. seuraava kappale) ja niiden modaalisuus arvioitiin kolmen vaihtoehdon avulla: **p** (myönteinen t. positiivinen), **n** (kielteinen t. negatiivinen) ja **0** (neutraali). Alla on näyte suomenkielisestä aineistosta:

Taulukko 1. Aineisto Excel-taulukossa

Esimerkki	Sanomalehti	Vuosi	Semantiikka	Modaalisuus
Ulkotulet – Pihatuli tunnelmantekijä , Juhava Oy - Ulkotuli , ** Karhu ** - Tuli Oy , - Pirkka Folio Ulkotuli , Kynttilä	Aamulehti	1999	E	0
Venäjälle . Viisaampaa olisi tehdä Venäjän kanssa strategista yhteistyötä . ** Karhua ** ei saa ärsyttää . Aba , Suomen lähihistorian kuuluisin lapsiprofeetta	Aamulehti	1999	A	0
on tiukasti laitonta karhunpyyntiä ja etenkin eläinten rääkkäystä vastaan . ** Karhun ** häkissäpidosta tulleen vihjeen alkuperää Pylväs ei tarkkaan tiedä , mutta	Kaleva	1998-1999	C	0
1-0 , 0-1) Kimmo Turpeinen IISALMI lisälmen Peli - ** Karhut ** koki keskiviikkona kauden ensimmäisen kotitappionsa Suomi-sarjan pohjoislohkon ottelussa , kun	Kaleva	1998-1999	E	0
. Sama puu ja sarkajako on löydettävissä myös työstä Sokea ** karhu ** . Tässä tussipiirustuksessa karhun seurana on tummahiuksinen nainen , joka	Kaleva	1998-1999	D	0
25 karhua jo metsästyskauden alkupuolella . Poronhoitoalueella kaadettiin yhteensä 17 ** karhua ** , joista 15 ammuttiin itäisellä ja 2 läntisellä poronhoitoalueella .	Kaleva	1998-1999	C	0
Lastenkirjoja Karhulta TS - STT Kärkölässä toimiva uusi kustantamo Pieni ** Karhu ** aikoo käännättää lasten kirjoja ja laajentaa jo ensi vuonna ohjelmansa	Turun Sanomat	1999	E	0

3.4.2 Tutkimustulokset

Kielipankin korpuksesta saatiin 753 esimerkkiä. Ne ovat pituudeltaan lyhyempiä kuin venäjän- ja saksankieliset esimerkit. Korpus antaa mahdollisuuden määrittää haettavan sanan oikealle ja vasemmalle puolelle enintään 10 sanetta. Näin ollen hakutulosten taulukossa sanan *karhu* molemmin puolin on 10 sanetta. Suomenkielisen aineiston taulukossa on neljä saraketta viiden sijasta. Tämä johtuu siitä, että korpus ei ilmoita hakutulosten yhteydessä artikkelin nimeä. Näin ollen taulukkoon ei voitu luoda saraketta ”Artikkeli”.

Venäjän kielen kansallisesta korpuksesta saatiin 661 esimerkkiä. Venäjänkieliset esimerkit ovat yhden lauseen pituisia, eli korpus hakee sen tekstikatkelman, jossa hakusana esiintyy. Tekstejä ei voi lukea kokonaisuudessaan. Artikkelin nimen lisäksi hakutulos ilmoittaa myös artikkelin kirjoittajan. Koska tämä tieto ei ole tutkimuksen kannalta tärkeä, sitä ei ole otettu taulukkoon.

Saksankielinen aineisto on laajin, IDS Mannheimin korpuksesta saatiin 914 esimerkkiä. Korpuksen esimerkit ovat pisimmät. Hakutuloksena on tekstin katkelma, yleensä muutama lause, jossa hakusana esiintyy. Haettu sana on lihavoitu. Venäjän kansallisen korpuksen tavoin Cosmas II näyttää lehden nimen ja ilmestymisvuoden lisäksi myös artikkelin nimen.

3.5 Esimerkkien merkintä semantiikan mukaan

Tutkimusaineiston analysoinnin helpottamiseksi on päädytty tulosten luokitteluun semanttisen merkityksen mukaan viiteen kategoriaan, jotka merkitty isoilla kirjaimilla A, B, C, D ja E. Jokainen kirjain on nimi yhdelle kategorialle, jossa kuvaillaan, miten lekseemiä *karhu* on esimerkissä käytetty; eli esiintyykö *karhu* eläimenä, metaforassa tai nimenä jollekin organisaatiolle vai kuvaako se jotakin ihmisluonteen ominaisuutta. Seuraavassa lähemmin luokituksesta:

A = metafora / metaforinen ilmaus

- tähän kategoriaan kuuluvat kaikki esimerkit, joissa *karhua* on käytetty metaforisesti, esim. *vetää jnk puoleensa kuin hunaja karhua, laskuja, karhuja ja ulosottokirjeitä, nylkeä karhua ennen kuin se on kaadettu* jne.

B = jokin ihmisluonteeseen liittyvä ominaisuus

- tähän kategoriaan kuuluvat esimerkit, joissa *karhua* käytetään kuvailemaan jotakin ihmisluonteen ominaisuutta, esim. *vahva kuin karhu, näyttää karhulta, karjua kuin karhu*.

C = eläin

- tähän kategoriaan kuuluvissa esimerkeissä *karhu* esiintyy eläimenä, siis omana ”itsenään”, esim. *karhu raateli lampaita, karhut asettuvat talviunilleen, karhujen määrä Suomessa kasvoi jälleen*.

D = karhu taiteessa

- tässä kategoriassa ovat kaikki ne esimerkit, joissa lekseemi *karhu* viittaa taiteessa esiintyvään karhuun. Se voi olla mikä tahansa taiteenala elokuva-alasta aina kirjallisuuteen tai maalaustaiteeseen, esim. A.Paasilinnan romaani *Rovasti Huuskosen petomainen miespalvelija*, I. Shishkinin maalaus ”*Utro v sosnovom boru*” (Утро в сосновом бору), *Baloo, Winnie Puh* jne.

E = nimi / symboli

- tähän kategoriaan kuuluvat esimerkit, joissa lekseemi *karhu* on nimenä jollekin organisaatiolle (urheiluseura), esineelle (lelu, maskotti, palkinto), tuotteelle (sukset, olut) tai symbolina (vaakuna, puolueen symboli). Esimerkkeinä näistä voidaan mainita urheiluseura *Porin Pyörä-Karhut Ry*, olutmerkit *Otsakovskoje* ja *Karhu*, elokuva-alan palkinto *Kultainen karhu*, karhu Berliinin vaakunassa ja *Yhtenäinen Venäjä*-puolueen symbolina.

3.6 Menetelmä

Alussa tarkastellaan korpuksittain, miten lekseemi *karhu* esiintyy tutkimusaineistossa: kuinka usein se on eläimenä, metaforana jne. Vertaillaan erikielisiä aineistoja keskenään ja katsotaan, onko näillä yhtäläisyyksiä ja eroja. Aineistoja tarkastellaan tilastolliselta kannalta prosenttilukuja käyttäen. Näin on helppoa verrata erikielisiä esimerkkejä keskenään.

Aineiston tilastollisen tarkastelun jälkeen perehdytään tarkemmin siihen, miten lekseemiä *karhu* on käytetty metaforisesti. Karhuun liittyvät metaforat ovat tämän tutkielman painopiste ja sen vuoksi on luontevaa siirtyä tarkastelemaan tätä aihetta perusteellisesti. Kun on selvitetty metaforien pro-

sentuaalinen osuus kunkin kielen kaikista esimerkeistä ja niiden yleiskuva tutkimustuloksissa, siirrytään metaforien lähempään analyysiin. Siinä pyritään selvittämään, onko erikielinen lehdistö käyttänyt samoja metaforia vai onko olemassa vain tietylle kielelle tyypillisiä metaforisia ilmaisuja. Tässä yhteydessä tarkastellaan metaforien etymologiaa, käyttöaluetta ja tehtäviä.

4 TULOSTEN TARKASTELUA

Tässä osiossa esitellään tutkimustuloksia, niiden yleispiirteitä ja tilastolukuja. Sen jälkeen vertaillaan tutkimustuloksia erikielisten aineistojen kesken tilastolliselta kannalta. Tulosten tarkastelua varten luotiin perustaulukko *Taulukko 2*, joka mahdollistaa aineistoesimerkkien tarkastelun lukuina ja kategorioihin luokiteltuina.

Taulukko 2. Tutkimustulokset kielittäin

Suomen kieli			Venäjän kieli			Saksan kieli		
	Σ	%		Σ	%		Σ	%
A	27	3,6	A	45	6,8	A	159	17,4
B	8	1,1	B	26	3,9	B	56	6,1
C	492	65,3	C	299	45,2	C	234	25,6
D	90	12	D	68	10,2	D	254	27,8
E	136	18	E	223	33,8	E	211	23,1
Yhteensä	753	100	Yhteensä	661	100	Yhteensä	914	100

4.1 Tutkimustulosten yleispiirteitä

Tutkimuksen erikoistarkastelun kohteena on A-kategoria (metafora/metaforinen ilmaus). Saksankielisessä aineistossa A-kategorian koko herättää hämmästyksiä: sen mukaan esimerkkejä, joissa lekseemiä *karhua* on käytetty metaforisesti, on 17,4% koko aineistosta. Jo tässä vaiheessa on kuitenkin syytä mainita, että A:n esimerkkien iso määrä johtuu siitä, että 109 esimerkkiä 159 esimerkistä ovat sama metafora, jolla on paljon toistoja ja muunnelmia. Tätä asiaa selitetään ja pohditaan tarkemmin kappaleessa 4.3. A:n osuus koko aineistosta on suomenkielisissä esimerkeissä 3,6% ja vastaavasti venäjänkielisissä esimerkeissä 6,8%.

Pienin kategoria, ja se pätee kaikkiin aineistoihin, on B (ihmisluonteeseen liittyvä ominaisuus). Ihmistä verrataan karhuun vähiten suomenkielisissä esimerkeissä (1,1%) ja eniten saksankielisissä esimerkeissä (6,1%). Venäjänkielisissä esimerkeissä B-kategorian osuus on 3,9%.

Suomalaisissa lehdissä karhusta kirjoitetaan useimmiten eläimenä (C-kategoria). C:n esimerkkien osuus koko aineistosta on peräti 65,3%, eli lähes 2/3. C on myös venäjänkielisen aineiston suurin kategoria, sen osuus on 45,2% koko aineistosta. Saksankielisissä lehdissä karhusta ei kirjoiteta eläimenä yhtä paljon kuin suomalaisissa ja venäläisissä lehdissä; 25,6% kaikista esimerkeistä kuuluu kategoriaan C.

Karhusta taiteessa (D-kategoria) saksankieliset lehdet kirjoittavat kaksi kertaa enemmän kuin suomalaiset ja venäläiset lehdet (vastaavasti 12% ja 10,1% koko aineiston esimerkeistä).

Toiseksi eniten suomalaisissa ja venäläisissä lehdissä lekseemiä *karhu* käytetään nimenä tai symbolina jollekin esineelle, organisaatiolle jne (E-kategoria). Saksankielisen aineiston kohdalla oli mielenkiintoista huomata, että kategorioiden E, D ja C ero kokonsa puolesta on vain 20-40 esimerkkiä; E:n esimerkkien osuus 23,1%, D:n 27,8% ja C:n 25,6%.

4.2 Erikielisten aineistojen vertailua

Tässä alaluvussa on tarkoitus vertailla tutkimustuloksia keskenään ja katsoa, onko niillä yhteisiä piirteitä tai eroavaisuuksia ja jos on, missä kohdissa. Vertailu tapahtuu siten, että käydään kaikki kategoriat läpi ottaen aina yksi kategoria kerrallaan ja tarkastellaan siihen kuuluvien esimerkkien määrää ja sisältöä. Sen jälkeen joka kategoriasta esitellään mielenkiintoisimmat esimerkit, sillä niillä on myös informatiivista arvoa, joka osaltaan auttaisi meitä ymmärtämään kunkin kulttuurin suhtautumista karhuun. Taulukko 2 valottaa vertailua luoden yleiskuvan vertailun kohteena olevista aineistoista. Jokaisen kategorian luvut ja prosenttiosuudet löytyvät tästä perustaulukosta, joten jatkossa siihen ei viitata erikseen. Koska tämän tutkielman erityishuomio keskittyy tarkastelemaan *karhun* käyttöä metaforisissa ilmaisuissa, on päädytty siihen, että kategoriaa A tarkastellaan viimeisenä erikseen luvussa 4.3. Tämä kategoria on koko tutkielman tärkein ja se pitää nähdä tutkimuksen analyysin varsinaisena kohteena ja tuloksena. Näin ollen vertailu aloitetaan kategoriasta B. Tässä yhteydessä voidaan sopia, että suomenkielisestä aineistosta käytetään jatkossa nimitystä SU, venäjänkielisestä aineistosta VE ja saksankielisestä aineistosta SA. Joitakin korpusten esimerkkejä on hieman lyhennetty, kuitenkin niin, ettei tutkimuksen kannalta tärkeää informaatiota ole jäänyt pois.

4.2.1 Katgoria B

Kategoriaan B, josta jatkossa käytetään nimitystä B, kuuluvat kaikki esimerkit, joissa karhua käytetään kuvailemaan jotakin ihmisluonteen ominaisuutta. Kuten alla olevasta taulukosta nähdään, SU:sta löytyy 8 esimerkkiä, VE:sta 26 ja SA:sta 56 esimerkkiä. B:n esimerkkien osuus koko SU:n aineistosta on 1,1%, VE:n aineistosta 3,9% ja SA:n aineistosta 6,1%.

Näyttää siltä, että näistä kolmesta aineistosta saksankielisessä lehdistössä esiintyy eniten vertauksia karhun ja ihmisluonteen välillä. Mitkä olivat B:n mielenkiintoisimmat esimerkit? SU:sta löytyy seuraavanlaisia osumia:

- (1) *Useinhan keväällä tuntuu, kuin tämä katajainen kansa **kömpisi kuin karhut** konsanaan talvikoloistaan ihmisten ilmoille terasseille ja lenkkipoluille.*
- (2) *Talvella menisin mieluummin vain **nukkumaan, kuin karhu**. Minun ehkä pitäisi olla talvi-ihminen, koska olen syntynyt...*

- (3) ...kuuntelemaan ehdokas Uosukaisen linjanvetoa , niin kyllä ukko **karjuisi kuin karhu**. Presidentti Paasikivi sanoi: Kremlin neuvotteluhuone ei ole oikeussali.
- (4) ...minusta herkkyyttä saisi näkyä enemmän. Ei miestanssijan pidä **näyttää karhulta**, jolta valuu pihkaa kainaloista!
- (5) Viesti on selvä. Meille **koloissamme kyyhöttäville epäluuloisille karhuille** halutaan kertoa rauhoittavaa sanomaa : ei hätää...
- (6) ...että kehitetään sellainen hakkuupää, joka **tarttuu puun runkoon kuin karhu**, sanoo Einari Vidgrén ja haroo kaksin käsin ilmaa.
- (7) ...tupakkaa kuin Bruce Willis toimintarooleissaan. Willis **pitää kättään kuin karhun kämmentä**, ja tupakka käryää siellä jossain kouran pohjalla.

Näistä esimerkeistä tulee esille, miten ihmistä kuvaillaan tälle eläinlajille tyypillisillä ominaisuuksilla; karhu on kolossaan talviunta nukkuva metsän jättiläinen, joka karjuu. Suomalaiset kuvailevat itseään katajaiseksi kansaksi, epäluuloisiksi, omissa koloissaan kyyhöttäviksi metsäläisiksi. He mieltävät itsensä karhuiksi, tutuiksi ja kotoisiksikin eläimiksi. On mielenkiintoista huomata, että näillä vertauksilla on melkein aina negatiivinen lataus. Jos tietty ominaisuus ei omaa kielteistä sävyä, se on yleensä neutraali. Voidaan ajatella, että joissakin tapauksissa karhu on maalla asuvan henkilön, ”landelaisen” synonyymi ja sillä on jollakin tavalla kielteinen kaiku (vrt. Oulun ja Lapin läänissä asuvat suomalaiset ovat ”poroja”³). Vertauksia karhuun käytetään ironisesti: vaikka Suomi onkin kehittynyt huipputeknologinen maa, pohjimmiltaan ollaan silti karhuja, metsäläisiä.

Seuraavaksi katsotaan, mitkä olivat VE:n kiintoisimmat esimerkit. Näitä vertauksia löytyy aineistosta:

- (8) *Человек в ТП огромен, как слон, **неуклюж, как медведь**, и медлителен, как черепаха.* (kömpelö kuin karhu)
- (9) *В 1661 г. в гродненских лесах был пойман охотниками, привезен в Варшаву и подарен королю Яну II Казимиру мальчик лет тринадцати, **покрытый густой шерстью, "как медведи, водящиеся в России и в некоторых областях Литвы"**.* (tiheän karvoituksen omaava kuin karhu)
- (10) *Он был лишен речи, **голос походил на рычание медведя**, он обладал огромной силой.* (ääni muistutti karhun murinaa)
- (11) *Сергея Блинов, будущий руоповец **в виде медведя** дает бой злобным волкам организованной преступности.* (karhunnäköinen)
- (12) *Харрисон Солсбери пишет, что "Мао танцевал **в стиле, напоминавшем** наблюдателю **танец ленивого медведя**: приближался он к партнерше, вытянув руки, с напряженным телом, прямой и негнувшийся, во время танца сохранял солидную дистанцию.* (Maon tanssi muistutti laiskan karhun tanssia)
- (13) ***Медведь** рекламирует котлету - **ешьте, и будете столь же сильными. Я же, наоборот, чувствую себя медведем.*** (ja olette yhtä vahva kuin karhu / tunnen itseni karhuksi)
- (14) *Флегматичный, невозмутимый, похожий на боцмана дальнего плавания, он ходил по тюрьме своей **характерной походкой молодого медведя**, знал все, попевал всюду, импонировал всем и был благодетелем для одних, неприятным, но непобедимым авторитетом для других.* (hän käynniskeli itselleen tyypillisellä nuoren karhun astunnalla)

³Tutkielman laatija on törmännyt tähän vertaukseen useamman kerran varsinkin nuorten ihmisten arkikielessä.

Venäläisille karhu edustaa ennen kaikkea voimaa. Eläintä saatetaan pitää kömpelönä, laiskanakin. SA:n esimerkeistä löytyy samoja piirteitä kun VE:n esimerkeistä. Seuraavassa muutamia mielenkiintoisia osumia:

- (15) *Lisa M. konnte seit einiger Zeit nicht mehr durchschlafen, wachte mit einem Brummschädel auf und fühlte sich zerschlagen. Lag es am Natel, das ihr Mann nachts zum Aufladen auf sein Nachttischchen legte? Aber er **schläft wie ein Bär**.* (nukkuu kuin karhu)
- (16) *...Begehrt waren zum Beispiel Bärenkrallen als Halsschmuck, um durch ihre Kraft noch stärker zu werden. Ein Umstand, den heute die Werbung in ihren Slogans zu nutzen sucht: Man hört das Wort "**bärenstark**" oder "**der Bär im Mann**", sagt der Ausstellungsorganisator Volkmar Wirth. Den kulturgeschichtlichen Aspekt runden Schaustücke aus dem Stuttgarter Völkerkundemuseum, dem Lindenmuseum, ab.* (vahva kuin karhu / karhu(peto) miehessä)
- (17) *Als darstellerisches Naturereignis kann man wohl Heinz Nemetschke als bier-, wein- und schnapsunflorten Knieriem nennen. **Wie ein tapsiger Bär**, mit glasigem Blick und weichen Knien wankt er durch die Posse.* (kuin kömpelö karhu)
- (18) *Professor Aronax erforschte das Geheimnis der Tschurtschen und weiß folgendes zu berichten: "Die Tschurtsche ist der ideale Talisman für nervöse Menschen mit Schwitzpfoten. Hier empfiehlt sich besonders ein kleines Spielchen, in dem man den kleineren, kugeligen Zapfen einer Bergkiefer im Hohlraum seiner Hand hin und herrollen lässt. - Resultat: Man wird **ruhig wie ein Bär**!"* (rauhallinen kuin karhu)
- (19) *Er ist **stark wie ein Bär**. Und technisch perfekt. Martin Lieb besitzt aber auch Nerven aus Stahl.* (vahva kuin karhu)

Saksankielisissä lehtikirjoituksissa karhuun liitetään lähes poikkeuksetta myönteisiä ominaisuuksia. Jos jotakuta kutsutaan karhuksi, nimen edestä löytyy adjektiiveja *ystävällinen* (freundlich), *mukava* tai *leppois* (gemütlich), *hellä* (liebepoll), *hyväntahtoinen* ja *kiltti* (gutmütig).

- (20) *Der SVP-Kandidat mit dem markanten Schädel ist vom Typus "**gutmütiger Bär**". Um mit seiner massigen Gestalt keinen Schaden anzurichten, spricht und bewegt er sich langsam und bedacht.* (hyväntahtoinen karhu –tyyppiä)
- (21) *Er sei, sagt ein VP-Politiker, "**wie ein liebevoller Bär**". **Groß, schwer** - "**aber zu nichts Bösem imstande**".* (kuin mukava karhu. Iso, painava, muttei tee pahaa karpäsellekään)
- (22) *Der **wie ein freundlicher Bär** wirkende vollbärtige Sacks las und erzählte in einer Grundstimmung, die von sachlichem Enthusiasmus getragen wurde, und entpuppte sich mit raffinierten Tricks als gewiefter Entertainer, der die Augen der Zuschauer zum Lächeln bringt.* (kuin ystävällinen karhu)

4.2.2 **Kategoria C**

Kategoriaan C, josta jatkossa käytetään nimitystä C, kuuluvat kaikki esimerkit, joissa karhu esiintyy fyysisenä olentona, eläimenä, siis ”omana itsenään”. SU:n kohdalla tämä on ylivoimaisesti suurin kategoria, joka käsittää 492 esimerkkiä. Samaa voidaan sanoa VE:sta - C on 299:llä esimerkillä aineiston suurin. SA: kohdalla asia on toisin: C on toiseksi suurin luokka ja sisältää 234 esimerkkiä. C:n osuus koko SU:n aineistosta 65,3%, VE:n aineistosta 45,2% ja SA:n aineistosta 25,6%.

Suomalaisten suhtautuminen eläimeen on realistista, se nähdään saaliseläimenä. Heille on luonnollista ajatella karhusta petoeläimenä ja näin ollen myös lehtikirjoitukset käsittelevät sitä esi-

merkiksi karhukannan kasvamisen, metsästyksen ja kaatolupien määrän kannalta. Seuraavassa muutama esimerkki:

- (23) **Karhujahdin aikana kaadettiin 80 kontiota.** Karhuja kaadettiin lokakuun lopussa päättyneenä metsästyskautena 80 eli yksi enemmän kuin...
- (24) ...siihen nukkumaan. Sen jälkeen on pesään tullut valtausaikeissa **suuri karhu**. Molempien välillä on jäljistä päätellen syntynyt tappelu ahtaassa pesässä.
- (25) ...ehdottanut, että EU:n rauhoitussäännöksiä lievennettäisiin nykyisestä niin, että **karhu** siirrettäisiin tiukasti suojelluista lajeista tärkeinä pidettyihin lajeihin.
- (26) Eniten **otsoja** kaadettiin Pohjois-Karjalassa, jossa hengestään pääsi 28 **karhua**. Kyseiseen riistanhoitopiiriin oli myös myönnetty eniten **kaatolupia**.
- (27) Toinenkin karhu ehkä salakaadettu. Kuhmossa karhun häkissäpidosta ja taposta epäiltyjen miesten tilillä lienee toisenkin **karhun salakaato**.
- (28) **Karhukanta** on ollut viime vuosina vahvistumassa ja myös karhujen aiheuttamat ongelmat kotieläinten kasvattajille ja luonnossa liikkujille ovat lisääntyneet.
- (29) Maa - ja metsätalousministeriö olisi viime syksynä sallinut 108 karhun ampumisen, mutta kiintiö jäi vajaaksi. **Karhukanta** on vahvin...
- (30) ...Kainuussa vaikeutuvan, jos asiattomat henkilöt alkavat paikallistaa radiolähetintä kantavat **karhut** ja sudet nykyaikaisilla laitteilla. Asia nousi esiin Sotkamossa elokuussa...

Myös ihmisen ja eläimen kohtaamisesta ja karhuhavainnoista sekä eläimen aiheuttamista vahingoista kirjoitetaan runsaasti. Kirjoituksen sävy on yleensä aika neutraali, aiheista kerrotaan asiallisesti:

- (31) **Karhu lenkipolulla** Varkaudessa. Varkauden poliisi varoitti perjantai-iltana ihmisiä karhusta...(11)
- (32) ...miehet kohtasivat viime marraskuussa paikallisen metsästysseuran hirvijahdissa Haapasuolla karhun. **Karhu pakeni hirviporukkaa**, joka silti varmuuden vuoksi päätti keskeyttää metsästyksen.
- (33) Viikko sitten **metsästäjän kimppuun käyneen** ja parituntisen jahdin päätteeksi ammutun **karhun** lihat huutokaupattiin torstaina Multian torilla. Otso tuotti rahaa valtion...
- (34) **Karhu pelotteli perheen** kotiin. Jakokoskelaisen lapsiperheen sunnuntainen kävelyretki muuttui.
- (35) **Karhu on vierailut** kahdella **mehiläistarhalla** Keuruun Pihlajavedellä. Mehiläispesiä on kaadettu...
- (36) ...**söi lampaat niin**, ettei niistä jäänyt kuin tähteitä. **Karhu** vahingoitti katraan neljää muuta lammasta. Otus aterioi Vesilahden Narvan...

Suomalaisten lehtien tavoin myös venäläiset lehdet kirjoittavat karhusta enimmäkseen eläimenä, joskaan ei aina konkreettisesti metsästyksen liittyen vaan monipuolisesti useassa eri yhteydessä. Maan kansalliseläimenä se esiintyy kirjoituksissa milloin suosittuna sirkuseläimenä, milloin taigan isäntänä tai metsästyssaaliina. Muutama esimerkki valottaa tätä seikkaa:

- (37) В этот год был неплохой урожай кедровой шишки, и **медведь**, изрядно накопив жирку, **был спокоен и не желал до конца просыпаться**, всем своим видом призывая удалиться непрошенных гостей. (karhu oli rauhallinen, eikä halunnut herätä lopullisesti)
- (38) Учтите, что **медведь не боится огня** и при необходимости достанет вас с любого дерева. karhu ei pelkää tulta)

- (39) Специалисты считают также, что **длительный бег вреден для медведя**: от перегрева животное может погибнуть. (pitkällinen juoksu on haitallista karhulle)
- (40) На Камчатке особенно популярна **охота на медведя** и кабана, причем зачастую проводниками выступают местные военные - офицеры из пограничных и флотских частей. (karhujahti)
- (41) Если не поможет - депортация родственников в отдаленнейшие районы Севера, пусть там объявляют джихад **белым медведям**. (jääkarhut)
- (42) Рядом хохочет кукольный Петрушка, **ревёт ручной медведь**, факіры шпаги заглатывают, огонь поедают... (vieressä ärjyy kesy karhu)
- (43) Пока же, как грустно шутили участники собрания, по плотности на квадратный километр в округе могут соревноваться лишь **настоящие медведи** и китайские нелегалы. (oikeat karhut)
- (44) Некоторые, не выдерживая этого, пытаются бежать к себе домой (более 50 км по петляющим горным тропам), регулярно пополняя рацион волков, **пещерных медведей**, барсов, шакалов и прочей плотоядной фауны тех мест. (luolakarhujen ruoka-annos)
- (45) Но французенка, даже ни слова не знающая по-русски, этокое парижское бланманже, воспитанное на иезуитских ценностях и домашней бухгалтерии, и чтобы сие эфирное создание, как простая русская баба, бросило бы все и последовало за милым в ледяную пустыню, где **свирипстеуют медведи** и кровожадные самоеды, - это уже из номенклатуры невероятного и чудес. (missä karhut riehuvat)
- (46) Тот факт, что два бурых и три **уссурийских медведя** легли в зимнюю спячку, подтвердил в пятницу "Известиям" директор Московского зоопарка Владимир Спицын. (kolme ussurin karhua asettui talviunille)
- (47) - **Медведь - традиционный русский цирковой зверь**. (karhu on perinteinen venäläinen sirkuseläin)
- (48) По словам Владимира Игнатов, Умка - **очень добрый и умный медведь**. (hyvin älykäs ja hyväntahtoinen karhu)
- (49) Под руководством Тенгиза Махарадзе чудеса взаимопонимания продемонстрируют на арене буйволы и **медведи**, которые, кстати, **покажут себя прекрасными наездниками**. (karhut näyttävät kykynsä ratsastuksessa)
- (50) Волки и **медведи уйдут на север**, с юга начнется миграция животных, которых пока мы видим лишь в зоопарках. (karhut lähtevät pohjoiseen)
- (51) **Лишь браконьеры убивают медведя из-за шкуры**, а мясо едят только очень смелые (или голодные) люди: можно отравиться. (vain salametsästäjät tappavat karhun nahan vuoksi)
- (52) **А по берегам водятся малина, медведи и геологи**. (rannoilla on plajon karhuja)

Suomalaisten lehtien tavoin, myös venäläiset lehdet kirjoittavat ihmisen ja karhun kohtaamisesta:

- (53) "**Когда Коля увидел медведя, закричал от страха**". (kun Kolja näki karhu)
- (54) Младшие братья, не прошедшие школу оленеводства, с задачей не справились - **первый отел сожрал медведь**. (ensimmäisen vasapoikueen söi karhu)
- (55) Не успели мы сесть, как вдруг тот же самый **медведь вышел из густоты леса** и, подойдя к отцу Серафиму, лег у ног его. (karhu ilmestyi tiheästä metsästä)
- (56) В 1923 году в последний раз в границы нынешнего мегаполиса, **на Лосиний остров, заходили медведи** - самка с двумя детенышами. (Hirvisaarella kävi karhuja)
- (57) Не знаю, какие выводы сделал **медведь** из моего взгляда, но он поднялся на задние лапы и **издал громоподобный рык**, от которого у меня в венах похолодела кровь. (karhu nousi takajaloilleen ja päästi jyrisevän karjaisun)

Toisin kuin SU:ssa ja VE:ssä, C on SA:n toiseksi suurin kategoria D:n jälkeen. Tämä ei ole yllättävää, sillä saksankielisissä maissa karhuun ei enää suhtauduta varsinaisesti villieläimenä. Petoeläin tavataan luonnonvaraisena enää hyvin harvoin, ja silloinkin se tapahtuu, kun karhu vaeltaa esimerkiksi Slovenian rajan yli. Saksankielisissä maissa karhut on hävitetty lähes sukupuuttoon, eikä niitä enää yhdistetä metsästykseseen, niin kuin Suomessa. Jos tätä eläinlajia edustava yksilö eksyy Sveitsin, Itävallan tai Saksan puolelle, siitä tulee melkeinpä ”julkkis”, jonka jokaista askelta seurataan ja sen edesottamukset taltioidaan lehtikirjoituksiin. Myös muualla maailmassa tapahtuneista dramaattisista päälläkarkauksista ja otson muista tepposista kirjoitetaan mielellään. Tässä muutama esimerkki:

- (58) *Bär tötet Camper. In Alaska hat ein Bär einen Camper getötet und ihn teilweise gefressen. Die Leiche wurde auf einem Campingplatz 120 Kilometer von der kanadischen Grenze entfernt gefunden.* (karhu tappoi telttailijan Alaskassa)
- (59) *Ein Bär hat in Finnland einen Jogger getötet und mehrere andere Menschen angegriffen. Der Bär griff auch die ihn verfolgenden Polizisten an, die daraufhin die Flucht ergriffen. "Das ist ein sehr seltener Vorfall in Finnland, der erste seiner Art in diesem Jahrhundert", sagte der Polizeichef. Es gibt Hunderte Braunbären in Finnland.* (karhu tappoi lenkkeilijän Suomessa)
- (60) *20 riesige Käselaipe hat ein Bär im Abruzzen-Naturpark östlich von Rom im Keller einer Viehzüchterfamilie gefressen. Was er nicht vertilgen konnte, schleppte er, von den staunenden Dorfbewohnern ungehindert, davon.* (karhu söi 20 valtavaa juustotahkoa)
- (61) *Ein Bär-Experte ist in Alaska zusammen mit seiner Freundin von Bären getötet worden. Der 46-jährige ist nach Polizeiangaben angefallen und "teilweise gefressen" worden. Das Zelt war halb zerstört, und ein Bär hatte die Leichen des Paares in einem Nahrungs-Versteck vergraben.* (karhu tappoi karhu asiantuntijan ja hänen tyttöystävänsä Alaskassa)
- (62) *Kärntens einziger Braunbär, ein Weibchen namens "Weiße Gitsch", ist erwacht und hat den Bau verlassen.* (K... ainoa karhu on herännyt ja lähtenyt talvipesästään)
- (63) *Seitdem geht in Kartitsch nicht nur der Bär, sondern vor allem die Angst um. Bürgermeister Alois Klammer erschien deshalb am Freitag in der Bezirkshauptmannschaft Lienz. Sein Anliegen: Das Tal soll für Wanderer gesperrt werden.* (Kartitschissa kiertää karhu)
- (64) *Nach langer Zeit meldet sich in Kärnten wieder ein Bär, leider mit einem Schafriß.* (Karhu antaa jälleen kuulua itsestään K...ssa)
- (65) *Der Bär ernährt sich hauptsächlich von Beeren und ist sehr scheu.* (Karhu on hyvin arka)

Aineistosta löytyy myös kirjoituksia, joissa aiheina ovat karhun julma hävittäminen metsistä ja eläimen palauttaminen ko. maiden luontoon sekä lajin suojeleminen:

- (66) *Luchs, Wolf und Bär wurden erbarmungslos aus unseren Wäldern geschossen.* (karhu tapettiin säälimättömästi)
- (67) *Der seltene Bär kann nur dann überleben, wenn seine natürliche Umwelt erhalten bleibt, meint der Artenschutz-Verein WWF.* (harvinainen karhu voi selviytyä)
- (68) *Wolf, Bär und Luchs, Gross- raubtiere, die im letzten Jahrhundert in der Schweiz ausgerottet wurden, sind wieder im Kommen. Diese Tatsache löst bei Schafzüchtern, Jägern und Wanderern Ängste und Sorgen aus.* (Sveitsissä karhu hävitettiin sukupuuttoon viime vuosisadalla)
- (69) *Im 19. Jahrhundert wurden in nur 60 Jahren die Großraubtiere und großen Greifvögel in Mitteleuropa ausgerottet. Bär, Luchs, Wolf, Gänse- und Bartgeier verschwanden - wie es schien, auf Nimmerwiedersehen...* (näytti siltä, että karhu oli lopullisesti hävinnyt)

Erityisen huomion kohteeksi muodostui ns. tapaus ”Bruno” vuonna 2006. Italian Alpeilta kotoisin oleva nuori uroskarhu muodostui ongelmatapaukseksi Sveitsin, Itävallan ja Baijerin alueilla. ”Bruno” oli ensimmäinen vapaudessa kulkeva karhu 171 vuoteen, joka jätti tassunjäljen Saksan maaperälle. Otso nousi koko seikkailunsa ajan päivittäin otsikoihin, tosin ei kovin imartelevassa valossa. Eläin on raadellut lampaita, tappanut siipikarjaa, ja käynyt hunajavarkaissa ja vieraili alppikylissä talojen pihilla. (ks. Salzburger Nachrichten 27.3.2008). Karhun lopettamisesta käytiin pitkää ja tunnepitoista kamppailua puolesta ja vastaan, mutta lopulta Brunon kävi niin kuin käy lähes jokaisen ”häirikökarhun”: se päätti päivänsä luotiin.

- (70) *"JJ1", wie **der Bär** offiziell heißt, streunt seit Mai durch die Alpenregion zwischen Bayern und Österreich, reißt Schafe und dringt in Hühnerställe ein.* (karhu raatelee lampaita ja tunkeutuu kanaloihin)
- (71) *So will der WWF eine Bärenfalle in das Gebiet bringen und versuchen, das Tier einzufangen. Der Bär, der von der Wiener Zeitung "Die Presse" inzwischen "**Bruno, der Problembär**" genannt wird, hatte in der vergangenen Woche in Bayern elf Schafe gerissen und war in einen Hühnerstall eingedrungen. Daraufhin wurde er in Bayern und Teilen Tirols zum Abschuss freigegeben, weil eine Gefährdung des Menschen nicht mehr auszuschließen war.* (ongelmakarhu „Bruno“)
- (72) ***Auch in Österreich ist der Bär nicht sicher.** Abschussgenehmigung gilt nun auf beiden Seiten der Grenze / Keine neue Spur von Meister Petz.* (karhu ei ole turvassa Itävallassakaan)
- (73) ***Die Tötung des Bären ist nach wie vor nicht ausgeschlossen.** "Wir möchten ihn lebend fangen, die Abschussgenehmigung bleibt aber erhalten", sagte Eichhorn. Wenn der Bär gefasst sei, komme er zuerst in den Wildpark Poing. Dann werde er vielleicht zurück nach Südtirol gebracht.* (Karhun kaataminen ei ole edelleenkaan poissuljettu)
- (74) *„Dieser Bär hat nichts Schlimmes getan!“ Toni Scherer, Schlierseer Bürgermeister. Das letzte Bild von »Bruno«.* (Tämä karhu ei ole tehnyt mitään pahaa!)
- (75) ***Bär stirbt durch Kalaschnikow.*** (karhu kuolee Kalašnikovin luotiin)

4.2.3 Kategoria D

Kategoria D, josta jatkossa käytetään nimitystä D, käsittää kaikki esimerkit, joissa *karhu* esiintyy jossakin taiteen haarassa. D on SA:n kohdalla suurin kategoria. Siihen kuuluu 254 esimerkkiä, eli sen osuus on 27,8% koko aineistosta. Vastaavasti SU: ja VE:n kohdalla luvut ovat 90 ja 67, mikä prosentuaalisesti ilmaistuna vastaa 12% ja 10,1% kunkin aineiston kokonaismäärästä.

SU: n esimerkeissä karhu esiintyy niin lasten saduissa ja näytelmissä kuin myös maalausten ja taideteosten aiheena aiheena. Lapsille suunnatussa taiteessa karhu on vahvasti läsnä, ja sama tendenssi on havaittavissa SA:n löytyvissä esimerkeissä. Suomalaisissa lehdissä kirjoitetaan

myös karhuaiheisista näyttelyistä:

- (76) ***Karhujen ja ihmisten maailma. Taidenäyttely:** Helena Junttilan maalauksia ja piirroksia.*
- (77) *...suuri mullistus, kun kettu kaappaa karhulta kruunun. **Karhun** ja ketun lisäksi **sadussa** on oravia, jäniksiä ja villisikoja.*

- (78) *Sama puu ja sarkajako on löydettävissä myös työstä **Sokea karhu**. Tässä **tussipiirustuksessa** karhun seurana on tummahiuksinen nainen, joka.*
- (79) *Metsän eläimet vauhdissa. **Tanssisadussa** on paitsi **karhu** ja kettu myös oravia, jäniksiä ja villisikoja.*
- (80) *Willjam (Anders Grönroos) lähtee pelastamaan avaruudesta **Pientä Karhua**. Turun ruotsalaisen teatterin **lastennäytelmässä**.*
- (81) *Oikeastaan ainoastaan tietynlainen luontomystiikka ja **karhun käsittäminen** jumalallisena ovat **Kalevalassa** sitä aidointa suomalaista perinnettä.*
- (82) *Hevosten ohella lapsia kiinnostanee lokakuuhun saakka esillä oleva **Nallet ja Karhut -erikoisnäyttely**. Yhdeksän kuvanveistäjää on muotoillut museossa viikon ajan...*
- (83) *...värien avulla luovansa jotain kultasepän työn tapaista. Hänen töissään **karhut** ja **ahmat** ovat nousseet takajaloilleen kuten vepsäläisten perinteisten kultaseppien taiteessa.*
- (84) *...harjoitusleirillään **Karhu-tanssiteoksen**.Tanssijat ovat kotoisin eri puolilta Suomea. Karhu esitetään Hollolassa Salpakankaan yläasteella ma klo 22.*
- (85) ***Karhunmailta-näyttely** koostuu etenkin kansanperinteen tutkijan ja kirjailijan Samuli Paulaharjun...*
- (86) *Eeva Riikonen ja Tarja Tella ovat rakentaneet mytologisen **taideteoksen "Karhu ja sielulintu"** Valtimon Sivakan vanhalle koululle.*

Venäläinen korpusaineisto ei poikkea suuresti suomalaisesta aineistosta. Taiteessa karhua nähdään niin lapsille suunnatuissa saduissa ja runoissa, kuin elokuvissa ja kuvaamataiteessa.

- (87) *1 сентября в Хостинском РДК в очередной раз пойдёт сказка "Медведь и семеро цыплят", особенно актуальная накануне учебного года. (satu „Karhu ja seitsemän tipua“)*
- (88) *Не так давно какие-то анонимные шутники издали тиражом 350 тыс. экз. сказку **Салтыкова-Щедрина "Медведь на воеводстве"** с карикатурами на руководителей "Единой России". (M. Saltykov-Štšedrinin satu "Karhu maaherrana")*
- (89) *А недавно на наших экранах прошла картина Бодрова-старшего "**Поцелуй медведя**", в которой его сын снялся в роли Юноши-Медведя. (elokuva „Karhun suudelma“)*
- (90) *С армией обезьян и медведей Рама двинулся освободить возлюбленную. (Apinoiden ja karhujen armeijan kanssa Rama lähti rakastettunsa vapautusretkelle)*
- (91) *Анно всеяден: вскоре после "**Медведя**" и задолго до "Врага у ворот" он снял, возможно, самый эротико-экзотичный фильм всех времен. (elokuva „Karhu“)*
- (92) *Одним из главных является **повествование о гигантском медведе-дьяволе**, который жил в этих местах и охотился на людей. (kerronta jättiläisestä paholaiskarhusta)*
- (93) *- Из "**Кавказской пленницы**", про медведей! (Elokuvasta „Morsiamen ryöstö kaukasialaisittain, laulu karhuista)*
- (94) *У Комара и Меламида получилась **работа величиной со средний экран телевизора - Христос проповедует медведю** на фоне золотистого русского пейзажа с березами и рекой. (keskisuuren tv-ruudun kokoinen työ „Kristus saarnaa karhulle“)*
- (95) *Был там момент, когда в сцене из русской жизни живой бурый медведь будто бы в парилке парит мужика, а тот - соответственно медведя. (venäläisen elämän kohtauksessa oli kohta, jossa löylyhuoneessa karhu ikään kuin vihtoo talonpoikaa)*
- (96) *Что же касается стихотворений "Тигренок", "**Медведь**" и др. (runo „Karhu“)*
- (97) ***Медведь-программист**, окосевший от работы.(Ohjelmoiija-karhu)*
- (98) ***Медведь не менее популярен, к тому же он самый "игровой"** -именно он размахивает сачком и кует наравне с мужичком, а забавной мордочке медвежонка можно придать любое*

выражение, от радости до хитрой улыбки. (karhu on yhtä suosittu, sen lisäksi sillä leikkii parheiten: se heiluttaa haavea...)

- (99) Самым популярным пунктом программы является **Праздник медведя**, который отмечают после удачной охоты местные жители. (ohjelman suosituin kohta on Karhujuhla)
- (100) В восточной традиции **данный тип борьбы соответствует стилю МЕДВЕДЯ**. (tämä taistelulaji vastaa karhun tyyliä)

Taulukosta 2 on helppo huomata, että saksankielisissä lehdissä karhusta taiteen hahmona kirjoitetaan enemmän kuin kaksi kertaa useammin kuin suomalaisissa lehdissä ja lähes 3 kertaa enemmän kuin venäläisissä lehdissä. Tälle lienee selityksenä se, että karhua ei enää nähdä varsinaisesti metsästettävänä petoeläimenä, vaan lähinnä leppoisana nallena tai kilttinä ja vaarattomana eläintarhan asukkina. Viimeistään silloin, kun M. Steiffin lelutehtaalla luotu ”Teddy karhu” nousi maineeseen, karhu alkoi nauttia suosiota niin lasten kuin aikuistenkin keskuudessa. Suurimmassa osassa saksankielisen korpuksen esimerkkejä karhu esiintyy lasten piirretyissä, elokuvissa, teatterinäytelmissä tai kirjoissa:

- (101) *Das Theater Bilitz gastiert am kommenden Mittwoch, 27. Januar, um 14 Uhr im Oberstufenzentrum Ägelsee in Wilen. Gezeigt wird «Guet Nacht, min Bär». Eine feinsinnige Geschichte, die von der Zeit zwischen dem Zubettgehen und dem Einschlafen, von der Freundschaft zwischen Flo und Bär, seinem besten Freund, erzählt.* («Guet Nacht, min Bär» on herkkä tarina)
- (102) *Ein neues Kinderbuch ist auch vom Schweizer Erfolgsautor Marcus Pfister erschienen - diesmal allerdings keine Fortsetzung vom Regenbogenfisch. In «Kleiner Bär, ich wünsch dir was» (Nord-Süd Verlag) erzählt Pfister, wie der kleine Bär seinen Geburtstag erlebt - anders als all die Jahre zuvor.* (Uusi lasten kirja «Kleiner Bär, ich wünsch dir was»)
- (103) *Als Baghira, Mogli oder Balu der tapsige Bär zeigten die Jugendlichen Akrobatik und neue Ideen.* (kömpelö Baloo-karhu)
- (104) *Am Dienstag, 7. November, um 15 Uhr, wird im Theater am Saumarkt das Kindertheaterstück "Asou der Bär, der ein Bär bleiben wollte" aufgeführt.* (lasten teatterin näytelmä „Asou der Bär, der ein Bär bleiben wollte“)
- (105) *Pu der Bär ist nicht ganz schlau, darum hilft ihm manchmal ein Freund aus.* (Nalle Puh)
- (106) *Baumgartner ist Bergführer und "Location Scout". Er fand die Filmschauplätze für "Der Bär", "Sieben Jahre in Tibet" und "Tod am Mount Everest".* (kuvauspaikat filmille „Der Bär“)
- (107) *Kinderbuch: Die kleine Marie und der große Bär. Heinz Janisch, Dusan Ka`llay...* (lasten kirja”Die kleine Marie und der große Bär“)
- (108) *Ateliertheater (524 22 45): Tschechow: Der Bär; Der Heiratsantrag; Schwanengesang (20).* (ateljeeteatterin näytelmä „Der Bär“)
- (109) *Kinderfilm: Der Bär ist los (jugendfrei).* (lasten elokuva „Der Bär ist los“)
- (110) *Panama riecht nach Bananen. Janosch-Lesung im Jugendhaus: Kinder gehen mit Bär und Tiger auf die Reise.* (Janoschin kirjailijailta nuorisotalolla: lapset lähtevät matkalle karhun ja tiikerin kanssa)
- (111) *Im Mittelpunkt des Programms steht "Der Bär" von William Walton (gesungen und gespielt von Sandra Stahlheber, Patrick Schramm und Kyoung-Suk Baek).* (Ohjelman keskipisteessä on William Waltonin „Der Bär“)
- (112) *Sigrid Günther ist es gelungen, in der diesjährigen Sonderausstellung das Thema Bär facettenreich aus vielen Perspektiven zu beleuchten. Neben dem Bär als animalischer Urgewalt, der Bär im Alltag, als Werbeträger oder Firmenlogo bis zur großen Macht des Bären, ein spirituell-philosophischer*

Blick in die indianische wie schamanische Kultur. (tämänvuotisen erikoisnäyttelyn teemana on karhu)

4.2.4 Kategoria E

Kategoriaan E, josta jatkossa käytetään nimitystä E, kuuluvat kaikki ne aineistojen esimerkit, joissa 'karhu' in nimenä/nimityksenä jollekin, konkreettiselle esineelle, organisaatiolle, asialle jne. E on A:n jälkeen luultavimmin mielenkiintoisin kategoria, sillä se paljastaa, mille esineille tai asioille eri kulttuurit antavat nimeksi *karhu*. E on SU:n ja VE:n toiseksi suurin kategoria, SA:n kohdalla kolmanneksi suurin. Tässä kategoriassa SU:n esimerkkejä on 136, VE:n 224 ja SA:n 211. Sen osuus koko aineistosta on SU:n kohdalla 18% ja VE:n ja SA:n kohdalla vastaavasti 34% ja 23,1%. Seuraavassa tarkastellaan aineisto kerrallaan, minkälaisille esineille ja esineettömille asioille annetaan nimeksi *karhu* ja katsotaan, löytyykö erikielisten esimerkkien välillä yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia.

Suomenkielisessä aineistossa on voitu panna merkille, että monelle urheiluseuralle tai –yhdistykselle on annettu nimeksi tai osaksi nimeä *karhu*. Karhuun liitetään sellaiset ominaisuudet kuin voima, kestävyys, suuri koko ja vahvuus. Tämä sanat sopivat hyvin kuvailemaan urheiluseuraa tai urheiluyhdistystä. Samat ominaisuudet sopivat kuvaamaan Suomen poliisin erikoisyksikköä, joka sekin kantaa nimeä *Karhu*. Vahvaksi ja voimakkaaksi mainostaa itseään olutmerkki *Karhu*. Olutmainoksessa karhu on voiman ja kesyttämättömyyden symbolina. Mainoksen avulla kuluttajalle halutaan välittää, että juomalla tuhtia Karhu-olutta hän muuttuu vahvaksi tosisankariksi. (www.karhu.fi)

Myös rakennusalan yritykset ovat usein nimeltään *Karhu*. *Karhu* voi olla maakone, ulkotuli tai maskotti. Yleisradio jakaa *Tanssiva karhu* -palkinnon ja karhun tassu komeilee *Vakuutusyhtiö Pohjolan* tunnuksena. Alla muutama esimerkki:

- (113) *Ulkotulet - Pihatuli tunnelmantekijä, Juhava Oy - Ulkotuli, Karhu - Tuli Oy...*
- (114) *Kotimaassa on valmistettu Veljekset Karhumäen toimesta Karhu 48, joka on osoittautunut erinomaiseksi maakoneeksi, mutta toistaiseksi...*
- (115) *...työpäivä. Ja vähän ajan päästä kuuluu: Tuokko sitä Karhua? Sitten kun tai ehkä jää vapaa-aikaa...*
- (116) *Peli - Karhujen pelivoima oli kolmikon Mia Forss - Auli Nyman - Amy Mahoney...*
- (117) *...nosti SM - pronssia 1 540 kg, Porin Puntti-Karhut oli neljäs SM - finalisti, tulos 1 445 kg.*
- (118) *...tiekarhuja alusteräautoilla, jotka eivät irrota lunta yhtä tehokkaasti kuin karhut. Lisäksi yhä useammalla alueella kaupungin laitamilla lumen auraus...*
- (119) *...kun saatiin pitkä tappioputki poikki, sanaili Pallo-Karhujen valmentaja Immo Laihola.*
- (120) *Lastenkirjoja Karhulta. Kärkölässä toimiva uusi kustantamo Pieni Karhu aikoo käännättää lasten kirjoja ja laajentaa jo ensi vuonna ohjelmansa...*
- (121) *...maailman suurin TS Guinness on nimennyt Turun messuilla olevan Omni Karhun maailman suurimmaksi nalleksi. Liki kahdeksanmetrin korkeudessa keikkuvilla korvillaan Omni.*

- (122) *Otonkoskelle on aiemmin myönnetty opetusministeriön jakama Suomi-palkinto ja Yleisradion Tanssiva karhu-palkinto.*
- (123) *...nalleja valmistanut Margarete Steiff teki myyntiin lähes miljoona nappisilmäistä karhua. Kansainvälistä nallepäivää vietetään Turun lasten -ja nuortenkirjastolla tänään.*
- (124) *Muovisuksia valmistavat Karhu Sporting Goods Kiteellä ja Peltonen Ski Hartolassa.*
- (125) *Kansallispankkia kuvasi ovela Orava ja Pohjolan merkki tulee metsän mahtieläimen karhun tassusta. Sinivalkeisilla raunioilla Vakuutusyhtiö Pohjolan loppu päättäisi yli satavuotiaan...*
- (126) *Karhu on nimikkolaji kolmessa kunnassa. Susi on valittu vain yhdessä...*
- (127) *Joensuun Kiekko-Karhujen puheenjohtajana viime kesänä aloittanut Vesa Pelkonen on jättänyt...*
- (128) *Kragh-Jacobsenin ohjaama Mifune (1999) voitti tänä keväänä Hopeisen Karhun Berliinin elokuvafestivaaleilla ja se oli myös juhlien yleisösuosikki.*
- (129) *Station (1998) sai viime vuonna Berliinin elokuvajuhlilla Kultaisen karhun sekä parhaana elokuvana että naispääosasta (Fernanda Montenegro).*
- (130) *Moskovan kisoissa 1980 maskotiksi valittiin Misha-karhu. Mallina käytettiin silloista pääsihteeri Leonid Brezhneviä. Pönäkän halkeamaisillaan...*
- (131) *Karhu-ryhmän johtajan syyte hylättiin. Poliisin erikoisyksikön Karhun johtajaa komisario Kauko Hakalaa vastaan nostettu syyte virkavelvollisuuden rikkomisesta ja...*
- (132) *...hänen mukaansa Satakunnan vaakunassa karhu on edelleen. Karhu toki myös edustaa voimaa ja on ihan kelpo vaakunaeläin.*

Jos suomenkielisistä esimerkeistä kävi ilmi, että nimi *karhu* annettiin usein urheiluseuralle, niin venäjänkielisessä aineistossa ylivoimaisesti suurin osa (yli puolet) E:hen kuuluvista esimerkeistä käsittelee *Yhtenäinen Venäjä*-puoluetta ja sen jäseniä, joita kutsutaan karhuiksi (*medvedi*). Esimerkkejä löytyy yhteensä 134. Tässä mielenkiintoisemmat niistä:

- (133) *А другие, как, скажем, "Единая Россия", которая так и осталась в общественном сознании "партией медведей", и единосроссы, решили с этим смириться и сохранить косолапого мишку на эмблеме. (karhupuolue)*
- (134) *Перемыв косточки коллегам из ОВР, "медведи" принялись спорить, сколько голосов соберет назначенный на 18 июня вотум недоверия правительству. („karhu“ alkoivat kiistellä, kuinka monta ääntä epäluottamuslause kerää)*
- (135) *Сегодня уже можно сказать, что на самом деле не "Единство" поглотило "Отечество", а "Отечество" вполне успешно переварило "Медведей". (puolue „Isänmaa“ oivallisesti sulatti „karhut“)*
- (136) *Ленивым „медведям“ пообещали собачью смерть. (laiskoille „karhuille“ luvattiin koirankuolema)*
- (137) *Отчитав безалаберных "медведей", которых Кремль, в общем, сам избаловал чрезмерной опекой, гость тем не менее обрушился и на полпредство ДФО. (läksytettyään holtittomat „karhut“...)*
- (138) *В маленьком зале с протекающим потолком собрались "медведи", живущие на территориях, подвластных "красным" губернаторам (pieneen saliin kokoontuivat „karhut“)*
- (139) *А посему заявил: "Я понимаю, что это намек на "Медведя", который я создавал в 99-м году. (Ymmärrän, että tämä on vihjaus „Karhuihin“)*
- (140) *Поскольку "единосроссы" сами себя гордо именуют медведями, похоже, что именно вторую формулировку они взяли на вооружение, отправляясь на экстренное совещание в Рязань, чтобы дать решительный отпор "красным губернаторам". (Yhtenäinen Venäjä-puolueen jäsenet nimittävät itsensä ylpeästi karhuiksi)*

E:n muita esimerkkejä tarkastellessa selviää, että usein niissä ‘karhu’ esiintyy nalleleluissa. Tämän lisäksi nimen ‘karhu’ saavat leasingyritys, urheiluseura, autonrenkaat ja olutmerkki:

- (141) *По мнению Павла Голубкова, генерального директора лизинговой компании "Медведь", иностранцам довольно трудно находить клиентов, так как их требования к лизингополучателям чрезмерно высоки.* (leasing-yhtiö „Karhu“)
- (142) *Это и есть "род Китовраса", одним из важнейших геральдических обозначений коего был медведь.* (yksi tärkeimmistä heraldisista merkeistä oli karhu)
- (143) *Первыми были Московские Медведи, которые, кстати, существуют до сих пор.* (ensimmäisinä olivat Moskovan karhut)
- (144) *Мы с сестрой, прогуливаясь как-то в третий раз мимо витрин магазинчика **The English Teddy Bear Company** - этого "королевства" игрушечных медведей - поняли, что жизнь без такого мишки просто не мила, и решительно открыли дверь.* (The English Teddy Bear Company-kauppa – karhulelujen „kuningaskunta“)
- (145) *Лишь ярославцы летом прошлого года обновили своего "Медведя" моделью **Я-660**.*(колеса) (rengasmerkki „Karhu“ uudistui mallilla „Я-660“)
- (146) *Рекламные ролики то и дело призывают нас отведать "Трех медведей", "ПИТа", "Бочку" и "Бочкарева" с "Тиньковым".* (mainokset houkuttelevat maistamaan olutta „Kolme karhua“)
- (147) *Хотя Шеро и говорил, что не прочь получить второго "Золотого медведя", но даже приз за режиссуру его удивил.* (palkinto „Kultainen karhu“)
- (148) *Видны Симеиз, Алупка, Мисхор, Ялта, Гурзуф и гора **Медведь**, которая отсюда кажется не большие котенка, лакающего из блюдца голубоватое молоко залива.* (Karhu-vuori)
- (149) *Эти впередсмотрящие очень любят лианозовский йогурт на завтрак, обожают пиво "Балтика", на дух не перенося "Белый медведь", смело пьют водку "Смирнофф", понимая, что делается она в подвале дома # 8 на улице Ленина в той же Малаховке.* (olut „Jääkarhu“)
- (150) *Купили, палехскую шкатулку с медведями на крышке и конфетами "Мишка" внутри.* (konvehdit „Miška“)

SA:n esimerkeissä ‘karhu’ esiintyi hyvin usein palkinnon nimenä: *Kultainen karhu* ja *Hopeinen karhu*. Se ei ole yllättävää, sillä palkinnot jaetaan Berliinissä järjestettävissä elokuvajuhlissa ja näin ollen ne ovat monien lehtikirjoitusten aiheina. Samoin kuin SU:sta, myös SA:sta löytyy esimerkkejä, joissa urheiluseura kantaa nimeä ‘karhu’, esim. ”*St. Galler Bär*”, ”*Berner Bär*”, ”*RC Berliner Bär*” jne. Karhu löytyy myös vaakunoiden, maskottien, hotellien ja jopa erään lehdenkin (*Herisauer Bär*) nimistä.

- (151) *Vorarlberg gewinnt den «St. Galler Bär».* (St. Gallenin Karhu)
- (152) *Mässige Bilanz zum Abschluss der 50. Berlinale - **Goldener Bär** an Andersons «Magnolia».* (palkinto „Kultainen karhu“)
- (153) *Gleichsam über dem springenden Ferraripferd steht auf dem Biber der **Bär des Ausserrhoder Wappens** mit dem Schriftzug: «Wöllkomm Schumi!» Ob im Ausserrhoder Kantonswappen der Bär nicht durch das Ferraripferd ersetzt werden sollte, wenn Schumacher, der Steuerkünstler...* (Ausserrhoderin vaakunan karhu)
- (154) *Feine Linien verbinden die Hauptsterne zu **Sternbildern** wie **Grosser Bär**, Orion und anderen. Wichtige Einzelsterne wie Aldebaran, Wega oder Sirius sind kursiv beschriftet.* (tähtikuvio Iso karhu)

- (155) *Stadtammann Heinz Christen tauft heute in Singen einen Bären auf den Namen «Twilli». Twilli ist zwar kein echter Bär, aber immerhin das Maskottchen der Landesgartenschau Singen 2000.* (ei tosin mikään oikea karhu, mutta sentään puutarhamessujen maskotti)
- (156) *Der vom Appenzeller Medienhaus herausgegebene «Herisauer Bär» wird vom Gemeinderat als offizielles Mitteilungsblatt der Gemeinde Herisau bezeichnet.* („Herisaun karhu“ on kunnan virallinen tiedotuslehti“)
- (157) *Berns "Bär" . . . zeigte gegen die Samina VEU seine Krallen. Der Schweizer Meister wollte Revanche für das 3:6, legte sich anständig ins Zeug...* (Bernin Karhu)
- (158) *Am kommenden Freitag findet im Innsbrucker Hotel Grauer Bär der Vortrag über den Tiroler Transitverkehr "Am Brenner für die Alpen" von Fritz Gurgiser statt. Veranstalter ist der Alpenverein.* (hotelli „Harmaa karhu“)
- (159) *Auf der in den Vereinsfarben Rot und Weiß geschmückten Bühne des Bürgerhauses Griesheim thronte ein zwei Meter hoher Bär, das Maskottchen der Griesheimer Narren.* (Karhu, Griesheimin narrien maskotti)
- (160) *Radsport. Michael Giebelmann vom Jan-Ullrich-Nachwuchsteam Deutsche Telekom wurde Sieger des 44. Lichterfelder Rundstreckenrennens über 85 Kilometer. Lange Zeit hatte ein Trio aus dem mit 60 Sekunden Vorgabe gestarteten Feld der C-Fahrer die Spitze behauptet. Oliver Iden (RC Berliner Bär) lag sogar bis acht Kilometer vor Schluß in Front.* (pyöräkerho „Berliinin Karhu)

4.3 Metaforiset ilmaisut eri aineistoissa

4.3.1 Yleistä

Tässä luvussa päästään koko tutkielman mielenkiintoisimpaan osaan – Kategoria A:n tarkasteluun. Tämä kategoria, josta jatkossa käytetään lyhennystä A, sisältää ne esimerkit, jotka ovat tutkimuksen erityistarkastelun kohteena: metaforiset ilmaisut erikielisissä lehtikirjoituksissa, niiden käyttötavat, yhtäläisyydet ja eroavaisuudet. Ennen kuin aletaan tarkastelemaan karhuun liittyviä metaforisia ilmaisuja, katsotaan, miten A:n esimerkit esiintyvät eri aineistoissa lukujen ja prosentiosuuksien avulla.

Kun tarkastellaan tutkimustuloksia kielittäin (ks. Taulukko 2, s. 30), huomataan, että SA:n A:n esimerkkejä on paljon enemmän kuin SU:n ja VE:n vastaavassa kategoriassa. Näin suuri määrä esimerkkejä, jotka sisältävät karhuun liittyviä metaforisia ilmaisuja, selittyy sillä, että 109 esimerkkiä 159 esimerkistä ovat sama metafora, jolla on paljon toistoja ja muunnelmia. Metafora *da ist der Bär los* (suom. *siellä on meno päällä / siellä on vilskettä / siellä on vipinää*) on epäilemättä saksankielisten lehtien suosituin karhuun liittyvä metaforinen ilmaisu. Sen muunnelmia ovat esim. *da steppt / tanzt / brummt der Bär*. Esimerkkien luokittelun aikana tästä on tehty laskelma, jonka mukaan metaforan *da ist der Bär los* prosentuaalinen osuus koko aineistosta on peräti 68,6%. Jos tämän metaforan kaikki toistot ja muunnelmat laskettaisiin yhdeksi metaforaksi, olisi A-kategorian koko 51 esimerkkiä, mikä vastaisi 5,6% koko aineistosta.

Jos asiaa tarkastellaan tältä kannalta, venäjänkielinen aineisto tarjoaa eniten esimerkkejä, jotka sisältävät karhuun liittyviä metaforisia ilmaisuja. VE:n kohdalla A:han kuuluvia esimerkkejä on 45, mikä prosentuaalisesti vastaa 6,8% koko aineistosta. SU:n kohdalla vastaavat luvut ovat 27 esimerkkiä ja 3,6%. Näistä tilastotiedoista selviää, että vähiten karhuun liittyviä metaforisia ilmaisuja käyttävät suomalaiset lehdet ja eniten saksankieliset lehdet, tosin ottaen huomioon, että suurin osa kaikista metaforisista ilmaisuista ovat samaa metaforaa tai sen muunnelmia. Monipuolisimmin karhuun liittyviä metaforisia ilmaisuja käyttävät venäläiset lehdet. Tästä tarkemmin seuraavissa kappaleissa.

Jo tutkielman alussa sen päätavoitteeksi oli asetettu erikielisten metaforisten ilmaisujen tarkastelu. Tarkoituksena oli analysoida erikielisiä metaforisia ilmauksia ja vertailla niitä keskenään. Tutkimuksen kannalta pidettiin olennaisena selvittää, löytyisikö erikielisistä esimerkeistä yhteisiä, kaikissa kielissä esiintyviä metaforia ja jos löytyy, tarkastellaan niiden etymologiaa, rakennetta sekä käyttöaluetta ja -tapaa. Samoin pidettiin luontevana katsoa, löytyisikö joka kielestä ”omia”, vain sille kielelle ominaisia metaforia. Myös kieli- ja kulttuurikohtaisten metaforien tarkastelu palvelisi tätä tutkimusta. Näitä tavoitteita silmällä pitäen seuraavissa kappaleissa käydään läpi aineistojen metaforat kielittäin ja tarkastellaan niitä ym. kriteerien mukaan. Lisäksi mietitään, onko niiden esiintymisellä kunkin maan kulttuuriin sidottua taustaa tai perinnettä? Mitä metaforien avulla halutaan kertoa?

4.3.2 Nylkeä karhu ennen kuin se on kaadettu

Tämä metafora esiintyi kaikessa kolmessa kielessä, hieman muunneltuna, mutta sisällöltään samana. Ennen kuin aletaan tarkastella sen luonnetta ja käyttötapaa, tutustutaan sen etymologiaan. *Nylkeä karhu ennen kuin se on kaadettu / делить (tai продавать) шкуру неубитого медведя / das Fell verteilen (tai verkaufen) bevor der Bär erlegt ist* on ilmaisu, jonka alkuperä on ranskalaisen faabelirunoilijan Jean de La Fontainen (1621-1695) eläinsadussa. Eläinsatu, eli *faabeli* kertoo kahdesta itsevarmasta nuoresta metsästäjästä, jotka menivät karhumetsälle tarkoituksena kaataa karhu ja myydä sen turkki. Heidän ensimmäinen metsästyksensä päättyi nolosti, kun toinen ehti hädin tuskin paeta ja toinen pyörtyi, kun karhu tuli lähelle. Karhu kuiskasi miehen korvaan, että ensin karhu on kaadettava ja vasta sitten sen turkin voi myydä. Ranskalaisesta kansanperinteestä tosin löytyy vanha sananlasku, joka kuulostaa samanlaiselta kuin la Fontainen faabeli. Täten on mahdollista, että tämä faabeli pohjautui sananlaskuun.

Metaforan avulla ilmaistaan, että joku tekee laskelmia, jotka eivät perustu mihinkään. Kuvitellaan esimerkiksi, että yhteisen yrityksen perustamista suunnittelevat kaverukset istuvat pöydässä jakamassa yrityksen liikevoittoa. Yrityksen perustaminen on vasta suunnitteluvaiheessa, mutta he

ovat jo jakamassa liikevoiton rahoja. Tässä voitaisiin sanoa, ettei kannata nylkeä karhua, ennen kuin se on kaadettu. Ylipäätään, kirjallisuuden pitkässä historiassa faabelit ovat olleet keino kritisoida terävästikin yhteiskunnan epäkohtia ja ihmisten toimintaa (Hatheyer 2000: 5).

Taulukko 3. Nylkeä karhu, ennen kuin se on kaadettu

Suomen kieli	Venäjän kieli	Saksan kieli
päättää aloittaa kaivostoiminnan . Saulaiset eivät lähde toista kertaa nylkemään karhua ennen kuin se on kaadettu , Veli Kalliskota sanoo.	Политика развитых стран в отношении наследства СССР на территории России напоминает дележ шкуры оглушенного медведя, который в ходе этого процесса велеречиво и вдумчиво рассуждает о своей роли в мировой истории и организации своего конструктивного и взаимовыгодного взаимодействия с группами охотников и мародеров.	Joschka Fischer: Überhaupt keine. Mein Ziel ist es, Kohl aufs Altenteil zu schicken, Rot-Grün zu verwirklichen. Dann gehe ich in die Schweiz und werde Alpensenn. Aber im Ernst: Solange der Bär brummt, bringt es Unglück, über die Verteilung seines Fells zu reden.
yksi teema presidentinvaaleissa . Hän ei kuitenkaan halua olla nylkemässä karhua, jota ei ole kaadettu . Valtiosopimusten mukaan asia on...	При этом делёж шкуры неубитого медведя идёт вовсю, причём этого никто особенно не скрывает.	Die Wahl in den Bundesrat würde für Weinfelden eine grosse Ehre bedeuten, einen Image-Gewinn: «Wenn man denkt, was Ogi mit Kandersteg gemacht hat.» Dann zeigt sich der derzeitige Grossratspräsident wieder als nüchterner Thurgauer: «Wir wollen das Fell nicht verteilen, bevor der Bär erlegt ist.»
sotilastukikohdistaan . Ei ole viisasta myydä nahkaa ennen kuin on ampunut karhun . Olen kuitenkin vakuuttunut siitä , että on vain ajan...	По его подсчетам, весь накопленный на 1 января 2003 года резерв (больше 200 млрд рублей) будет полностью израсходован на погашение внешних долгов, а делить шкуру неубитого медведя в виде не накопленных пока средств не стоит.	Auch Juso-Landesvorsitzender Jürgen Walter (Gernsheim) stellte sich demonstrativ hinter den Abgeordneten. Gleichzeitig warnte Walter aber davor, sich im Vorfeld der Bundestagswahl schon zu siegessicher bei der Verteilung des Fells zu fühlen: "Der Bär lebt noch."
	Академик Алферов присмотрит за шкурой неубитого медведя.	Der Bär ist noch nicht erlegt. Über sein Fell wird aber bereits gestritten. Ungeachtet der Tatsache, daß die Kärntner erst in knapp drei Wochen ihren Landtag neu wählen, ist in Österreich schon jetzt eine grundsätzliche Diskussion darüber ausgebrochen, ob Jörg Haider Landeshauptmann werden dürfe oder nicht, sollte seine Partei die Nummer 1 im Lande werden.
	Но пока весь шум вокруг ядерных отходов напоминает стычку вокруг шкуры неубитого медведя.	Dole bleibt Gefahr für Sieger Bush Washington. - Während George Bush in Iowa noch siegestrunken eine "Zementierung meiner Führungsposition" feiert, riet ihm die Washington Post kühl, das Fell nicht zu teilen, bevor der Bär geschossen ist.
	Пляски вокруг неубитого медведя	Freilich dürfe das Fell nicht verteilt werden, bevor der Bär erlegt ist, bleibt der FP-Obmann trotz der zuletzt für ihn günstigen Umfragedaten vorsichtig.
		"Das Fell des Bären" taufen die Kletterspezialisten ihre Route durch das Eis des Seebenfalls, die sie ohne technische Hilfsmittel und ohne

Suomen kieli	Venäjän kieli	Saksan kieli
		Training vor Ort bezwangen. Zuerst sollte nämlich der "Bär erlegt und erst dann das Fell verkauft" werden.
		Dann erst überlegen wir, wie das Gelände verbaut werden soll", will BM Peter Riedmann jetzt schon notwendige Vorarbeiten leisten, "aber nicht das Fell verkaufen, obwohl der Bär noch gar nicht erlegt ist".

Taulukosta 3 nähdään, millaisia variaatioita metaforasta eri kielissä on. Suomalainen versio käyttää verbiä *nylkeä*, mikä vastaisi venäjäksi verbiä *содрать шкуру* ja saksaksi verbiä *häuten*. Jos tarkastellaan saksan ja venäjän esimerkkejä, voidaan helposti havaita, että verbin ‘nylkeä’ sijasta on venäjän kohdalla käytetty verbiä ‘jakaa (joidenkin) kesken’ → *делить* ja saksan kohdalla ‘jakaa (joidenkin) kesken’ / ‘myydä’ → *verteilen* / *verkaufen*. Molempien kielten kohdalla jaetaan tai myydään karhun turkki, kun taas suomen kielessä karhu nyljetään. Tosin ajatus on kuitenkin juuri sama: suomalainen nylkee karhun saadakseen turkin. Venäjänkielisistä esimerkeistä löytyy myös muunnelmia:

...дележ шкуры оглушенного медведя (**tainnutetun karhun turkin jakaminen**)

стычка вокруг шкуры неубитого медведя (riita/kahakka ei-tapetun karhun turkin ympärillä)

...пляски вокруг неубитого медведя (**tanssit ei-tapetun karhun ympärillä**).

Saksan esimerkeistä löytyy seuraavia metaforan muunnelmia:

...solange der Bär brummt, bringt es Unglück, über die Verteilung seines Fells zu reden (tuottaa epäonnea puhua turkin jaosta niin kauan kuin karhu murisee)

Der Bär ist noch nicht erlegt. Über sein Fell wird aber bereits gestritten (Karhu ei ole vielä kaadettu, mutta sen turkista jo riidellään)

das Fell verkaufen, obwohl der Bär noch gar nicht erlegt ist (myydä turkki, vaikkei karhu ei ole vielä edes kaadettu)

Kuten jo aikaisemmin todettu (ks. kappaleet 2.3.3 ja 2.3.4), metaforalla on lehtikielessä monia tehtäviä ja lehdistö käyttää metaforisia ilmaisuja saavuttaakseen tiettyjä päämääriä. Nyt olisi kiinnostavaa selvittää, missä yhteydessä ja millä lehtien osastoilla tätä metaforaa käytetään ja mitä funktioita metaforalla *nylkeä karhua ennen kuin se on kaadettu* on.

Kun katsotaan kahta suomenkielistä esimerkkiä, tulee esille, että toisessa niistä puhutaan kaivostoiminnan aloittamisesta (ks. Taulukko 3). Yle Radion internetsivuilla selviää, että kyseessä on Savukoskella oleva Soklin fosfaattikaivos, jonka avaamista suunnitellaan vuodeksi 2009 (<http://radiosuomi/yle.fi/node>). Kaivoksen avaamiselle on yritetty saada lupa kauppa- ja teollisuusministeriöltä jo aikaisemmin siinä onnistumatta. Tällä kertaa toiseen yritykseen suhtaudutaan varovaisesti toteamalla:

(161) *Saulaiset eivät lähde toista kertaa nylkemään karhua ennen kuin se on kaadettu.*

Metaforan avulla lukijalle kerrotaan Savukosken kunnan realistisesta suhtautumisesta kaivoksen avaamisaikeisiin. Sen tehtävänä on havainnollistaa yksinkertaisesti mutta tehokkaasti kuntalaisten suhtautuminen kaivoksen avaamisyritykseen. Toisessa esimerkissä metaforaa käytetään politiikan osaston kirjoituksessa, jonka aiheena on presidentinvaalit:

(162) *...yksi teema presidentinvaaleissa. Hän ei kuitenkaan halua olla nylkemässä karhua, jota ei ole kaadettu . Valtiosopimusten mukaan asia on...*

Jokin asia on vaalikampanjan teemana, mutta siitä ei vielä haluta sen enempää käsitellä. Tässä voidaan ajatella, että metaforalla selitetään monimutkaista poliittista asianlaitaa havainnollisesti ja helposti ymmärrettävästi (ks. Skirl & Schwarz-Friesel 2007).

Venäjänkielisissä esimerkeissä metaforaa käytetään politiikkaa käsittelevissä selostuksissa. Eräässä hyvin kiinnostavassa esimerkissä Venäjän valtio nähdään metaforan karhuna, jota on tainnutettu ja länsimaat metsästäjinä ja nylkyrikauppiaina, jotka vielä elossa olevaa karhua nylkevät:

(163) *Политика развитых стран в отношении наследства СССР на территории России напоминает дележ шкуры оглушенного медведя, который в ходе этого процесса велеречиво и вдумчиво рассуждает о своей роли в мировой истории и организации своего конструктивного и взаимовыгодного взаимодействия с группами охотников и мародеров* (Länsimaiden politiikka NL:n perintöön suhteen Venäjän alueella muistuttaa **tainnutetun karhun turkin jakoa**, jonka aikana karhu pohtii syvällisesti ja yleväpuheisesti omaa roolia maailman historiassa sekä suunnittelee rakentavaa ja keskinäistä hyötyä tuovaa yhteistoimintaa metsästäjä- ja nylkyrikauppiasryhmittymien kanssa).

Metaforan avulla kirjoituksessa halutaan korostaa länsimaiden ”röyhkeyttä” entisen NL:n alueiden suhteen ja Venäjän valtion ”voiman laskua”. Se onnistuu erittäin tehokkaalla ja havainnollisella tavalla herättää lukijassa negatiivisia, mahdollisesti jopa vihamielisiä tunteita länsimaiden politiikkaa kohtaan. Tässä esimerkissä metaforan tehtävänä on tuoda poliittisesti tärkeä asia kansan lähelle niin, että sen monimutkainen sisältö ymmärretään ja ikään kuin ylipuhua lukijaa muodostamaan mielipiteensä toivottuun suuntaan. Tähän tarkoitukseen tutut, konventionaaliset metaforat sopivat parhaiten. Kuten Kohl (2007) toteaa: *Dass die Metapher in Politik eine zentrale Rolle spielt, bedarf keines Erweises – sind dies doch angestammte Bereiche der Rhetorik, in denen traditionell alle sprachlichen Künste zum Zwecke der Überredung eingesetzt werden* (Kohl 2007: 149). ‘Että metaforalla on politiikassa keskeinen rooli, ei tarvitse todistaa — ovathan ne (sic!) aina olleet niitä retoriikan aloja, joilla on perinteisesti käytetty kielen kaikkia keinoja ylipuhumiseen’.

Baranov (1991) huomauttaa jo Lakoffin & Johnsonin panneen merkille metaforan ominaisuuden johdatella sanoman vastaanottaja tiettyyn suuntaan, virittää tiettyyn olotilaan ja saada hänet tekemään toivottu päätös. (Baranov 1991:13 < Lakoff & Johnson 1980)

Saksankielisiä esimerkkejä tarkastellessa nähdään selvästi, että suurin osa metaforista löytyy kirjoituksista, joissa aiheina on niin sisä- kuin ulkopoliittikkakin. On mielenkiintoista havaita, että kun saksankielisissä esimerkeissä aiheena on politiikka, puhutaan miltei poikkeuksetta vaaleista (ks. Taulukko 4). Ne voivat olla liittoneuvoston vaalit (*Bundesratswahl*), parlamentin vaalit (Saksassa *Bundestagswahl*) tai osavaltion parlamenttivaalit (Itävallassa *Landstagswahl*). Näyttää siltä, että tämä metafora on politiikan kielessä muuttunut perustavaa laatua olevaksi, jota poliitikot aina mielellään käyttävät korostaakseen mielipidettään jostakin asiasta. Se asia tuodaan esille ja esitetään toiveet sen suhteen, mutta ollaan kuitenkin realistisia ja varovaisia tyyliin ”ei pä kiirehditä”. Vaalien alla annetaan lupauksia tai toiveita, mutta kuitenkin varotaan olemasta liian optimistisia. Tällöin voisi hyvinkin ajatella metaforan sopivan korostamaan tätä pidättyväisyyttä:

(164) *"aber nicht das Fell verkaufen, obwohl der Bär noch gar nicht erlegt ist"* (mutta ei myydä turkkia, ennen kuin karhu on kaadettu).

Lyhyenä yhteenvedona metaforan tarkastelusta voidaan tutkimusaineiston pohjalta todeta, että tätä metaforista ilmaisu käytetään useimmiten poliitikassa ilmaisemaan varovaisuutta (vaalit) ja realistista suhtautumistapaa sekä herättämään reaktioita ja vaikuttamaan mielipiteen muodostamiseen.

4.3.3 Venäjän karhu

Seuraava, kaikille kolmelle kielelle yhteinen metafora on hyvin kiinnostava jo pelkästään sen vuoksi, että siinä karhu yhdistetään siihen maahan, joka on yksi tutkimukseni kohteista – Venäjään. Metaforinen ilmaisu *Venäjän karhu* / *русский медведь* / *der russische Bär* on tämän tutkimuksen yllätyskohta, en osannut odottaa, että tämä metafora esiintyisi näissä kielissä. Suomalaisista lehdistä ja tv-lähetyksistä ilmaisu *Venäjän karhu* on tosin tuttu ja ahkerasti käytössä, mutta että myös saksan kielestä löytyisi tällainen kiinteä sanaliitto, oli uutta. Venäläiset itse pitävät karhua kansalliseläimenään ja maailmallakin eläin usein yhdistetään Venäjään. Siis katsotaan saadut esimerkit ja koetetaan selvittää, miksi, millä perustein karhu yhdistetään juuri Venäjään. Ovatko eläimen koko, voima, vaarallisuus tai jopa vihaisuus ne ominaisuudet, jotka herättävät miellelyhtymiä Venäjään?

Taulukko 4. *Venäjän karhu*

Venäjän karhu	Русский медведь	Der russische Bär
Venäjälle . Viisaampaa olisi tehdä Venäjän kanssa strategista yhteistyötä . Karhua ei saa ärsyttää. Suomen lähihistorian kuuluisin lapsiprofeetta...	Наполеон кролика в свой поход на русского медведя вряд ли пригласил бы.	Wirtschaftspolitische Reformen in Rußland scheinen in diesem Umfeld für Hilfszahlungen nicht mehr wesentlich zu sein. Wenn der russische Bär die Zähne fletscht, überlagert die Frage nach Krieg oder Frieden alle anderen Erwägungen.

Venäjän karhu	Русский медведь	Der russische Bär
jopa mahdotonta, vaikka sitä haluttaisiin . Mitä varten herättää karhu, kun sen kanssa on tultu toimeen sodan ja rauhan...	Какой же ужас охватит немцев, французов и "прочих шведов", когда вместо одряхлевшего русского медведя они увидят над собою раздувшегося от нефти и крови американского орла!	1940 wechselte er scheinbar die Seite: Er zeichnete für die nationalsozialistische Wochenzeitung "Das Reich" Karikaturen, in denen er die alliierten Kriegsgegner Deutschlands attackiert. Churchill wurde lächerlich gemacht, Russland war der gefährliche Bär, und die USA schütteten ein Füllhorn voll Bomben aus.
harvojen ökyrikkaiden käsiin. Ei se, että suuren karhun syleilyynsä sulkemat pienet kansat haluavat silkkaa ymmärtämättömyyttään irtautua äiti-Venäjästä.	В Балтии полагают, что любой контракт с "русским медведем" может стать началом энергетической кабалы.	Außerdem legt Finnland mit 1300 Kilometern gemeinsamer Grenze zu Rußland Wert auf eine starke nationale Verteidigung, sagt Rehn, denn Bedrohungspotential - militärisch wie ökologisch - gibt es genug: "Der russische Bär ist verwundet, wird aber wiedererstarben."
Silloin vieressä murisisi äiti-Venäjä äkäisempänä kuin rajan yli tallustavat karhut. mistä Nato ja Venäjä sitten nappaisivat puolueettoman hovimestarin kattamaan...	Окружающий Россию мир настроен по отношению к ней примерно так же, как стая волков - к подраненному, ослабевшему, хотя и всё ещё сильному, медведю.	Keine Landeerlaubnis, die Russen saßen fest Skandal! Der "russische Bär" kam mit sechs Stunden Verspätung. Gestern um 11.55 Uhr sollte die Mannschaft von Spartak Moskau in Marburg landen...
Se pitää sisällään kaksi variaatiota : pitkät jäähyväiset ja Venäjän karhun. Jälkimmäinen perustuu autoritaariseen hallintoon ja on siten samankaltainen kaksipäisen...	Все меньше стран верят в "русское чудо" и "прогнозируемость поведения "русского медведя".	Pücklerstraße 14 wird in die Geschichtsbücher als jene Adresse einziehen, an der der riesige russische Bär und das kleine zerrissene Deutschland miteinander ins reine zu kommen suchten.
jenkkien suurta neekerijatsia, Englannin biitlesien maailmanlaajuista rockloreä, idän karhun tukahduttavaa iskelmämallia tai korkeakulttuurin latvuksissa humisevia sibeliuskalloja, vaan käyttää...	Мы предстали на Олимпиаде в образе того самого карикатурного русского медведя.	Der russische Bär ruft Die erste Sport-Großveranstaltung in Russland nach der Wende beginnt mit vielen Fragen und einem strengen OK-Chef: Wladimir Putin.
että vääryyden korjaaminen on pysyvän luottamuksen edellytys. Idän karhukin kunnioittaa Suomen kissaa, ilvestä, enemmän kuin vaivaista metsähiirtä.	Сейчас стоит успокоиться: заменить и повторить Русского Медведя невозможно.	
EU nähtiin ensisijaisesti oljenkorteina, joka voisi antaa turvaa Venäjän karhulta. Kolbren mielestä Viroon tekeillä oleva uusi hallitus ei muuta...	Будучи истинно русским медведем, Хрущев вкосолапку бросился догонять Америку.	
Karelin kävi kerran kokeilemassa vahva mies - kisassa. Siperian karhun sijoitus oli viides . Jyrkät mielipiteet Vaikka Jouko Ahola tukeekin...		
Kovin harva kun on koskaan kuvitellut voittavansa Venäjän karhun. Jänisten rooli Yleisurheilussa on nykyään täysin hyväksyttyä jopa suorastaan...	Европейское ухо подобные тонкости вообще не улавливает, особенно если ему на него медведь наступил.	
Niin tehdään myös karsintakisoissa, Ahola huomauttaa. Siperian karhu statisti Ahola on tuplamaailmanmestari . Maailman vahvimaksi hänet julistettiin 1997		

Venäjän karhu	Русский медведь	Der russische Bär
Raskaansarjan täyteottelussa kohtasivat Murmanskin Karhu Almas Gismejev saksalaisen potkunyrkkeilijä Andreas Sidonin.		
...rapakuntoisia yrityksiään jäävät WTO-jäsenyyden myötä historiaan. Venäjän karhu nuolee haavojaan Tv-uutisten ja lehtikirjoitusten perusteella voi helposti...		

Suomella on pitkä yhteinen raja Venäjän kanssa ja pitkä yhteinen historia. Pienenä kansana suomalaiset ovat aina pitäneet Venäjää suurena ja vaarallisenakin naapurina ja siihen suhtauduttiin pelonsekaisella kunnioituksella. Naapurina ei kannattanut suuttua turhaan, sillä Venäjän karhu saattaa ärähtää. Nämä seikat huomioon ottaen ei ole yllättävää, että suomalaisista lehdistä löytyi runsaasti esimerkkejä, jossa oli käytetty tätä metaforaa.

Taulukosta 4 näkyy, että Venäjä nähdään vaarallisena karhuna, jota ei kannata *herättää* tai *ärsyttää*, eli valtiota verrataan talviunta nukkuvaan karhuun, jota ei kannata herättää pesästään. Esimerkit (165) ja (166) ovat erityisen kiintoisia, koska niissä Venäjään yhdistetään sekä käsitteet 'äiti' että 'karhu':

- (165) *...harvojen ökyrikkaiden käsiin. Ei se, että suuren karhun syleilynsä sulkemat pienet kansat haluavat silkkaa ymmärtämättömyyttään irtautua äiti-Venäjältä.*
- (166) *Silloin vieressä murisivi äiti-Venäjä äkäisempänä kuin rajan yli tallustavat karhut. mistä Nato ja Venäjä sitten nappaisivat puolueettoman hovimestarin kattamaan...*

Näissä esimerkeissä *Venäjän karhun* yhteydessä valtiosta käytettiin myös nimitystä *äiti-Venäjä*. Näin ollen samassa lauseessa oli kaksi metaforaa, jotka tukivat toisiaan. Äiti-Venäjä saattoi *murista äkäisenä kuin karhu* ja sillä oli *suuri karhun syleily*. Venäjän kielessä näiden kahden metaforan tuominen samaan lauseeseen ei näytä olevan mahdollista, ei ainakaan sillä tavalla, että tulos vaikuttaisi luonnolliselta. Se johtunee siitä, että venäjän kielessä ilmaisu *Äiti-Venäjä* on sekä luonnolliselta että kielipilliselta suvultaan feminiini kun taas *Venäjän karhu* ”erittäin” maskuliini. Jos mietitään metaforan funktiota näissä esimerkeistä, niin se olisi Venäjän mittasuhteiden ja koon ilmaiseminen havainnollisella tavalla ja Suomen Venäjä-politiikan selittäminen metaforan avulla. Oli mielenkiintoista huomata, että myös venäläisiä urheilijoita kutsuttiin *Venäjän karhuiksi*. Muita muunnelmia oli *idän karhu*, *Siperian karhu* ja *Murmanskin karhu*. Kun urheilijoita kutsuttiin *karhuiksi*, lukijalle selvisi kaksi asiaa: se, että urheilijan kotimaa on Venäjä ja että hän on voimakas kuin karhu. Venäjän valtio on kokenut vaikeita aikoja kehityksessään, siksi Venäjän karhun sanotaan myös *nuolevan haavojaan*. Vaikka maa on heikentynyt, se on silti vaarallinen ja sen vuoksi Baltian pikkukansojen kirjoitettiin aineistossa *hakevan EU:lta turvaa venäjän karhulta*.

Venäjänkieliset lehdet käyttävät metaforaa niin kuvaillakseen Venäjän valtiota ja sen politiikkaa kuin kuvaillakseen Venäjän asemaa maailmassa ja muiden maiden suhtautumista siihen. Ajatellaan vaikkapa seuraavaa esimerkkiä:

(167) *Будучи истинно **русским медведем**, Хрущев вкосолапку бросился догонять Америку* (aitona **Venäjän karhuna** Hruštšov ryntäsi kampurajalkaisena ajamaan Amerikkaa takaa).

Tässä esimerkissä neuvostojohtajaa verrataan karhuun, joka voimakkaana mutta kömpelönä yrittää tavoittaa amerikkalaista kehitystä. Karhu ei assosioitu pelkästään Hruštšoviin vaan koko valtioon ja metafora on tässä tapauksessa yhtä kuin synekdokee (retorinen ilmaisu, jossa kokonaisuus ilmaistaan osallaan tai yleinen asia yksittäistapauksella). Poliittikkoa ja valtiotakin kuvaillaan karhun ja sille ominaisten piirteiden avulla: suuri, voimakas, mutta jotenkin kömpelö. Toinen mielenkiintoinen havainto venäjänkielisisä esimerkeissä voitiin tehdä siitä, miten metaforalla kuvaillaan Venäjän asemaa ja muiden maiden suhtautumista siihen. Vaikeita poliittisia näkökulmia esiteltiin lukijoille helpommin ymmärrettäväksi metaforan avulla. Seuraavassa kaksi värikästä esimerkkiä:

(168) *Какой же ужас охватит немцев, французов и "прочих шведов", когда вместо **одряхлевшего русского медведя** они увидят над собою раздувшегося от нефти и крови американского орла!* (millainen kauhu valtaakin saksalaisia, ranskalaisia ja muita „ruotsalaisia“, kun he näkevät **raihnaantuneen Venäjän karhun** asemesta raakaöljystä ja rahasta paisuneen amerikkalaisen kotkan!).

(169) *Окружающий Россию мир настроен по отношению к ней примерно так же, как стая волков - к подраненному, ослабевшему, хотя и всё ещё сильному, медведю* (Venäjää ympäröivä maailma suhtautuu siihen suunnilleen samalla tavalla kuin susilauma **haavoittuneeseen, heikentyneeseen, mutta silti vielä vahvaan karhuun**).

Metaforaan Venäjän karhusta tuodaan lisää ilmaisuvoimaa ja väriä lisäämällä sen eteen sopiva adjektiivi: *raihnaantunut, haavoittunut, heikentynyt*. Niiden tehtävänä on kuvailla post-kommunistisen Venäjän tilannetta: heikentynyt, mutta silti vielä voimakas mahtivaltio edustaa länsimaille (‘susilauma’) houkuttelevaa saalista. Venäjällä on valtavat luontoresurssit ja suuri potentiaali ostovoimaisia asiakkaita jokainen ”susi” haluaisi osansa Venäjän karhusta. Em. esimerkit osoittavat, miten metaforan avulla voidaan havainnollistaa lukijalle monimutkaisia poliittisia asioita ja yrittää saada hänet ajattelemaan niistä toivotulla tavalla.

Jos tarkastellaan saksankielisiä esimerkkejä, huomataan, että metaforan *Venäjän karhu* käytössä löytyy yhtäläisyyksiä sekä suomen- että venäjänkielisen aineiston kanssa. Esimerkiksi urheilijoista käytetään tätä metaforaa samalla tavalla kuin suomenkielisisä lehtikirjoituksissa: yhdessä esimerkissä venäläinen jalkapallojoukkue *Spartak* on yhtä kuin *der russische Bär* ‘Venäjän karhu’. Kuitenkin useimmiten tätä metaforaa käytetään kuvaamaan koko Venäjän valtiota ja muiden maiden suhtautumista siihen. Silloin kiinteä sanaliitto saa eteensä myös adjektiivin, samalla tavalla kuin vastaavissa venäjänkielisisä esimerkeissä:

- (170) *Russland war der gefährliche Bär...* (Venäjä oli vaarallinen karhu) → aiheena pilapiirroksat natsi-Saksan aikaisessa viikkolehdessä "Das Reich"
- (171) *"Der russische Bär ist verwundet, wird aber wiedererstarben."* (Venäjän karhu on haavoittunut, mutta se vahvistuu jälleen) → aiheena Suomen entisen puolustusministerin Rehnin lausunto mahdollisesta uhasta Venäjän puolelta
- (172) *der riesige russische Bär und das kleine zerrissene Deutschland...* (valtava Venäjän karhu ja pieni rikkinäinen Saksa) → aiheena maiden vaikeat suhteet menneisyydessä

Näissä esimerkeissä Venäjä on vaarallinen, valtava karhu. Se on haavoittunut, mutta silti vielä vahva. Venäjän karhun "haavoittuneisuudesta" löytyy vastaava esimerkki niin suomesta kuin venäjästään: *Venäjän karhu nuolee haavojaan ja подраненный, ослабевший, хотя и всё ещё сильный медведь* (ks. esimerkki 169). Venäjän pitämisestä vaarallisena maana kertoo havainnollisesti seuraava esimerkki:

- (173) *Wirtschaftspolitische Reformen in Rußland scheinen in diesem Umfeld für Hilfszahlungen nicht mehr wesentlich zu sein. Wenn der russische Bär die Zähne fletscht, überlagert die Frage nach Krieg oder Frieden alle anderen Erwägungen* (Talouspoliittiset uudistukset Venäjällä eivät tässä ympäristössä enää vaikuta olennaisilta avustuskasujen kannalta. Kun Venäjän karhu näyttää hampaita, kysymys sodasta ja rauhasta peittää alleen kaikki muut näkökohdat).

Analyysin tuloksena voidaan todeta, että kyseistä metaforaa käytetään useimmiten politiikassa kuvaamaan Venäjän valtiota, sen tilaa ja politiikkaa sekä muiden maiden suhtautumista siihen. Metafora helpottaa vaikeiden ulkopoliittisten asioiden ja näkökulmien havainnollistamista ja selittämistä.

4.3.4 Vaarallinen, julma karhu

Kolmas kaikille tutkimuksen kielille yhteinen metafora liittyy karhuun, joka esiintyy vaarallisena ja julmana (Taulukko 5).

Taulukko 5. Vaarallinen, julma karhu

Suomen kieli	Venäjän kieli	Saksan kieli
silloin kun ihminen seisoo rotkon partaalla ja niskaan hengittää kämmeniään hierova karhu, kuten Urho Kekkonen tapasi ajatella	Правда, исходил он из морали: закон - тайга, прокурор – медведь	So stellt sich die Frage, ob die St. Galler einmal mehr zu brav gewesen sind, als sie den Entscheid des obersten Turnerrates einfach akzeptierten und nicht anfochten. Der Bär hat - dem Frieden zuliebe? - keine Krallen gezeigt.
	Город - джунгли, медведь - хозяин	Berns "Bär" zeigte gegen die Samina VEU seine Krallen. Der Schweizer Meister wollte Revanche für das 3:6, legte sich anständig ins Zeug - im Bild Langer (links) und Orlando gegen Rundqvist.
	Медведь вот после спячки зело злой	Der gemütliche Bär zeigt Krallen.

Suomen kieli	Venäjän kieli	Saksan kieli
	Он кустарь, не признающий статистики, им руководит полученное в детстве от бабушки-тушинки представление о справедливости, и бороться с ним за сферы влияния в районе равносильно попытке раздоить медведя-шатуна	Ein anderer schilderte, der heranrasende Tornado habe "laut und böse gebrummt wie ein Bär" und bei seinem Durchzug eine breite Schneise der Verwüstung hinterlassen.
	1 октября: "Типография смотрит на меня медведем"	
	Охотничье искусство здесь очень просто: если ружье выстрелило, то слава богу, если же дало осечку, то не проси у медведя милости.	

Varsinkin venäjänkieliset esimerkit sisältävät laajan kirjon tällaisia metaforisia ilmaisuja. Siinä tosin karhu ei esiinny välttämättä julmana, mutta vaarallisena ja vaikutusvaltaisena kylläkin. Jokin asia tai instituutio vertautuu viidaksoon tai taigaan, jonka valta kuuluu karhulle:

(174) *закон - тайга, прокурор – медведь* (laki on taiga ja **virallinen syyttäjä** on **karhu**).

(175) *Город - джунгли, медведь – хозяин* (kaupunki on viidakko ja **karhu** on sen **kuningas**).

Esimerkit 174 ja 175 ovat eräänlaista kielellistä leikittelyä Venäjällä tunnetusta pakkotyöleirin sanonnasta: *закон – тайга, черпак – норма*, mikä suomen kielelle suoraan käännettynä on *laki on taiga, äyskäri on normi*. Sanonta tarkoittaa sitä, että leirissä on omat lait, eikä kannata odottaa, että siellä olevia kohdellaan ihmisinä.

Esimerkissä 175 karhulla tarkoitetaan *Yhtenäinen Venäjä* -puolueen jäseniä, joista käytetään nimitystä *medvedi* 'karhut'. Muissa esimerkeissä on käytetty metaforisesti karhun elintapoja:

(176) *равносильно попытке раздоить медведя-шатуна* (on kuin yrittäisi lypsää **harhailevaa karhua**)

(177) *Медведь вот после спячки зело злой* (**karhu on** talviuniltaan herätessä hyvin **vihainen**)

(178) *Типография смотрит на меня медведем* (Kirjapaino **jurottaa minua kuin karhu**)

Karhut välttelevät ihmisiä, mutta on olemassa myös ns. harhailevia karhuja, häiriikköjä, jotka eivät vaivu talviuneen vaan harhailevat koko talven. Tällaiset karhut ovat vaarallisia ja juuri tähän perustuu ensimmäisen esimerkin sisältö: jos jokin asia on mahdoton, sen sanotaan olevat yhtä kuin yrittää lypsää vaarallista karhua. Toinen esimerkki perustuu siihen, että talviunestaan heränneet karhut ovat yleensä nälkäisiä ja pahalla päällä. Tällöin niitä kannattaa varoa. Metaforan avulla pyritään välittämään lukijalle, että kun jotakuta häiritään väärällä hetkellä, tämä häiritseminen saattaa tulla vaaralliseksi. Myös ilmaisu 'jurottaa kuin karhu' liittyy siihen, että talvipesässään häiritty karhu ei ole mitenkään erityisen suojelemaan näköinen.

Suomenkielisestä aineistosta löytyi yksi esimerkki vaaralliseen karhuun liittyvästä metaforasta:

(178) *...silloin kun ihminen seisoo rotkon partaalla ja niskaan hengittää kämmeniään hierova karhu, kuten Urho Kekkonen tapasi ajatella.*

Tässä jonkun ajatellaan joutuneen tiukkaan tilanteeseen, josta ei ole poispääsyä: edessä on rotko ja takana karhu. Metafora esittää karhun julmana seisomassa ahdinkoon joutuneen uhrin takana. Tähän toivottomaan tilanteeseen joutunut voi vain päättää, kumpi paha on pienempi: rotko vai karhu?

Saksankielisestä aineistosta löytyi muutama ilmeisen produktiivinen metafora. Metaforinen ilmaisu *jmdm die Krallen zeigen* 'näyttää kyntensä jllek', 'puolustautua kynsin (ja) hampain':

(179) *Berns "Bär" zeigte gegen die Samina VEU seine Krallen* (Bernin karhu (urheiluseura) puolustautui Samina VEU:ta vastaan (urheiluseura) kynsin ja hampain).

(180) *Der Bär hat - dem Frieden zuliebe? - keine Krallen gezeigt* (Rauhan säilyttämiseksi(?) karhu ei näyttänyt kynsiään).

(181) *Der gemütliche Bär zeigt Krallen* (Leppoisa karhu näyttää kynsiään).

Tämä ilmaisu on vaikutukseltaan voimakas, sillä yleensä karhuun liitetään sellaiset ominaisuudet kuin leppoisa, pörröinen, vaaraton, pehmeä ja lempeä (ks. tarkemmin kappale 2.1.3). Näin metaforista ilmaisua *karhu näyttää kyntensä* voi käyttää kuvaillakseen esimerkiksi tilannetta, jolloin yleensä joku mukava ja henkilö muuttuu vaaralliseksi tai vihaiseksi.

Selkeästi kaikille kielille yhteisten metaforien lisäksi tutkimustuloksista löytyi muutama metafora, jotka olivat yhteisiä kahdelle kielelle, esim. suomen ja venäjän kielelle tai venäjän ja saksan kielelle. Pörssiin liittyvässä metaforassa karhu personifoidaan ja esitetään "pörssinhenkenä". Pörssien karhuista oli esimerkkejä niin venäjän- kuin myös saksankielisessä aineistossa:

(182) *Но они не уверены в том, что цены долго продержатся выше этого уровня, поскольку как фундаментальные факторы (соотношение спроса и предложения), так и технические (преобладание на рынке "быков" или "медведей") оказываются в настоящее время негативными* (Mutta he eivät ole varmoja siitä, että hinnat pysyvät pitkään yli tämän tason, sillä niin perustekijät (kysynnän ja tarjonnan suhde) kuin teknisetkin tekijät (härkien ja **karhujen vallitseminen pörssimarkkinoilla**) ovat tällä hetkellä negatiiviset).

(183) *Der Bär grollt, heißt es bei schwereren Börsenturbulenzen. Denn der Bär rechnet mit fallenden Kursen. Der Bulle setzt dagegen auf steigende Kurse* (**Karhu murjottaa**, sanotaan suurempien **pörssiheilahtelujen** kohdalla. Sillä karhu varautuu laskeviin kurssiin, kun taas härkä panostaa kurssien nousuun).

Suomenkielisistä esimerkeistä löytyy metafora *käydä karhua päin*, joka tarkoittaa kohdata kasvotusten jokin vaikea, hankala kysymys tai käydä rohkeasti ongelmallista tilannetta päin. Sen juuret ovat metsästyksen historiassa. Karhun talvipyyntiin pesältä käytettiin keihästä, jolla pesästään ryntäävä vielä uninen karhu surmattiin. Metsästäjät härnäisivät karhua talvipesän suulla niin kauan, kunnes herätetty raivostunut eläin ryntäsi pesästään valmiina repimään metsästäjiä kappaleiksi. Silloin ketterin ja vahvin mies kävi rohkeasti karhua kohden aivan lähelle ja viimeisellä hetkellä lävisti sen sydämen siihen asti selän takana piilossa olleella keihäällä (Lehikoinen 2007: 90-91).

(184) *Keskusta käy karhua päin. Eduskunnassa vajaan neljänneksen kannatuksella istuva Keskusta aikoo käyttää poliittisen...*

(185) *Pyrkimys on ymmärrettävä. Jos keskustajohto ei syöksy näyttävästi karhua vastaan, omista joukoissa voimistuu susien arvostelu sitä kohtaan.*

Samaan metsästyksen aihepiiriin kuuluu venäläinen metaforinen sanonta *лезть/нарываться на рожон/рогатину* 'syöksyä seivästä/keihästä päin, kaivaa verta nenästään'. Myös slaavit metsästäivät kontiota syöksymällä terävän keihään kanssa kohti eläintä. Kuitenkin venäjänkielinen ilmaisu "toimii" tässä yhteydessä (186) karhun näkökulmasta. Se tarkoittaa 'raivostuneena/suuttuneena, vastoin tervettä järkeä rynnätä kohti vaikeuksia, syöksyä varmaan kuolemaan'.

(186) *Зачем Карамазов, вместо того, чтобы прятаться, как делают все, от страшных, неразрешимых вопросов - прямо идет, лезет на них, точно медведь на рогатину?* (Miksi Karamazov, sen sijaan, että piiloutuisi kauheilta, ratkaisemattomilta kysymyksiltä niin kuin muut, käy suoraan niitä kohti, syöksyy seivästä päin kuin karhu).

4.3.5 Aineistojen kieli- ja kulttuurisidonnaiset metaforat

Tarkasteltaessa erikielisten aineistojen metaforisia ilmaisuja, joille ei löytynyt vastaavia kahdesta muusta kielestä, löytyi suomenkielisestä aineistosta esimerkkejä, jotka pohjautuvat metaforaan karhusta veronkantajana. Tämän havainnon pohjalta on hyvä ottaa tällaiset metaforat lähempään tarkasteluun ja pohtia niiden sidonnaisuutta kieleen ja kulttuuriin.

Suomenkielisissä esimerkeissä on yksi metaforinen ilmaisu yli muiden: *karhu* merkityksessä 'huomautus', 'maksukehotus', 'maksumuistutus'. Lekseemin *karhu* lisäksi käytössä on verbi *karhuta*. Tässä tapauksessa suomen kielessä *karhu* merkityksessä 'velkoja' ja verbi *karhuta* ovat käännöslainoja, vertaa esim. nykyruotsin *björn* 'velkoja' (Oksanen 2007: 51)

(187) *Pulloposti kuljettaisi suppeaa viihdepainotteista lehtivalikoimaa ja joulukortteja sekä laskuja, karhuja ja ulosottokirjeitä. Ja riittäähän näitä. Yhdistetään työvoimahallinto ja yllättäen ulosmitattu vaatimuksen ja sen päälle neljän vuoden korot ja karhun perimispalkkionkin.*

(188) *Tilien sulkemisen jälkeen postilaatikkoon kätkeytynyt karhu tuli esiin, Kanerva kertoo.*

(189) *Jätämme tällaisissa tapauksissa perimättä maksun asiakkaalta ja karhuamme kustantajalta. Onko venäläislehtien tilauksissa ollut ongelmia?*

(190) *Kouluvirasto odottaa vuokrarahojaan, toiset saataviaan. Murisevat karhut lähetetään kuutena päivänä takaisin...*

Venäjänkielisen aineiston erityispiirre metaforisten ilmaisujen kohdalla oli sananlaskujen ja sanontojen käyttö. Käytössä ovat kansan vanhat sanonnat, jotka ovat iskostuneet kieleen ja kielen käyttäjien mieliin ja joiden avulla selitettiin monimutkaisia suhteita ja yhteyksiä havainnollisella tavalla. Esimerkiksi ilmaisu *kaksi karhua eivät sovi saman pesään* t. *kaksi karhua eivät tule toimeen samassa pesässä* on hyvin yleinen venäjän kielessä.

(191) *Что-то одно должно выиграть, "два медведя в одной берлоге не уживутся"* (Yhden kahdesta asiasta täytyy voittaa, **kaksi karhua eivät sovi samaan pesään**)

(192) *Вскоре стало ясно, что двум медведям в берлоге не жить* (Pian tuli selväksi, **ettei kaksi karhua samaan pesään sovi**)

(193) *Но еще в допартийную эпоху народ сформулировал эту истину гораздо проще, в обобщенном виде: "В одной берлоге двум медведям не ужиться"* (Jo ennen puolueiden aikakautta kansa muotoili tämän totuuden paljon yksinkertaisemmin, yleistetyssä muodossa: **"Kaksi karhua eivät tule toimeen samassa pesässä"**)

(194) *Я понимаю, что в одной берлоге два медведя не живут, но иного выхода у нас нет.* (Ymmärrän, ettei kaksi karhua samaan pesään sovi, mutta meillä ei ole muuta vaihtoehtoa).

Kahdessa seuraavassa esimerkissä metaforisen ilmaisuuden pohjalla ovat kansansadut. Voidakseen ymmärtää metaforan merkityksen on tunnettava kansansatu, johon metafora perustuu. Ensimmäisen esimerkin satu ”*Вершки и корешки*” (Lehdet ja juuret) kertoo karhusta, joka raatoi talonpojan renkinä ja valitsi palkaksi työstään aina väärän osan sadosta. Toisen esimerkin satu ”*Теремок*” (Mökki) kertoo pienestä mökistä, johon ahtautuu asumaan monta pientä eläintä. Myös karhu tahtoo mökin asukiksi, muttei pääse ovesta sisään. Se kiipeää mökin katolle, mutta katto romahtaa eläimen painosta. Tämä satoon liittyvä tarina muistuttaa kovasti suomen kansan *Matti ja Peikko* –satuja, jotka kertovat nokkelasta Matista ja hänen vahvasta mutta tyhmästä naapuristaan, Peikosta.

(195) *как мужик медведя, хитро обманывали природу* (Koko ajan olemme viekkaasti **petkuttaneet** luontoa **kuin talonpoika karhua**).

(196) *В этом отношении ЕС напоминает сказочный теремок, который мог приютить немало мелких зверюшек, но рухнул под тяжестью медведя* (Tässä suhteessa EU muistuttaa **sadun mökkiä**, joka antoi kodin monelle pikkueläimelle, mutta **romahti karhun painosta**).

Saksankielisen aineiston tulokset osoittivat, että saksan kielessäkin on olemassa metaforia, jotka ovat ominaisia juuri sille eikä vastaavia löydy venäjän tai suomen kielestä, ainakaan nyt tutkitusta aineistosta. Yksi tällaisista metaforista on *da ist der Bär los*, sananmukaisesti ‘siellä on karhu irti’. Tämä metafora oli saksankielisen aineiston yleisin ja käytetyin, sen osuus kaikista metaforisista ilmaisuista oli peräti 68,6% (ks. tarkemmin kappale 4.3.1). Aineistosta löytyi muutama metaforan muunnelmä: *da steppt der Bär /da tanzt der Bär/da brummt der Bär / da geht der Bär ab* ‘siellä steppaa karhu’ / ‘siellä tanssii karhu’/ ‘siellä on karhu irti’. Jo muunnelmien runsaus paljastaa metaforan olevan yleisesti käytetty. Ilmaisun alkuperä on entisajan markkinaperinteessä, jossa toreilla koulutetut karhut tanssivat ja tekivät temppuja yleisön viihdyttämiseksi (Duden 2002: 92)

(197) *Dann wäre der Bär in Frankreich los* (Silloin Ranskassa **olisi säpinää**).

(198) *Nach dem Sieg über die Eisbären aus Berlin ging gesternabend die Post ab, in der Spielerkabine tanzte der Bär.* (Berliinin Jääkarhujen kukistuttua eilen illalla alkoi riehakas juhlinta, pelaajien huoneessa oli vauhti päällä).

Toinen saksan kielelle ominainen metafora on *jmdm. einen Bären aufbinden* ‘sitoa karhu jkhun’. Korhonen (2002) ehdottaa käännökseksi *syöttää jklle pajunköyttä*, siis kertoa jollekin valheita niin,

että niihin uskotaan. Ilmaisu perustuu siihen, että käytännössä on lähes mahdotonta sitoa huomaamattomasti karhu jonkun selkään (Duden 2003: 232).

(199) *An einem schönen blauen Donnerstag, da hatten alle etwas zu lachen. Denn dem König aus einem kleinen Land wurde ein Bär aufgebunden* (Yhtenä kauniina pilvettömänä torstaipäivänä kaikilla oli nauramista, sillä erään pienen maan kuninkaalle **syötettiin pajunköyttä**).

4.4 Yhteenveto

Erikielisten aineistojen tarkastelussa ilmeni, että lekseemin 'karhu' käyttö vaihtelee sitä mukaa, missä kielessä ja kulttuurissa liikutaan. Suomalaisissa lehtikirjoituksissa karhu esiintyy useimmiten "omana itsenään", siis eläimenä. Tällaisten kirjoitusten osuus koko aineistosta oli peräti 65,3%. Kirjoitusten aiheet vaihtelevat metsästyksen ja luontotieteeseen liittyvistä kysymyksistä (kaatoluvat, salakaadot) aina ihmisen ja karhun kohtaamisiin ja karhuhavaintoihin. Karhua pidetään ennen kaikkea suurpetona ja saaliseläimenä. Myös venäläiset lehdet käyttävät lekseemiä 'karhu' kirjoittaessaan eläimestä. Karhusta kirjoitetaan monipuolisesti useassa eri yhteydessä: maan kansalliseläimenä, suosittuna sirkuseläimenä ja metsän kuninkaana. Suomalaisten lehtien tavoin, myös venäläiset lehdet kirjoittavat ihmisen ja karhun kohtaamisesta. Saksankielisissä maissa karhuun ei enää suhtauduta varsinaisesti villieläimenä tai saaliina. Petoeläin tavataan luonnonvaraisena enää hyvin harvoin ja jos/kun yksittäinen karhu eksyy Sveitsin, Itävallan tai Saksan puolelle, siitä tulee melkeinpä "julkkis", jonka jokaista askelta seurataan ja sen edesottamukset taltioidaan lehtikirjoituksiin. Myös muualla maailmassa tapahtuneista dramaattisista päällekkarkauksista ja otson muista edesottamuksista kirjoitetaan mielellään.

Karhu-metaforaa käytetään mielellään kuvaamaan ihmistä ja hänen luonnettaan. Suomalaiset mieltävät itsensä karhuiksi, koska karhu on kotoisa eläin, vahva, kestävä ja hieman jurokin. Myös karhun kielteiset ominaisuudet (jurous, äreys) koetaan omiksi. Venäläisille karhu edustaa ennen kaikkea voimaa, mutta eläintä saatetaan pitää kömpelönä, laiskanakin. Saksankielisissä lehtikirjoituksissa karhuun liitetään lähes poikkeuksetta myönteisiä ominaisuuksia. Jos ihmistä kuvaillaan karhuksi, käytetään adjektiivejä 'ystävällinen', 'mukava', 'leppoisa', 'hyväntahtoinen' ja 'kiltti'.

Saksankielisissä lehdissä karhusta taiteen hahmona kirjoitetaan enemmän kuin kaksi kertaa niin useasti kuin suomalaisissa lehdissä ja lähes kolme kertaa niin paljon kuin venäläisissä lehdissä. Tälle lienee selityksenä se, että karhua ei enää nähdä varsinaisesti metsästettävänä petoeläimenä, vaan lähinnä leppoisana nallena tai kilttinä ja vaarattomana eläintarhan asukkina; tähän on vaikuttanut merkittävästi M. Steiffin lelutehtaalla luotu "Teddy karhu". Suurimmassa osassa

saksankielisen korpuksen esimerkkejä karhu esiintyy lasten piirretyissä, elokuvissa, teatterinäytelmissä tai kirjoissa. Suomenkielisen aineiston esimerkeissä karhu esiintyy niin lasten saduissa ja näytelmissä kuin myös maalausten ja taideteosten aiheena. Suomalaisissa lehdissä kirjoitetaan myös karhuaiheista näyttelyistä. Venäläinen korpusaineisto ei poikkea suuresti suomalaisesta aineistosta. Taiteessa karhu nähdään niin lapsille suunnatuissa saduissa ja runoissa, kuin elokuvissa ja kuvaamataiteessa.

Aineistoanalyysi osoitti, että lekseemi *karhu* usein annetaan nimeksi tai nimitykseksi jollekin konkreettiselle esineelle, organisaatiolle, asialle jne. Suomenkielisestä aineistosta selvisi, että moni urheiluseura saa nimeksi tai osaksi nimeä *karhun*. Karhuun liitetään sellaiset ominaisuudet kuin voima, kestävyys, suuri koko ja vahvuus. Ehkä sen vuoksi myös Suomen poliisin erikoisyksikkö kantaa nimeä *Karhu*. Suomesta löytyy rakennusalan yrityksiä nimeltään *Karhu*. Karhu voi olla olutmerkki, maakone, ulkotuli tai maskotti. Yleisradio jakaa *Tanssiva karhu* -palkinnon ja karhun tassu komeilee *Vakuutusyhtiö Pohjolan* tunnuksena. Venäjänkielisessä aineistossa ylivoimaisesti suurin osa tähän kategoriaan kuuluvista esimerkeistä käsittelee *Yhtenäinen Venäjä* -puoluetta ja sen jäseniä, joita kutsutaan karhuiksi. Lisäksi 'karhun' saavat nimekseen tai osaksi nimeään nallelelut, leasingyritys, urheiluseura, autorenkaat ja olutmerkki. Saksankielisen aineiston esimerkeissä karhu esiintyi hyvin usein palkinnon nimenä: *Kultainen karhu* ja *Hopeinen karhu* (Berliinissä järjestettävien elokuvajuhlien palkinnot). Myös moni urheiluseura kantaa nimessään 'karhua', esim. ”*St. Galler Bär*”. Karhu löytyy myös vaakunoiden, maskottien, hotellien ja jopa erään lehdenkin (*Herisauer Bär*) nimistä.

Tutkimuksen päätavoitteeksi oli asetettu erikielisten metaforisten ilmaisujen tarkastelu. Tarkoituksena oli analysoida erikielisiä metaforisia ilmauksia, vertailla niitä keskenään ja katsoa, löytyisikö erikielisistä esimerkeistä yhteisiä, kaikissa kielissä esiintyviä metaforia ja ”omia”, vain yhdelle kielelle ominaisia metaforia.

Metafora *nylkeä karhu ennen kuin se on kaadettu* esiintyy kaikissa kolmessa kielessä, hieman muunneltuna, mutta sisällöltään samana. Tarkastelun tuloksena voidaan todeta, että tätä metaforista ilmaisuä käytetään useimmiten poliitiikassa ilmaisemaan varovaisuutta (vaalit) ja realistista suhtautumistapaa sekä herättämään reaktioita ja vaikuttamaan mielipiteen muodostamiseen. Seuraava, kaikille kielille yhteinen metafora on hyvin kiinnostava: ilmaisu *Venäjän karhu* on tämän tutkimuksen yllätyskohta, tekijä ei alussa osannut odottaa, että tämä metafora esiintyisi kaikissa näissä kielissä. Suomalaisista lehdistä ja tv-lähetyksistä ilmaisu *Venäjän karhu* on tosin tuttu ja ahkerasti käytössä, mutta että myös saksan kielestä löytyisi tällainen kiinteä sanaliitto, oli yllätys. Suomalaiset ovat aina pitäneet Venäjää suurena ja vaarallisenakin naapurina, karhuna, jota ei kannata suuttuttaa turhaan. Saksankielisissä esimerkeissä tätä metaforaa käytetään useimmiten

kuvaamaan koko Venäjän valtiota ja muiden maiden suhtautumista siihen. Kolmas yhteinen metafora liittyy kuvaan karhusta *vaarallisena* ja *julmana*. Kaikista aineistoista löytyy esimerkkejä, joissa karhuun verrataan mukavaa ja vaaratonta henkilöä, joka yhtäkkiä muuttuu vaaralliseksi tai vihaiseksi.

Tutkimuksessa oli mielenkiintoista tarkastella metaforisia ilmaisuja, joille ei löydy vastaavia toisista kielistä ja jotka ovat ominaisia vain ”omalle” kielelle ja kulttuurille. Suomenkielisissä esimerkeissä on yksi metaforinen ilmaisu yli muiden: *karhu* merkityksessä 'huomautus', 'maksukehoitus', 'maksumuistutus'. Venäjänkielisen aineiston erityispiirre metaforisten ilmaisujen kohdalla on sananlaskujen ja sanontojen käyttö. Käytössä ovat kansan vanhat sanonnat, jotka ovat iskostuneet kieleen ja kulttuuriin. Myös saksan kielessä on olemassa metaforia, jotka ovat ominaisia juuri saksan kielelle ja kuuluvat saksalaiseen kulttuuriin eikä vastaavia löydy venäjän tai suomen kielestä. Yksi tällaisista metaforista on *da ist der Bär los*, sananmukainen suomennos *siellä on karhu irti*. Tämä metafora oli saksankielisen aineiston yleisin ja käytetyin, sen osuus kaikista metaforisista ilmaisuista oli peräti 68,6%. Tutkimustulosten analyysissä pystyttiin osoittamaan, että karhuun liittyviä metaforia on olemassa sekä yhteisiä kaikille tutkimuksen kohteena oleville kielille että erityisiä, vain yhdelle kielelle ominaisia.

5 LOPPUSANAT

Karhu on eläimenä kiehtova. Lähes jokaisessa maailman kolkassa on ihmisillä jonkinlainen karhukäsitys, joko kaukainen, hyvin suurpiirteinen tai monisäkeinen, lähes käsinkosketeltava. Karhukäsitys eurooppalaisilla kansoilla, joihin tämän tutkimuksen kohteena olevat suomalaiset, venäläiset ja saksalaiset kuuluvat, on muovautunut jo tuhansien vuosien ajan ja muuttunut ihmiskehityksen mukana. Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten karhua tarkoittavaa lekseemiä käytetään kunkin tarkasteltavan kielialueen tämän päivän lehtikielessä. Tutkimuksen kohteeksi valittiin suomenkieliset, venäjänkieliset ja saksankieliset lehdet. Erityistarkastelun kohteeksi haluttiin ottaa karhuun liittyvät metaforiset ilmaisut, sillä juuri niiden esiintyminen lehtikirjoituksissa antoi sysäyksen tutkielman aiheen valinnalle.

Metaforat ovat yksi ihmiskielen kiehtovimmista ja monisäikeisimmistä ilmiöistä. Kun tästä näkökulmasta tarkasteltavaksi kohteeksi valitaan yhtä kiehtova eläin, saadaan mielenkiintoinen aihe tutkittavaksi. Tämän tutkielman laatija ei ole koskaan aikaisemmin törmännyt vastaavanlaisiin tutkimuksiin; toki metaforaa on tutkittu jo Aristoteleesta lähtien ja eläinmetaforiikastakin löytyy teoksia, mutta tutkimuksia karhuun liittyvästä metaforiikasta lehtikielessä ei juuri ole tarjolla. Hyvä tilaisuus tutkia tätä aihetta ilman aikaisempien tutkimusten taakkaa. Alunperin ideana oli tarkastella eläinten käyttöä metaforisissa ilmaisuissa lehtikielessä, mutta pian selvisi, että aihe oli liian laaja eikä siinä mittakaavassa sille pystyttäisi määrittelemään tarkkoja tutkimustavoitteita. Pohdinnan jälkeen päädyttiin valitsemaan vain yksi eläin, jolla olisi vakiintunut asema kulttuurissa ja josta löytyisi tarpeeksi tutkimustaustaa.

Tutkimusmateriaalia löytyi riittävästi ja aihe osoittautui mielenkiintoiseksi. Korpuspohjaisessa tutkimuksessa pystyttiin keräämään suuret määrät esimerkkejä ja järjestämään ne taulukkoihin myöhempää tarkastelua varten. Jos ajatellaan sitä, mitä olisi voinut tehdä toisin, mieleen tulee korpuksiin liittyviä asioita. Jos ajalliset resurssit tutkielman tekoon olisivat suuremmat, olisi voinut tutustua korpuksiin perusteellisemmin ja siten olisi päässyt vähemmällä. Voidaan vain arvailla, mitä etuja korpusten toimintaperiaatteiden perusteellinen tunteminen olisi tuonut: ajansäästöä, vähemmän työtä ja tehokkaamman työskentelytavan. Tutkielman kirjoittaja hyödynsi korpusten perustoimintoja – korpusten toimintamekanismien perinpohjaisella tuntemisella olisi varmasti saanut enemmän irti.

Tutkielman kirjoittaja katsoo tutkimustavoitteet saavutetuiksi. Tutkimuksessa on selvitetty lekseimin *karhu* esiintymistä lehtikirjoituksissa ja erityisesti metaforisissa ilmaisuissa suomen-, venäjän-, ja saksankielisessä lehdistössä. Saatuja tutkimustuloksia vertailtiin kielten kesken ja pohdittiin niiden

yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tarkasteltiin karhu-metaforia eri kielissä sekä niiden käyttöaluetta ja tehtäviä lehtikielessä.

Aihetta voitaisiin tutkia vielä enemmänkin. Mielenkiintoisena tutkimuskohteena voisi olla karhu-metaforien kääntäminen, sillä kääntäjän näkökulmasta tilanne on usein ongelmallinen: suora käänнос on harvoin paras ratkaisu. Pahimmassa tapauksessa suora käänнос voi johtaa käänнос-virheeseen ja sanoman merkityksen vääristelyyn. Jokainen lingvisti tietää, että metaforan kääntäminen poikkeaa muusta kääntämisestä ja että sen kohdalla on otettava huomioon useampi tekijä. Kubczak (1978) tutki metaforan kääntämisen ongelmallisuutta ja korosti sitä, että metaforan kääntämisessä tarvitaan kielitaidon lisäksi myös kokemusta, kommunikatiivisen taustan tuntemusta, viestinnän tarkoituksen ja tavoitteiden huomioon ottamista (Kubczak 1978: 115).

Jatkotutkimuksessa voitaisiin tarkastella vallitsevaa käytäntöä metaforan kääntämisessä, eritoten semanttista ekvivalenssia ja kielten välisiä synonyymejä. Todelliseksi haasteeksi voitaisiin määritellä ratkaisujen pohtiminen käännos-pulmien varalle. Toinen tapa laajentaa tätä tutkimusalaa voisi olla jonkin toisen eläimen ottaminen tutkimuksen piiriin. Karhuhun ei ole ainoa eläin, jota on käytetty esimerkiksi metaforisesti kielessä. Olisi mielenkiintoista tutkia vaikkapa suden tai kotkan käsitystä kulttuurissamme ja niiden käyttöä kielessämme.

LÄHTEET

- Baranov = Баранов А.Н. 1991. *Очерк когнитивной теории метафоры* // Баранов А.Н. & Караулов Ю.Н. 1991. *Русская политическая метафора*. Moskova: Moskva
- Duden 2002. *Redewendungen*. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus
- Duden 2003. *Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus
- Emonds, Heiner 1986. *Metaphernkommunikation. Zur Theorie des Verstehens von metaphorisch verwendeten Ausdrücken der Sprache*. Göppingen: Kümmerle Verlag
- Goatly, Andrew 1997. *The Language of Metaphors*. London: Routledge Chapman & Hall
- Hakulinen, Auli & Ojanen, Jussi 1976: *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. Helsinki: SKS
- Hatheyer, Bettina 2000. *Tiermetaphorik und Gesellschaftskritik an den Beispielen von E.T.A. Hoffmanns Lebens-Ansichten des Katers Murr und Akif Pirinccis Felidae*. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Salzburg.
- Kohl, Katrin 2007. *Metapher*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler
- Korhonen, Jarmo 2002. *Alles im Griff. Homma hanskassa*. Saksa – suomi-idiomisanakirja. Idiomwörterbuch Deutsch – Finnisch. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kubczak, Hartmut 1978. *Die Metapher. Beiträge zur Interpretation und semantischen Struktur der Metapher auf der Basis einer referentialen Bedeutungsdefinition*. Heidelberg: Winter
- Lakoff, George, Johnson, Mark 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press
- Lehikoinen, Heikki 2007. *Tuo hiisi hirviäsi. Metsästyksen kulttuurihistoria Suomessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Lipina = Липина, Л. И. 2006. *Семантика бронзовых зооморфных украшений прикамского костюма (сер. I тыс. до н. э. – нач. II тыс. н. э.)*. Удмуртский государственный университет
- Mihailov = Михайлов, М. Н. 2003. *Параллельные корпуса художественных текстов. Принципы составления и возможности применения в лингвистических и переводоведческих исследованиях*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print
- Oksanen, Auli 2007: *Karhu, kontio, ohto ja otso. Karhun nimitysten kielellisillä lähteillä. Etymologinen tutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Suomalais-ugrilainen kielentutkimuslaitos.
- Salzburger Nachrichten* 27.3.2008. "Bruno" landete im Museum.
- Skirl, Helge & Schwarz-Friesel, Monika 2007. *Metapher*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter
- Wierzbicka, Anna 1997. *Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, Japanese*. New York, Oxford: Oxford University Press
- Wierzbicka, Anna 1992. *Semantics, Culture and Cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. New York, Oxford: Oxford University Press

Internet-lähteet

Ruponen, Seija 2000. *Mesikämmenen matkassa metisiltä mättäiltä Otavaisen olkapäille. Sosiologinen tutkielma karhun kulttuurihistoriasta.* <http://karhuseura.eu>

Stranius, Pentti 2007. *Ison karhun kulttuurielämä elpymässä.* <http://www.uusisuomi.fi/blogit/penttistranius/htm> (6.11.2007)

Vassmerin etymologinen sanakirja = *Этимологический словарь Фасмера.* <http://vasmer.narod.ru/>
Kalevala verkossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://www.finlit.fi/kalevala>

Kansallisarkisto. <http://www.narc.fi>

<http://heraldry.hobby.ru/frame/adygeya.html>

<http://www.kaleva.fi/karhu/>

<http://korneslov.ru>

<http://radiosuomi/yle.fi/node>

<http://www.uni-protokolle.de/lexicon/>

LIITE

Tutkimusaineiston metaforat

Suomen kieli

1. Venäjälle. Viisaampaa olisi tehdä Venäjän kanssa strategista yhteistyötä . Karhua ei saa ärsyttää. Aba, Suomen lähihistorian kuuluisin lapsiprofeetta
2. pilvissä. Sveitsiläinen Novartis veti sekin sijoittajia puoleensa kuin hunaja karhua. Nyt molempien kurssit ovat romahtaneet. Monsanto on tullut...
3. Pulloposti kuljettaisi suppeaa viihdepainotteista lehtivalikoimaa ja joulukortteja sekä laskuja, karhuja ja ulosottokirjeitä. Ja riittäähän näitä. Yhdistetään työvoimahallinto...
4. jopa mahdotonta, vaikka sitä haluttaisiin. Mitä varten herättää karhu, kun sen kanssa on tultu toimeen sodan ja rauhan...
5. päättää aloittaa kaivostoiminnan. Saulaiset eivät lähde toista kertaa nylkemään karhua ennen kuin se on kaadettu , Veli Kalliskota sanoo . Ainoa 115
6. rapakuntoisia yrityksiään jäävät WTO - jäsenyyden myötä historiaan. Venäjän karhu nuolee haavojaan Tv - uutisten ja lehtikirjoitusten perusteella voi helposti...
7. ja myös senmukaisia riskejä. Kun lähtee sutta pakoon tulee karhu vastaan, tohtori Tarkka . Rauno Saari LENTOPALLO EuRan voittokulku...
8. yllättäen ulosmitattu vaatimuksen ja sen päälle neljän vuoden korot ja karhun perimispalkkionkin...
9. yksi tema presidentinvaaleissa. Hän ei kuitenkaan halua olla nylkemässä karhua, jota ei ole kaadettu. Valtiosopimusten mukaan asia on...
10. silloin kun ihminen seisoo rotkon partaalla ja niskaan hengittää kämmeniään hierova karhu, kuten Urho Kekkonen tapasi ajatella...
11. uhrien saamista esitteistä. Tilien sulkemisen jälkeen postilaatikkoon kätkeytynyt karhu tuli esiin, Kanerva kertoo. Rahaa kerättiin kymmenille tileille...
12. yhdellä tappiolla ja yhdellä tasapelillä. Raskaansarjan täyteottelussa kohtasivat Murmanskin Karhu Almas Gismejev saksalaisen potkunyrkkeilijä Andreas Sidonin. Gismejev muksi voiton pistein...

13. Niin tehdään myös karsintakisoissa, Ahola huomauttaa. Siperian karhu statisti Ahola on tuplamaailmanmestari . Maailman vahvimaksi hänet julistettiin 1997...
14. Esko Ahon ja europarlamentaarikko Paavo Väyrysen välillä. Keskusta käy karhua päin. Eduskunnassa vajaan neljänneksen kannatuksella istuva Keskusta aikoo käyttää poliittisen...
15. Pyrkimys on ymmärrettävä. Jos keskustajohto ei syöksy näyttävästi karhua vastaan, omissa joukoissa voimistuu susien arvostelu sitä kohtaan...
16. otteluun . Kovin harva kun on koskaan kuvitellut voittavansa Venäjän karhun. Jänisten rooli Yleisurheilussa on nykyään täysin hyväksyttyä jopa suorastaan...
17. Karelin kävi kerran kokeilemassa vahva mies - kisassa. Siperian karhun sijoitus oli viides. Jyrkät mielipiteet Vaikka Jouko Ahola tukeekin...
18. harvojen ökyrikkaiden käsiin. Ei se, että suuren karhun syleilyynsä sulkemat pienet kansat haluavat silkkaa ymmärtämättömyyttään irtautua äiti-Venäjältä...
19. Silloin vieressä murisisi äiti-Venäjä äkäisempänä kuin rajan yli tallustavat karhut. mistä Nato ja Venäjä sitten nappaisivat puolueettoman hovimestarin kattamaan...
20. saanut lehteä. Jätämme tällaisissa tapauksissa perimättä maksun asiakkaalta ja karhuamme kustantajalta. Onko venäläislehtien tilauksissa ollut ongelmia?
21. keskiviikkoon. Kouluvirasto odottaa vuokratulojaan, toiset saataviaan. Murisevat karhut lähetetään kuutena päivänä takaisin sanomalla keskiviikkona.
22. Kuvat eivät valehtele. Kansanedustaja Kalevi Lamminen on Porin karhu, 196 senttiä, 130 kiloa.
23. Se pitää sisällään kaksi variaatiota: pitkät jäähyväiset ja Venäjän karhun. Jälkimmäinen perustuu autoritaariseen hallintoon ja on siten samankaltainen kaksipäisen...
24. jenkkien suurta neekerijatsia, Englannin biitlesien maailmanlaajuista rockloreä, idän karhun tukahduttavaa iskelmämallia tai korkeakulttuurin latvuksissa humisevia sibeliuskalloja, vaan käyttää...
25. että vääryyden korjaaminen on pysyvän luottamuksen edellytys. Idän karhukin kunnioittaa Suomen kissaa, ilvestä, enemmän kuin vaivaista metsähiirtä...
26. EU nähtiin ensisijaisesti oljenkortena, joka voisi antaa turvaa Venäjän karhulta. Kolbren mielestä Viroon tekeillä oleva uusi hallitus ei muuta...
27. sotilastukikohdistaan. Ei ole viisasta myydä nahkaa ennen kuin on ampunut karhun. Olen kuitenkin vakuuttunut siitä, että on vain ajan...

Venäjän kieli

1. Комментарий свою отставку на пресс-конференции, Флойд пытался шутить и цитировал старого охотника из фильма "Большой Лебовски": " Бывает, что ты ешь медведя, а бывает, что медведь ест тебя".
2. В этом отношении ЕС напоминает сказочный теремок, который мог приютить немало мелких зверюшек, но рухнул под тяжестью медведя.
3. Если по обеспеченности жильем мы - на предпоследнем месте в Северо-Западном округе, после все того же Ненецкого АО (где, как говорят, плотность населения - один медведь на тысячу квадратных километров), средняя зарплата у нас - 5.834,6 руб.
4. Если воспринимать слова поэтического текста буквально - а иначе их не стоит воспринимать вообще, - то подтверждение такого на первый взгляд странного тезиса мы многожды обнаружим собственно в стихах Клюева, хотя бы и в виде обмолвок, оговорок, случайно вырвавшихся строк. Посол от медведя, потомок Китовраса - уже этого достанет, чтобы догадаться о многом.
5. Потому и был "послом от медведя", с которым может быть отождествлен и геноновский "Царь Мира", он же пресвитер Иоанн, он же Иоанн Богослов, "над царями царь, над попами поп".
6. Политика развитых стран в отношении наследства СССР на территории России напоминает дележ шкуры оглушенного медведя, который в ходе этого процесса велеречиво и вдумчиво рассуждает о своей роли в мировой истории и организации своего конструктивного и взаимовыгодного взаимодействия с группами охотников и мародеров.
7. Что ж и русские ассоциируются у незнающих людей с медведями, а немцы с сосисками, французы с любовью, а американцы с деньгами.
8. Какой же ужас охватит немцев, французов и "прочих шведов", когда вместо одряхлевшего русского медведя они увидят над собою раздувшегося от нефти и крови американского орла!
9. Наполеон кролика в свой поход на русского медведя вряд ли пригласил бы.
10. Пляски вокруг неубитого медведя.
- 11.Что-то одно должно выиграть, "два медведя в одной берлоге не уживутся"
12. В Балтии полагают, что любой контракт с "русским медведем" может стать началом энергетической кабалы.
13. Вскоре стало ясно, что двум медведям в берлоге не жить.

14. Впрочем, над этой бедной женщиной смеется только медведь.
15. Окружающий Россию мир настроен по отношению к ней примерно так же, как стая волков - к подраненному, ослабевшему, хотя и всё ещё сильному, медведю.
16. При этом делёж шкуры неубитого медведя идёт вовсю, причём этого никто особенно не скрывает.
17. По его подсчетам, весь накопленный на 1 января 2003 года резерв (больше 200 млрд рублей) будет полностью израсходован на погашение внешних долгов, а делить шкуру неубитого медведя в виде не накопленных пока средств не стоит.
18. Европейское ухо подобные тонкости вообще не улавливает, особенно если ему на него медведь наступил.
19. Все меньше стран верят в "русское чудо" и "прогнозируемость поведения "русского медведя".
20. Правда, исходил он из морали: закон - тайга, прокурор - медведь.
21. Но еще в допартийную эпоху народ сформулировал эту истину гораздо проще, в обобщенном виде: "В одной берлоге двум медведям не ужиться".
22. Ксерокопия неубитого медведя.
23. "Я понимаю, что в одной берлоге два медведя не живут, но иного выхода у нас нет".
25. Мы предстали на Олимпиаде в образе того самого карикатурного русского медведя.
26. Город - джунгли, медведь - хозяин.
27. Сейчас стоит успокоиться: заменить и повторить Русского Медведя невозможно.
28. Но политическая ситуация не позволяет - как-никак само "Отечество" уже на полпути в пасть "Медведя".
29. Академик Алферов присмотрит за шкурой неубитого медведя.
30. Но пока весь шум вокруг ядерных отходов напоминает стычку вокруг шкуры неубитого медведя.
31. Дольше всех терпели медведи-шестидесятники - одни из-за гордыни, у других же медок в запасе был.
32. Будучи истинно русским медведем, Хрущев вкосолапку бросился догонять Америку.
33. Медведь вот после спячки зело злой.

34. Он кустарь, не признающий статистики, им руководит полученное в детстве от бабушки-тушинки представление о справедливости, и бороться с ним за сферы влияния в районе равносильно попытке раздоить медведя-шатуна.
35. Это когда ловят и убивают медведя, который оказывается потом коровой.
36. Схватка медведя с волками.
37. Сережа Блинов, будущий руоповец в виде медведя дает бой злобным волкам организованной преступности.
38. 1 октября: "Типография смотрит на меня медведем"
39. Всю историю мы, как мужик медведя, хитро обманывали природу.
40. Помните почти бессмысленное, но гениальное выражение шекспировского Лира: "От медведя ты побежишь, но, встретив на пути бушующее море, к пасти зверя пойдешь назад"?
41. Зачем Карамазов, вместо того, чтобы прятаться, как делают все, от страшных, неразрешимых вопросов - прямо идет, лезет на них, точно медведь на рогатину?
42. Как дети от медведя, Бегут враги от Марция.
43. Он мало об этом думал прежде, ему не было дела до оправдания Неба, а теперь, в эту ночь, когда от горя мешается его ум, когда он знает одну только боль - неблагодарность детей, когда он стоит меж разъяренным медведем и бушующим морем, его душевные силы не только не падают, но испытывают тот страшный подъем, при котором ему раскрывается величайшая в мире истина
44. Охотничье искусство здесь очень просто: если ружье выстрелило, то слава богу, если же дало осечку, то не проси у медведя милости.

Saksan kieli

Huom! Liitteeseen ei otettu mukaan saman metaforan toistoja, sen vuoksi tässä liitteessä esitettyjen metaforien määrä eroaa taulukossa 2 olevasta esimerkkien määrästä.

1. Grosser Durst, grosser **Bär**
2. So versinken sie einsam, jeder für sich, in einer Aura von Hoffnungslosigkeit. Oder wie Tschebutkin immer wieder anmerkt: «Er hatte noch nicht acht gesagt, da hat ihn schon der **Bär** gepackt.» Das letzte Lachen freilich gehört dem alten Ferapont: er liest den ganzen Abend in

Tschechows «Drei Schwestern» und amüsiert sich prima. Das sollte man vielleicht auch wieder einmal tun.

3. Joschka Fischer: Überhaupt keine. Mein Ziel ist es, Kohl aufs Altenteil zu schicken, Rot-Grün zu verwirklichen. Dann gehe ich in die Schweiz und werde Alpensenn. Aber im Ernst: Solange der **Bär** brummt, bringt es Unglück, über die Verteilung seines Fells zu reden.

4. Sie setzt alles daran, Gemeindeammann Dieter Meile noch vor der Gemeinderatssitzung um fünf Uhr abzufangen. «Wir werden die Sitzung mit einem Umtrunk beginnen», meldet sich der Gesuchte umgehend. Über die Nomination seines Mitbürgers sei er «natürlich hoch erfreut». Eberle habe eine Hürde übersprungen, sagt der CVP-Kantonsrat. Die Wahl in den Bundesrat würde für Weinfelden eine grosse Ehre bedeuten, einen Image-Gewinn: «Wenn man denkt, was Ogi mit Kandersteg gemacht hat.» Dann zeigt sich der derzeitige Grossratspräsident wieder als nüchterner Thurgauer: «Wir wollen das Fell nicht verteilen, bevor der **Bär** erlegt ist.»

5. Doch halt: Schon in den Tänzen op. 46 ist eben jene Struktur zu erkennen, die aus den Gegensätzen «subtil-romantisch» und «derb» ihre Innenspannung bezieht. Derbe beginnt der erste Tanz, um sogleich vom leichtfüssigen Holzbläserensemble konterkariert zu werden: ein **Bär**, dem die Spatzen auf dem Kopf herumtanzen. Im sechsten Tanz behaupten sich Momente sanglicher Ruhe gegen bäurischen Witz. Diese Innenspannung ist zugleich eine zwischen nah (derbe) und fern (lyrisch).

6. So stellt sich die Frage, ob die St. Galler einmal mehr zu brav gewesen sind, als sie den Entscheid des obersten Turnerrates einfach akzeptierten und nicht anfochten. Der **Bär** hat - dem Frieden zuliebe? - keine Krallen gezeigt. «Wer zu spät kommt, den bestraft das Leben», hat einst Michail Gorbatschow gesagt. Wieso soll das bei den eidgenössischen Turnern anders sein, wenn es doch Reglemente gibt?

7. Berns "**Bär**" . . . zeigte gegen die Samina VEU seine Krallen. Der Schweizer Meister wollte Revanche für das 3:6, legte sich anständig ins Zeug - im Bild Langer (links) und Orlando gegen Rundqvist. Die Matchwinner hießen Simon Wheeldon (zwei Tore, ein Assist), Bengt-Ake Gustafsson (zwei Vorlagen) und Torhüter Reinhard Divis.

8. Genau gleich die Situation in den Städten: "Bei uns ist der **Bär** los", freute sich Feldkirchs WEF-Obfrau Eva Maria Schachinger. Vor allem aus dem Liechtenstein seien viele zum Bummeln nach Feldkirch gekommen

9. Ein Hi-, Ha-, Hundepferd Begenz (kl) An einem schönen blauen Donnerstag, da hatten alle etwas zu lachen. Denn dem König aus einem kleinen Land wurde ein **Bär** aufgebunden, eigentlich ein Hund.

10. Khol wies Versuche zurück, in dieser Frage einen "Spalt in die Koalition zu treiben". Dies sei das Denkmuster der alten Koalitionen gewesen. Was die Schritte der EU betrifft, so werde derzeit "viel zu wenig honoriert, dass die FPÖ sich von so einem Weisenrat beobachten lässt. Stellen Sie sich vor, wir lassen die Gaullisten durch einen Weisenrat beobachten. Dann wäre der **Bär** in Frankreich los. Man hat gesagt, ihr Österreicher seid eigentlich geduldig, weil kein anderes Land hätte sich das gefallen lassen."

11. Von weitem habe die Windhose nicht viel grösser als fünf Zentimeter gewirkt, erzählte ein Augenzeuge. "Dann nahm sie den gesamten Horizont ein." Ein anderer schilderte, der heranrasende Tornado habe "laut und böse gebrummt wie ein **Bär**" und bei seinem Durchzug eine breite Schneise der Verwüstung hinterlassen. "Als wäre ein Riesenflug über uns hinweggegangen", berichtete ein Bewohner von Jarell. Bei der Kleinstadt von knapp 1000 Einwohnern, rund 60 Kilometer von Austin entfernt, wurde eine ganze Siedlung völlig zerstört. "Sie ist einfach nicht mehr da", sagte Hilfssheriff R. B. Raby. "Da ist nur noch flaches, leeres Feld."

12. Rita und Hans-Rudi schlucken in einem Bahnhof in sich rein, was die Kehle hält, zwischen sich Brim, dem ein russischer **Bär** das Gesicht wegfrass. Ein Auge blieb ihm. Vor ihnen steht Luzi, Schülerin der Köchinnenschule in Lausanne, einen stinkenden Teig in der Plastiktüte und immer die lädierte Antenne auf Empfang ausgerichtet. Und ein Türke, der auf seine Frau wartet, die er nicht kennt.

13. EHRWALD. "Das Fell des Bären" taufte die Kletterspezialisten ihre Route durch das Eis des Seebenfalls, die sie ohne technische Hilfsmittel und ohne Training vor Ort bezwangen. Zuerst sollte nämlich der "**Bär** erlegt und erst dann das Fell verkauft" werden. "Gereizt hat mich der Wasserfall schon lange. Aber es hat Jahre gedauert, um entsprechende Bedingungen vorzufinden", meint der Ehrwalder Hansjörg Pfändler, fast auf den Tag genau ein Jahr, nachdem er ebenfalls mit Partner Joachim Schöll die Eigernordwand im Winter bezwungen hatte.

14. Der Gemeinde war nämlich das Gelände gleichsam wie ein Geschenk des Himmels in den Schoß gefallen: hatte sich doch letztes Jahr die Chance ergeben, besagten Grund im Zuge eines Notverkaufes zu erwerben. Nun wird das Grundstück gewissermaßen verteilt. Trotz des Schönheitsfehlers, daß eigentlich seitens der Grundverkehrsbehörde noch die obrigkeitliche Zustimmung fehlt, daß in den Feldern einst Baumaschinen auffahren dürfen. "Trotzdem möchten wir die Verträge sowohl mit der Wohnungseigentum WE als auch mit dem Bodenbeschaffungsfonds

abschließen. Dann erst überlegen wir, wie das Gelände verbaut werden soll", will BM Peter Riedmann jetzt schon notwendige Vorarbeiten leisten, "aber nicht das Fell verkaufen, obwohl der **Bär** noch gar nicht erlegt ist". Denn die Reserve müsse für die nächsten 15 20 Jahre reichen. In diesselbe Kerbe hieb auch Peter Hanser, Direktor der WE. "Wir sind jetzt dabei zu erheben, in welchen Stufen das Gelände erschlossen werden soll." Geklärt müßte auch noch werden, wie das mit den Zufahrten werde, räumte Hanser ein. GR Johann Hager (Liste Lans 2000) hingegen bleibt mißtrauisch: "Es war immer vorgesehen, daß Lans nach innen wachsen sollte, nicht nach außen", ist er überzeugt, daß die Sache Rückwirkungen auf die Raumplanung in Lans haben werde. Am bedenklichsten erscheine ihm jedoch, daß die "gesamte Vorgangsweise seitens der Gemeinde auf Einzelwidmungen nach Bedarf hinausläuft, weshalb die Gemeinde die Hand auf alle Grundstücke hat", befürchtete Hager.

15. INNSBRUCK. Der **Bär** grollt, heißt es bei schwereren Börsenturbulenzen. Denn der Bär rechnet mit fallenden Kursen. Der Bulle setzt dagegen auf steigende Kurse. Börsianer sprechen daher auch von Bullen- und Bärenmärkten. Allerdings sind die Synonyme für Aufschwung oder Abschwung an den Finanzmärkten nur in einigen Ländern der Welt gebräuchlich, darunter in Deutschland, Großbritannien und den Vereinigten Staaten, aber auch durchaus in Österreich selbst.

16. Auch an den meisten europäischen Märkten ist derzeit der **Bär** los. Zwar haben die Börsen um bis zu 25 Prozent korrigiert, gleichzeitig gebe es aber gegenüber Nordamerika eine eklatante Unterbewertung. London sei rund 11 Prozent unterbewertet, Frankfurt 13, Paris 21 und Zürich sogar 22 Prozent. Das mache europäische Aktienengagements besonders interessant, heißt es in der Constantia Privatbank.

17. Der russische **Bär** ruft Die erste Sport-Großveranstaltung in Russland nach der Wende beginnt mit vielen Fragen und einem strengen OK-Chef: Wladimir Putin.

18. Bärenalent oder aufgebundener **Bär** Junge Eishockey-Amazone will mit Gretzky-Nr. 99 Geschichte in Berlin schreiben.

19. Freilich dürfe das Fell nicht verteilt werden, bevor der **Bär** erlegt ist, bleibt der FP-Obmann trotz der zuletzt für ihn günstigen Umfragedaten vorsichtig. „Wir müssen uns weiter konzentriert auf der Ebene der Sachpolitik bewegen. Die Polemik und Schlammschlacht überlassen wir anderen.“

20. Das alles weiß der Westen. Und so schickt er - getarnt im neutralen IWF-Mäntelchen - einen Geldboten nach Rußland. Denn mit monetären Hilfen lassen sich die Gemüter am ehesten beruhigen. Geld könnte auch die politischen Extremisten - linker wie rechter Couleurs - zum Stillhalten bewegen. Wirtschaftspolitische Reformen in Rußland scheinen in diesem Umfeld für

Hilfszahlungen nicht mehr wesentlich zu sein. Wenn der russische **Bär** die Zähne fletscht, überlagert die Frage nach Krieg oder Frieden alle anderen Erwägungen.

21. "Autofrei - Spaß dabei" / Zwischen Darmstadt und Heppenheim ist der **Bär** los

22. Andreas Reinke ist ein **Bär** von Mann, 1,90 lang, 93 Kilo schwer. Was ihn grundsätzlich geeignet erscheinen läßt für einen überdurchschnittlichen Fußball-Torwart, aber erstmal gar nichts sagt über die menschliche Größe. Es hätte niemand dem Hünen ernsthaft übel nehmen dürfen, hätte er den Fahrstuhl genommen und wäre durch die Hintertür vom Betzenberg geschlichen. Tat er aber nicht, sondern begab sich geradewegs auf den roten Teppich im Frage- und Antwortraum. So kam es, die Uhr ging schon auf Mitternacht zu, daß aus einem großen Verlierer kurzerhand ein kleiner Gewinner wurde.

23. Auch Juso-Landesvorsitzender Jürgen Walter (Gernsheim) stellte sich demonstrativ hinter den Abgeordneten. Gleichzeitig warnte Walter aber davor, sich im Vorfeld der Bundestagswahl schon zu siegessicher bei der Verteilung des Fells zu fühlen: "Der **Bär** lebt noch."

24. HOFHEIM. Sie mußten nicht weinen, weil kein Regen kam. Die Erinnerung kam nicht nur sonntags, sie stellte sich schon am Samstag abend ein. Hautnah. Mitten in Hofheim. Da tobte nicht nur der **Bär**, sondern auch Bata Illic, Ireen Scheer mit Cindy & Bert. Nur Drafi Deutscher war nicht gekommen. Kein Wunder, in dem Alter plagt schon mal das Zipperlein, zwickt der Ischias oder machen andere Unpäßlichkeiten große Comebacks unmöglich.

25. Nicht genug der Vorwürfe. Posaune hätte sie spielen wollen. Und das sollte sie nun beweisen. "Anwältin" Corinna Orth erledigte das für sie, Petra Roth sang dafür mit Benni Maro "Ja bei uns in Frankfurt, Freunde, da tobt der **Bär**..." Man nahm ihr die Ketten wieder ab. Nur auf den Schlüssel muß sie bis Aschermittwoch verzichten. "Der Römer ist in unserer Hand", sagte Prinz Stefan I. Und dann hakete er sich bei der OB zum Schunkeln ein.

26. "Der **Bär** ist los" im London-Pub Meister Petz bestimmt Programm / Veranstaltungen für Kinder und Erwachsene.

27. "Oh, wie ist das schön" - Mannheims Adler-Fans feierten gestern die dritte deutsche Meisterschaft. Nach dem Sieg über die Eisbären aus Berlin ging gestern abend die Post ab, in der Spielerkabine tanzte der **Bär**. Cracks und Frauen, Presse und andere Glückliche, die Zutritt hatten, leerten so manche Sekt- und Bierflasche, bevor sie zu privaten Feiern fuhren. Die Fans, vollkommen glücklich, zogen mit ihren Autos durch die Stadt zum Marktplatz, wo sie den Tag ausklingen ließen. Heute geht es weiter mit den Feiern.

28. "Zuerst erlegen wir den Bär. Und der **Bär** ist nicht mehr weit vom Rohr entfernt. Wir stellen sogar fest, daß sich der Bär geradezu in die Nähe des Rohres drängt." (SPD-Chef Oskar Lafontaine nach der Sitzung des Präsidiums über die Strategie seiner Partei, Bundeskanzler Helmut Kohl aus dem Amt zu verdrängen.)
29. 1940 wechselte er scheinbar die Seite: Er zeichnete für die nationalsozialistische Wochenzeitung "Das Reich" Karikaturen, in denen er die alliierten Kriegsgegner Deutschlands attackiert. Churchill wurde lächerlich gemacht, Russland war der gefährliche **Bär**, und die USA schütteten ein Füllhorn voll Bomben aus. Doch das verschonte ihn nicht davor, denunziert zu werden. Zum Verhängnis wurde ihm seine Schwerhörigkeit, die ihn vor dem Soldatendasein bewahrt hatte. Seine lautstarke Kritik und die Witze über die Machthaber wurden von einem Hausgenossen fein säuberlich notiert. Kurz nach seiner Verhaftung und einen Tag vor dem erwarteten Todesurteil verübte Ohser Selbstmord. Seinen Freund Knauf konnte er dadurch nicht retten. In seinem Abschiedsbrief an Marigard schrieb Ohser: "... ich tat es doch für Deutschland."
30. Der mit dem **Bär** tanzt Eddie Murphy praktiziert in "Dr. Dolittle 2" erneut als Arzt, dem die Tiere vertrauen.
31. In der neuen Mitte brummt der **Bär**, aber im Roten Rathaus regiert bei leeren Kassen der Frust
SCHAUPLATZ BERLIN: Während rund um den Potsdamer Platz weitere Prachtbauten entstehen, wachsen der Hauptstadt die Schulden über den Kopf
32. Zwei Tage Feierlichkeiten zum 125-jährigen Bestehen werden vor allem aus den eigenen Reihen bestritten. Auf dem Gelände steppt der **Bär** und der trägt Vereinsfarben.
33. Wo tanzt der **Bär** am Fastnachtssonntag? Natürlich bei uns! Das Motto in diesem Jahr lautet: "In unserem Land geht nichts mehr ohne Pfand".
34. Hier, in den abseits der Macht versteckten Räumen, vollzog sich einer der elementarsten Wandel in der Politik Deutschland des 20. Jahrhunderts. Pücklerstraße 14 wird in die Geschichtsbücher als jene Adresse einziehen, an der der riesige russische **Bär** und das kleine zerrissene Deutschland miteinander ins reine zu kommen suchten.
35. Blauer **Bär** stoppt rote Jäger (FPÖ-SPÖ)
36. Ein Großteil der Sicherheitsbedürfnisse nach dem Zerfall der Sowjetunion sei aber, so Rehn gestern in Graz, mit dem EU-Beitritt befriedigt worden, dessen Notwendigkeit mit einem Gewinn an Stabilität - nicht an Wohlstand - argumentiert wurde. Außerdem legt Finnland mit 1300 Kilometern gemeinsamer Grenze zu Rußland Wert auf eine starke nationale Verteidigung, sagt

Rehn, denn Bedrohungspotential - militärisch wie ökologisch - gibt es genug: "Der russische **Bär** ist verwundet, wird aber wiedererstarben."

37. Der gemütliche **Bär** zeigt Krallen.

38. Keine Landeerlaubnis, die Russen saßen fest Skandal! Der "russische **Bär**" kam mit sechs Stunden Verspätung. Gestern um 11.55 Uhr sollte die Mannschaft von Spartak Moskau in Marburg landen, danach mit dem Bus nach Graz kommen und im Hotel Wiesler Quartier beziehen.

39. Der **Bär** ist noch nicht erlegt. Über sein Fell wird aber bereits gestritten. Ungeachtet der Tatsache, daß die Kärntner erst in knapp drei Wochen ihren Landtag neu wählen, ist in Österreich schon jetzt eine grundsätzliche Diskussion darüber ausgebrochen, ob Jörg Haider Landeshauptmann werden dürfe oder nicht, sollte seine Partei die Nummer 1 im Lande werden.

40. Dole bleibt Gefahr für Sieger Bush Washington. - Während George Bush in Iowa noch siegestrunken eine "Zementierung meiner Führungsposition" feiert, riet ihm die Washington Post kühl, das Fell nicht zu teilen, bevor der **Bär** geschossen ist. "Wer hätte das gedacht", schrieb das Blatt. "Liddy ist in." "Liddy" ist Elizabeth Dole, die ehemalige Verkehrsministerin im Kabinett von Ronald Reagan und spätere Präsidentin des Amerikanischen Roten Kreuzes. Liddy Dole bleibt die ernste Konkurrentin für den Sieger Bush.

Резюме

Название работы: Mesikämmen, Топтыгин, Meister Petz. Лексема *медведь* в финско-, русско- и немецкоязычной прессе и возможности ее метафорического употребления.

Введение

Задача исследования

Главная цель данной работы – рассмотреть употребление лексемы *медведь* в финско-, русско- и немецкоязычной прессе. При этом ставится задача выяснить, как часто лексема употребляется для обозначения самого животного, а в какой мере – для обозначения иных понятий. Для достижения цели работы является важным сравнить результаты исследования по трем языкам и выяснить, какова тематика газетных статей, в которых употребляется данная лексема. В данном исследовании особое внимание уделяется использованию лексемы *медведь* в метафорических выражениях. Поэтому вторая цель работы - проанализировать эти метафоры и сравнить их по языкам. Выявляются ли сходства и различия между метафорами? Каким способом и в каких целях они используются в языке прессы?

Структура исследования

В теоретической части исследования делается обзор образа и роли медведя в финской, русской и немецкоязычной немецкой культуре, рассматриваются важные для исследования понятия *представление о медведе*, *картина мира* и *метафора*. Что такое картина мира? Какое представление о медведе существует в картина мира у разных культур? Что такое метафора и каковы её функции в языке? Как метафоры используются в языке прессы?

Материал для настоящего исследования был получен путем выполнения поиска по трём электронным корпусам: Банку финского языка, Национальному корпусу русского языка и корпусу Института немецкого языка. Поиск проводился по публицистическим текстам, входящим в вышеуказанные массивы данных.

В исследовательской части работы рассматриваются результаты исследования и сравниваются по языкам. Особое внимание уделяется анализу лексемы *медведь* в метафорических выражениях и её сравнению по языкам для выявления сходств и различий. В конце работы подводится итог по результатам исследования.

Теоретический фон исследования

Образ медведя в финской, русской и немецкой культуре

Медведь известен всем. При его упоминании перед глазами выступает то могущественный и опасный дикий зверь, то сильный, но добрый косолапый мишка, который и муху не тронет. С медведем связывают силу, огромный размер, неуклюжесть и простодушие. Многие считают его даже глуповатым, то есть “сила есть — ума не надо”. Мясо зверя использовалось для пищи, из шкуры делали одежду, из костей — наконечники для стрел, а из когтей — ожерелья.

Финское слово *karhu* (медведь) является производным от слова *karhea* ("жёсткий"), которое в свою очередь указывает на жёсткость шкуры медведя. *Karhu*, как и другие названия медведя, является эфемизмом. Суеверный древнефинский народ говоря о медведе употреблял эфемизмы, боясь призвать зверя к себе произнося его имя. В древнефинской культуре медведь был могущественным тотемом и произношение вслух его имени было запрещено. Финны охотились на медведя испокон веков. Так как медведь был для древних финнов святым животным, в их культуре существовал культ медведя. После успешной охоты дух убитого медведя задабривали и упрашивали вернуться в лес в различных ритуалах. Образ медведя часто встречается и в финской геральдике. Первым гербом с изображением медведя считается родовой герб герцога *Юхана* от 1557 года. В сегодняшней Финляндии изображение медведя украшает герб губернии Западной Финляндии и гербы многих городов и общин. Медведь всегда играл важную роль в народном фольклоре финнов. В рунах национального эпоса *Калевала* подчеркивается важность этого животного для финского народа. Позднее образ медведя часто встречается в народных сказках, стихах и конечно же в литературе. Ярким примером использования медведя в финской литературе является роман известного писателя Арто Паасилинна *Rovasti Huuskosen petomainen miespalvelija*. Роль медведя видна и в современном финском обществе. Многие спортивные общества и строительные предприятия носят названия, связанные с медведем, например лыжи и пиво "Karhu". Так как популяция медведей в Финляндии является большой, они зачастую становятся темой обсуждений в прессе.

В русской культуре медведь всегда занимал важное место, в России он считается национальным животным, символом страны и её народа. Лексема *медведь* происходит из слияния слов *мёд* и *ведать/отведать*. Это слово, по происхождению является эфемизмом, которым в обыденной речи замещалось настоящее табуированное имя животного. Запрет на произношение настоящего имени был связан с тем, что медведь являлся священным животным в некоторых славянских культурах. В языке нынешнее название медведя, изначально являвшееся прозвищем, иногда заменяется другими: *косолапый*, *Михайло Потапович*, *Михайло Иванович*, *мишка*, *лесной человек*, *босоногий старик*, *хозяин тайги* и

властелин леса. Помимо охоты на медведя, славяне широко использовали образ медведя в устных и письменных преданиях, а так же и в других видах народного фольклора. Медведь является излюбленным персонажем в русских народных сказках, таких как например *Колобок*, *Медведь, волк и лиса*, *Машенька и медведь*, *Вершки и корешки*, *Медведь – липовая нога* и *Три медведя*. В сказках медведь предстаёт, как правило, добрым, сильным, но не употребляющим свою силу в корыстных целях. Реже медведь предстаёт злым, коварным и жестоким. На Руси медведь был типичным цирковым зверем и забавлял народ своими плясками на ярмарках и на больших праздниках (напр. масленица). Забавы ручных медведей описываются в романах *Дубровский* и *Князь Серебряный*. В русской литературе его образ найдётся в таких произведениях, как *Медведь на воеводстве*, *Генерал Топтыгин*, *Обыкновенное чудо*, *Лесные были и небылицы* и т.д. В изобразительном искусстве медведь представлен в картинах *Белый медведь*, *Медведь-шутун* и пожалуй в самом знаменитом полотне о медведях *Утро в сосновом бору*. В современном русском обществе медведь рекламирует пиво *Очаковское* и кофе *Jacobs*, на конфетах *Мишка*, в названиях лизинговой и строительной компаний *Медведь*, и марки пива *Три медведя*. Нельзя забыть и партию *Единая Россия*, эмблемой которой является изображение медведя на фоне флага России. Члены партии гордо называют себя "медведями".

Название медведя на немецком языке звучит *Bär* и является производным от слова *braun*, ("коричневый/бурый"), которое в свою очередь указывает на цвет шкуры медведя. Как и многие другие народы, древние германцы поклонялись медведю, считая его священным животным. Они верили в то, что самые смелые воины рождаются медведем. Табуизация слова *медведь* наблюдается также и у германских племён. Настоящее, запретное имя животного замещалось в речи названиями *Petz, Betz, Bätz, Meister Petz*. Роль и значение этого животного можно увидеть в самых различных областях немецкой культуры. Имя медведя найдётся во названы многих географических названиях, например *Bärenthal, Bärenwiese, Bärenbach*. Результаты этимологических исследований показали, что названия городов *Берн* и *Берлин* происходит от слова *Bär*. Берлин, кстати, означает 'маленький медведь', 'медвежонок': *Bär* + уменьшительно-ласкательный суффикс *-lein / -lin* = *Bärlin* → *Berlin*. В немецкоязычной геральдике образ медведя часто встречается в гербах, примерами могут послужить герб Берлина и гербы швейцарских кантонов *Bern* и *Appenzell*. В немецкоязычной культуре медведь представлен в литературе (*Die Bernstein-Bärin von Worbis, Bärige Geschichten aus Alaska*), в киноискусстве (*Der Bär*) и в названиях продуктов (*Bärenmarke, Kuschelweich, Gummibärchen*). Стоит упомянуть и приз кинофестиваля в Берлине *Золотой медведь*.

Предполагается, что традиции, связанные с медведем, зародились в древней Европе. Позднее они распространились в скандинавские страны, Россию, Дальний Восток, Азию и Северную Америку. Китайцы испытывали большую привязанность к пандам, в Северной Америке племена индейцев считали духа медведя самым могущественным, а в Японии племя аборигенов *айнут* проводило ритуалы культа медведя почти до сегодняшних дней.

Мягкий плюшевый мишка является одной из самых любимых игрушек детей в большинстве стран мира. Но какова же его история? В Германии Маргарет Штайфф основала в 1880 году компанию по изготовлению мягких игрушек. На выставке в 1903 году она представила новый вид игрушки - мягкого плюшевого мишку. Одному американцу, посетившему стенд Штайфф, очень понравились ее плюшевые мишки и он сразу же заказал еще 3000 экземпляров таких же мишек. Так игрушка попала на прилавки большого магазина и далее в сердца детей. Другая история мишки началась с охоты президента Теодора Рузвельта в 1902 году. После неудачных часов поиска добычи Рузвельт не смог найти ни одного медведя. В это же время его подчиненные нашли заблудившегося маленького медвежонка и привязали его для большей верности к дереву веревкой, предложив президенту выстрелить в «добычу». Полный возмущения от того, что другие посчитали его таким кровожадным, Рузвельт приказал отпустить беспомощного медвежонка. Через несколько дней после этого события в газете "Вашингтон пост" появилась карикатурная иллюстрация к описанию охоты президента. Владелец одного магазинчика сладостей Моррис Мичтом придумал идею сшить плюшевого мишку и назвать его именем Теодора Рузвельта - Тедди. С витрины своего магазинчика он продал своего первого мишку Тедди, а все остальное уже просто легенда. У детей многих стран мира пользуются успехом такие международные мишки, как Винни Пух, Паддингтон и Балу (из книги «Маугли» известного писателя Р. Киплинга). Их приключения можно найти в книгах, мультфильмах и детских фильмах. Про медведей снято и множество кинофильмов как и в студиях Голливуда в США так и в других странах.

Представление о медведе и картина мира

Для того, что понять представление о медведе у определённого общества, важно выяснить, какое место это животное занимает в картине мира данного общества. У каждого народа, у каждого человека создаётся своя картина мира, при помощи которой он понимает мир и создаёт представление о нём. Представление о медведе в обществе, в котором понятие 'медведь' считается отдалённым или вовсе чужим, отличается от представления о медведе в обществе, в котором понятие 'медведь' и само животное играют важную роль. Известная польская лингвистка Анна Вежбицкая, автор классических работ по лингвистической семантике, считает, что в каждом естественном языке мира существуют одинаковые

ключевые понятия, при помощи которых возможно понять другие понятия языка. Для данного исследования является важным рассмотреть представление о медведе в картине мира финского, русского и немецкоязычного общества с точки зрения языка и культуры. Хотя 'медведь' не является ключевым понятием языка, возможно рассмотрение представления о медведе на фоне соответствующих факторов языка и культуры. По мнению Вежбицкой между языком и культурой существует тесная связь. Исходя из этого можно ли утверждать, что в финской культуре представления о медведе отражаются в языке и наоборот? То есть представление о медведе у финнов отличается от представления о медведе у русских или немцев? Финны и русские относятся к медведю очень естественно, в первую очередь как к обитателю леса, как к дикому зверю и части природы. Об этом свидетельствует наличие эвфемизмов, связанных с лесом, например в русском языке *медведь*, *хозяин тайги*, *властелин леса*, *лесной человек* и в финском *metsän omena*, *mesikämmen*, *metsäläinen* ja *metsän kuningas*. В немецкоязычной культуре наблюдается немного иное отношение к животному: медведю придаются более мягкие и добрые черты. Он не предстаёт прежде всего хищным животным, а приобретает такие качества как сила, неуклюжесть, забавность и добродушность. Зачастую медведь олицетворяется плюшевым мишкой.

Метафора – феномен языка

Метафора является одним из ключевых понятий данного исследования. Метафора (др.-греч. *μεταφορά* «перенос; переносное значение») это фигура речи, использующая название объекта одного класса для описания объекта другого класса. Термин принадлежит Аристотелю, который создал первую теорию метафор. Он связывал её с прежде всего с искусством, с высоким стилем языка и определил для неё эстетические функции. Цицерон считал метафору живым способом представления предмета. В этих традиционных взглядах присутствует перенесение смысла с одного на другое. В 1962 философ-аналитик М. Блэк описал в своей книге *Models and metaphors: Studies in language and philosophy* способы, которыми метафоры влияют на наше мышление. Новое направление в исследовании метафор указали Дж. Лакофф и М. Джонсон в своей книге *Metaphors We Live By* (Метафоры, которыми мы живем, 1980). В своей теории они подчеркнули роль метафорических понятий в нашей повседневной жизни и в языке. Лакофф и Джонсон утверждают, что метафоры системны, что они не ограничиваются одной лишь сферой языка: все процессы мышления человека в значительной степени метафоричны. Метафоры как языковые выражения становятся возможны именно потому, что существуют метафоры в понятийной системе человека: *"Our conceptual system thus plays a central role in defining our everyday realities"* (Лакофф и Джонсон 1980: 3). По мнению лингвистов метафора лежит в самом языке, в

повседневной речи, а не только в поэзии или прозе. Функции метафоры в языке очень разнообразны. Античные философы считали, что задачами метафоры являются её психологическое влияние в языке, воздействие на чувства и наглядное описание явлений. По мнению Лакоффа и Джонсона главной функцией метафоры является её когнитивная роль: она «разбирает» наш внутренний и внешний мир и является посредником между языком и когнитивными процессами. Метафоры широко используются в художественной литературе, поэзии и в речах политиков. Они обогащают словарные ресурсы языка и привлекают внимание к важным аспектам речи или текста. Метафоры выполняют также многие коммуникативные функции: они помогают понять сложную по содержанию информацию и объясняют просто и наглядно комплексные темы общественности и других сфер жизни. Поэтому метафоры имеют обширное применение в средствах массовой информации. Благодаря их содержательности они часто используются в заголовках статей; таким образом привлекается внимание читателя и рассказывается содержание статьи в нескольких словах. Большая плотность метафор наблюдается в статьях по темам политики и спорта.

Источники материала и обработка результатов

Корпус как источник материала

Источниками материала для данного исследования послужили собрания публицистических текстов из трех электронных корпусов. Тексты финской прессы были собраны в национальном корпусе *Kielipankki* (объем 246 млн. словоупотреблений), тексты русской прессы в *Национальном корпусе русского языка* (объем 149 млн. с/у) и тексты немецкоязычной прессы в корпусе *IDS Mannheim Cosmas II* (объем 2,2 млрд. с/у). К факторам, повлиявшим на выбор электронных корпусов текстов как источников материала, относятся быстрота и легкость сбора данных – за короткое время возможно собрать огромные массивы материала. Другими факторами являются репрезентативность данных, возможность создать свой личный субкорпус для поиска и «уравновешенность» набора изданий прессы в корпусах. Важнейшим критерием для материалов исследования было сопоставимое количество примеров, т.е. было важным иметь в распоряжении близкий по объему материал для каждого языка. Другими критериями для материалов были «уравновешенность» изданий прессы (т.е. наличие мало- и многотиражных изданий, по возможности местных, региональных и центральных газет) и год издания (в качестве материала исследования брались, по возможности, только издания за прошедшие 10-15 лет. При сборе материала были выявлены различия между корпусами: в то время как в *Национальном корпусе русского языка* собраны как художественные тексты так и тексты прессы, финский национальный корпус *Kielipankki* содержит в основном тексты прессы.

Немецкий корпус *IDS Mannheim Cosmas II* является самым большим из всех трех по объёму и содержит как тексты прессы, так и художественные тексты.

Обработка результатов

Для сбора примеров в каждом корпусе был создан свой субкорпус, в который были заданы критерии отбора материала. В качестве материала брались только те примеры, в которых лексема *медведь* является именем существительным и не учитывались примеры, в которых лексема является, например, именем прилагательным (*karhunomainen, bärig, медвежий*), производным (*медведица, Bärenkind, karhuemo, karhunpoika*) или при помощи уменьшительно-ласкательного суффикса образованной формой (*медвежонок, Bärli, Bärchen*). Полученные результаты были внесены в три таблицы (таблица Excel для каждого языка). Из корпуса *Kielipankki* было получено 753 примера, по размеру короче (10 лексем по обоим сторонам 'медведя'), чем русские и немецкие примеры. Из *Национального корпуса русского языка* было получено 661 пример, контексты длиной в одно предложение. Помимо названия статьи даётся также и имя автора. Из корпус немецкоязычной прессы *IDS Mannheim Cosmas II* было получено 914 примеров, по размеру самых длинных из всего материала исследования. Для упрощения обработки результатов примеры поиска были размётаны на пять категорий по семантике, которые показывают, в каком семантическом значении лексема *медведь* употребляется в примере:

A = метафора/метафорическое выражение, например *делить шкуру неубитого медведя*

B = описание черты внешности или характера человека, например *покрытый густой шерстью как медведь*

C = животное, т.е. медведь представлен как зверь

D = медведь в искусстве, т.е. как образ медведя употребляется в искусстве; например картина И. Шишкина *Утро в сосновом бору*

E = медведь как название/символ чего либо; например пиво *Три медведя*, эмблема партии *Единая Россия*, приз кинофестиваля в Берлине *Золотой медведь*, лыжи марки *Медведь*.

Для рассмотрения результатов исследования полученные данные были проанализированы сначала по корпусам для выявления информации о том, как часто лексема *медведь* употребляется для обозначения самого животного, как часто в метафорическом значении и т.д. После этого результаты трёх корпусов были сравнены между собой для выявления сходств и различий. При анализе результатов использовалась статистика, полученная путем обработки примеров в таблицах. После статистического анализа особое внимание было уделено наличию лексемы *медведь* в метафорических выражениях. Был проведён

основательный анализ метафор и сравнение их по языкам для выявления сходств и различий между ними, а также способов и целей использования их в языке прессы.

Рассмотрение результатов

При анализе результатов было замечено, что употребление лексемы *медведь* в прессе менялось в зависимости от языка и культурного фона. Так, в финской прессе лексема употребляется чаще всего для обозначения самого животного (категория **C**), доля таких примеров в процентах в финском корпусе составила 65,3%. Тематика статей разнообразна, начиная с природных и охотничьих вопросов (лицензии на отстрел, браконьерство, и.т.д) и заканчивая сообщениями о неожиданных встречах человека со зверем. Аналогична ситуация и в российской прессе: о медведе как о животном пишут чаще всего: о медведе пишут как о традиционном цирковом звере, национальном животном или как о властелине леса. В немецкоязычной прессе лексема не употребляется так часто для обозначения животного, как в финской и российской прессе. Это объясняется тем, что в центральной Европе популяции медведей практически не существует (в природе встречаются только отдельные особи), и поэтому медведь больше не воспринимается как хищное животное. Если, например, дикий медведь перейдет через Альпы, скажем, из Италии в Австрию, он сразу же становится любимой темой прессы и своего рода знаменитостью.

В примерах, относящихся к категории **B**, наблюдались различия между языками. При сравнении кого-либо с медведем у финнов встречаются как положительные так и отрицательные черты характера, например сильный, выносливый, угрюмый и злой. В русских примерах медведь ассоциируется прежде всего с силой, но с медведем сравнивается также и неуклюжий или ленивый человек. В немецких примерах с медведем сравнивается добрый, приветливый, добродушный, смирный и доброжелательный человек т.е. все черты характера являются положительными.

Категория **D**, т.е. образ медведя в искусстве, была самой большой из всего материала в немецкоязычной прессе - в два раза больше, чем соответствующая финская и в почти три раза больше, чем соответствующая русская категория. Это преобладание объясняется тем, что в немецкоязычной культуре медведь представлен как неуклюжий, забавный и добродушный мишка, а не как дикое животное. В искусстве он – герой мультфильмов, детских книг, спектаклей и фильмов. В финском искусстве образ медведя встречается в детских спектаклях и сказках, в произведениях искусства и на художественных выставках. Русские примеры категории **D** не отличались от финских примеров – медведя можно найти в детских сказках и стихах, в фильмах и в изобразительном искусстве.

При рассмотрении примеров категории Е (медведь как название/символ чего либо) было замечено, что название 'медведь' часто даётся какому-либо конкретному предмету или организации. В финских примерах очень часто спортивный клуб носит в своём названии лексему *медведь*. Медведь является прежде всего символом силой, и вероятно поэтому группа спецназа полиции Финляндии называется *Медведь*. Медведем называются также строительные компании, марка пива, фирма по изготовлению лыж и приз финского радиоканала. В русской прессе подавляющее большинство примеров категории Е были связаны с названием членов партии *Единая Россия*. Кроме этого лексему *медведь* можно найти в названии игрушек, колёс для автомашины, лизинговой компании, пива, конфет и спортклубов. В немецкоязычной прессе было много примеров, в которых 'медведь' часто встречается в названии призов, например *Золотой медведь* как приз кинофестиваля. Медведем называются также спортивные клубы, талисманы, гербы, гостиницы и даже газета.

Особое внимание при анализе результатов было уделено категории А (наличие лексемы в метафорах/метафорических выражениях), в которой были выявлены интересные тенденции. Метафорические выражения с наличием лексемы *медведь* можно разделить на две группы: метафоры, которые имеются во всех языках данного исследования и метафоры, которые характерны только для одного языка. Одной из метафор, общих для всех языков, является метафора *делить* (или *продавать*) *шкуру неубитого медведя*, то есть строить ни на чем не обоснованные расчеты. Эта метафора стала употребительной после перевода басни французского баснописца Лафонтена *Медведь и два охотника*. Другое, общее для всех языков выражение: *русский медведь*. Эта метафора часто используется в финском языке, но неожиданным оказалось её наличие в немецком языке. Для финнов Россия предстаёт в образе медведя, сильного и опасного, которому не стоит мешать. В немецкоязычной прессе выражение *русский медведь* используется как сравнение России с медведем и для описания отношений России с другими странами. Третьей общей для всех языков метафорой является метафора, в которой медведь предстаёт как *опасный* и *жестокий* зверь. Во всех трёх исследованных языках имеются примеры, в которых обычно приветливый и доброжелательный человек, неожиданно становясь опасным и злым, сравнивается с медведем. Из метафорических выражений, характерных только для одного языка, стоит упомянуть очень часто используемое выражение *медведь* в значении 'кредитор' или 'письменное напоминание'. Русской прессе характерно использовать русские пословицы и поговорки для описания политических или общественных вопросов. В немецкоязычной прессе подавляющее большинство примеров категории А относятся к выражению *там вырвался медведь (на свободу) / там танцует медведь* (нем. *da ist der Bär los / da tanzt der*

Bär, что означает: там всегда оживление, там всегда что-то происходит. Доля этой метафоры в процентах составила 68,6% от всех немецкоязычных примеров.

Заключение

Медведь – очень интересный и всем известный зверь. У разных народов существуют о нём свои представления. Если к этому добавить ещё метафору, получится интересная тема для исследования. Материала для основанного на корпусах исследования набралось достаточно и были получены интересные результаты и поставленная в работе цель была достигнута. Если бы в распоряжении было бы больше ресурсов времени, можно было бы ознакомиться поближе с принципами функционирования корпусов для экономии времени и упрощения сбора материала.

В дальнейших исследованиях было бы интересно рассмотреть теорию и практику перевода метафер или же исследовать употребление других зоонимов в метафорических выражениях.